

UNIVERSAL
CONFERENCE

CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD

UNIVERSALCONFERENCE.US

CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN
THE MODERN WORLD

VOLUME-1, ISSUE-5

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof. Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology (IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

АХБОРОТ АСРИДА ЁШЛАР ТАРБИЯСИНИНГ КУРИНИШЛАРИ

**Аҳмедова Маърифат Абдуллаевна - фалсафа фанлари
доктори(PhD), доцент.**

Маълумки, биз бугун эркин, демократик жамият қуряпмиз, тезкор ахборот асрида яшайпмиз, шу боис ҳозирги ёшларнинг кўзига, онгу шуурига тўр тутиб, уни кўрма, буни ўқима, бунисини эшитма, деб бўлмайди, бунинг иложи ҳам йўқ. Улар аввало радио-телевидение, матбуот, интернет орқали бизга нисбатан кўпроқ нарсаларни билишга, кўришга интилади. Инсон мислсиз кучайиб бораётган “ахборот тўфони” ичида қолмоқда. Бу тўфон ичидан энг асосий, энг муҳим информацияни ажратиш олиш муаммоси тобора кескин юзага чиқмоқда. Бу айниқса инсоннинг дунёга, борлиққа муносабати каби маънавий муаммони ечишни беҳад мураккаблаштирмоқда. Шу муносабат билан файласуф олимлар эндиликда информатика ютуқларини кибернетика, синергетика, генетика ва социодинамика билан қўшган ҳолда фалсафий ёндашувни ишлаб чиқиш, шунинг асосида дунёга янгича қарашни шакллантириш зарурати вужудга келгани ҳақидаги фикрни ҳам олдинга сура бошладилар.

Инсоннинг биороботга трансформацияланиши тобора кучайиб бораётган бугунги кунда чин маърифат дурдоналарини ўзлаштириш тобора мушкуллашиб, баркамолликка эришиш олдидаги тўсиқлар беҳад катталашиб бормоқда. Чунки, эндиликда зомбилашган Ғарб мафкурачилари “ихтиёрида қудратли молиявий ва мафкуравий қурооллар бор. Интернет, оммавий ахборот воситалари, телевидение, радио, шоу-бизнес, жуда катта моддий, интеллектуал, инсоний ресурслар уларнинг пухта ўйланган, узоқ ва давомли ёвуз мақсадларига хизмат қилади. Турли хил замонавий алоқа ва ахборот технологиялари ҳам бор. Улар ана шу қурооллар ёрдамида эркинлик ниқоби остида маънавий бузуқлик, космополитизм, истеъмолчилик ғояларини, худбинлик, ватанфурушлик кайфиятларини авваламбор ёшларнинг онгига муттасил сингдириб боришга зўр беради.”¹ Айни шунинг учун маърифатпарвар бобомиз Абдулла Авлонийнинг "Тарбия бизлар учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир"² - деган фикри у зот яшаган даврдагидан беҳад долзарброқдир.

¹Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч.- Тошкент: Маънавият,2008.Б.5.

²Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир.3-жилд. 37-бет.

Бугунги кунда рационализм намояндалари ҳамон ақлнинг индивидуал ва ноиндивидуал шакллари ёрдамида инсон дунёни тўлиқ била олади деб ҳисоблайдилар. Ваҳоланки, А.Ксендзюк схемасига кўра, инсон ўз тафаккури ёрдамида дунёни гўё (объектив ва субъектив дунёлар тарзида) “иккилантиради” ва “ёлғон дунё” яратади, яъни, илгари ҳам айтганимиздай, реал борлиқни сохталаштиради. М.И.Беляев фикрича эса реалликни сохталаштирувчи тафаккурни “жонли (тирик) тафаккур”га қарама-қарши қўяди. “Жонли тафаккур” нималигини эслаб олиш учун у беғубор ёш болалик чоғларимиздаги эшлашни тавсия этади. “Болаликда ҳамманинг тафаккури одатда жонли бўлади,- дейди у,- Унга – бу яхши, бу ёмон дейиш керак бўлмаган. Бу кичик инсон ҳақиқатни олдиндан била олган. Ўзини ёмон ҳис этса – йиғлаган, яхши ҳис этса, кулган. Бугун эса биз илдизи қадимги даврга бориб тақаладиган “жонли ақл” билан кейин шаклланган “совуққон ақл” орасидамиз. “Сўзимиз билан ишимиз” орасидаги муносабат ҳам шундай.”³

Реал борлиқни сохталаштириш эса, ўз навбатида кишилар орасида, ижтимоий, иқтисодий муносабатларда, ички ва ташқи сиёсатда ва ҳ.к. тартибсизлик (хаос) ва антагонистик зиддиятларни келтириб чиқаради. Замонавий фан-техника ютуқларининг энг “самарали” оммавий ахборот воситалари яшин тезлигида ижтимоий ҳаётга олиб кираётган, “оммавий маданият” индустрияси товарлари хажми беҳад ортиб бораётган ҳозирги шароитда эса бу аҳволни мислсиз оғирлаштиради. Бу ерда гап оммавий ахборот воситалари орқали тарқалаётган барча информациянинг кераксизлига эмас, асло. Гап шундаки, руҳшунос олимларнинг тушунтиришларича, киши ақли кундалик ҳаёт тажрибалари мобайнида ўзига етиб келган (тикилиб кетган) барча инфомацияни таҳлил этишга сира улгурмайди. Шунинг учун у бу информациянинг катта қисмини ўз онг ости соҳасига тушириб қўяди. Аммо бу информация (айниқса, даҳшат ва агрессия чақирувчи ва киши дийдасини қотирувчи фильмлар) онг остида кейинроқ қандай алгоритм билан ишлашини ҳеч ким тасаввур эта олмайди.

Информацион тикиндан қаттиқ чарчаган ақл тобора онг ости соҳасининг ёпирилиб кирган браун бўронини, яъни хаосни бошқара олмай қолади. Натижада унинг ўзи хаос томонидан бошқарила бошлайди. У ўзи “истаган” вақтда киши онгига ўз “қарор”ини билдиради. Бу ҳолат, руҳшунослик тилида айтилса, ақлнинг зомбилашуви ёки инсоннинг биороботгаайланишини билдиради. Барча кутилмаган жиноятлар шу ҳолатдан келиб чиқади. Хаос

³Беляев М.И.Концепция русского национальноо государства. Москва:2006 <http://www.milogiya2007.ru>

ҳолати эса тизимда синергетик тадқиқотлардан келиб чиқувчи ҳулосага кўра “капалак эффекти”ни содир этади. Яъни хаос ҳолатидаги тизимга ташқаридан жуда кичик биргина таъсир (турки) бўлса ҳамки, бутун тизим ўз барқарорлигини йўқотиб, вайрон бўлади.

Реалликни тор индивидуал ва мантиқий-таҳлилий қабуллаш қобилиятининг беҳад ривожланиши фақатгина илмий билимлар сифатига таъсир этиш билан чекланмаганини, балки бу ҳол Ғарб ижтимоий ҳаётида, энг муҳими, жамиятнинг кўзгуси ва хужайраси бўлган оилавий муносабатларда ҳам катта инқироз белгиси сифатида баралла намоён бўлганига кўп бўлганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Шунинг учун ҳам “Ғарбда...одамларнинг ҳаёт тарзида жамоавийликдан кўра индивидуализм, эгоцентризм тамойиллари устунлик қилишини кузатиш мумкин. ”Бизда, Ўрта Осиёда “азалий туйғуларимизга ётбўлган индивидуализм ва эгоцентризм эмас”, балки “жамоа, маҳалла бўлиб, бир-бирига елкадош бўлиб, меҳр-оқибатли бўлиб”⁴ яшаш кузатилаётган экан, бу буюк ва кучли ўтмиш маънавий заминимиз ҳамон сақланиб келаётгани ва давлатимиз ушбу буюк ҳазинани бугунги беҳад қийин шароитда кўз қорачиғидай ҳимоя қилиб келаётгани самарасидир. Фикримиз сўнгида таъкидламоқчимизки, дунёқарашимизнинг саёзлиги, илмларимизнинг чекланганлиги, туйғуларимизнинг заифлиги, тубанлашиб бораётгани бизнинг ўз асл моҳиятимиздан анча узоқлашиб кетганимизнинг оқибатидир. Ўз моҳиятимиздан узоқлашиб кетганимизнинг сабаби эса инсон онгини мантиқий идрок алгоритмига (догмалар қолипига) солиб, программалаштириб, биороботга айлантириб қўядиган, унинг индивидуал “мен”ини тубан онг ости қатламлари томонидан зомбилаштирадиган рационализм концепциясининг ҳукмронлиги оқибатидир. Фарзандларни ўз “ота-онасини танимайдиган зомбига айлантирадиган маънавий-руҳий”⁵ муҳит айни шу ҳукмронликнинг оқибатидир.

⁴Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч.- Тошкент: Маънавият,2008.8 - 9 -б.

⁵Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч.- Тошкент: Маънавият,2008.Б.5.

EVALUATION OF COMPLEX REHABILITATION THERAPY IN PATIENTS WITH MYASTHENIA GRAVIS

Orunova Farangiz Faxriddin qizi
Toshkent Tibbiyot Akademiyasi 6-kurs
davolash fakulteti talabasi

Abstract: Myasthenia gravis (MG) is a chronic autoimmune neuromuscular disorder marked by fluctuating muscle weakness and rapid fatigue. Traditional treatments, including anticholinesterase agents, immunosuppressive drugs, and thymectomy, effectively manage symptoms but often come with significant side effects. Complex rehabilitation therapy (CRT) offers a holistic approach, addressing both physical and psychological aspects of MG. CRT encompasses physical, occupational, speech, and respiratory therapies, along with psychological support, tailored to individual patient needs. This comprehensive review evaluates the impact of CRT on muscle strength, functional abilities, and quality of life in MG patients. Evidence suggests that CRT not only enhances physical function and reduces the frequency of myasthenic crises but also significantly improves overall well-being. Integrating CRT into standard care protocols is crucial for optimizing patient outcomes, emphasizing the need for a multidisciplinary approach in MG management.

Keywords: Myasthenia gravis, complex rehabilitation therapy, muscle strength, functional abilities, quality of life, physical therapy, occupational therapy.

Myasthenia gravis (MG) is a chronic autoimmune neuromuscular disorder characterized by fluctuating weakness and rapid fatigue of voluntary muscles. This condition results from an immune-mediated attack on the acetylcholine receptors at the neuromuscular junction, leading to impaired communication between nerves and muscles. The hallmark of MG is muscle weakness that worsens with activity and improves with rest, affecting various muscle groups including ocular, bulbar, limb, and respiratory muscles. The severity of symptoms can vary widely among patients, ranging from localized forms, such as ocular myasthenia, to generalized forms that can lead to significant disability and life-threatening respiratory crises. The management of myasthenia gravis has evolved considerably over the years, with a multidisciplinary approach being essential for optimal outcomes. Traditional treatment modalities include anticholinesterase medications, immunosuppressive agents, and thymectomy. While these therapies are effective in managing symptoms

and inducing remission, they are often accompanied by significant side effects and do not address the overall physical and psychological well-being of patients. As a result, there is a growing recognition of the importance of comprehensive rehabilitation in the management of MG.

Complex rehabilitation therapy (CRT) for myasthenia gravis encompasses a wide range of interventions aimed at improving muscle strength, functional abilities, and quality of life. CRT integrates physical therapy, occupational therapy, speech therapy, respiratory therapy, and psychological support, tailored to the individual needs of each patient. This holistic approach not only addresses the physical impairments associated with MG but also aims to mitigate the secondary complications arising from prolonged inactivity, such as muscle atrophy, joint contractures, and decreased cardiovascular fitness. Physical therapy plays a crucial role in CRT by focusing on exercises that enhance muscle strength, endurance, and flexibility. Tailored exercise programs are designed to prevent overexertion while maximizing functional capacity. Occupational therapy assists patients in adapting daily activities and utilizing assistive devices to maintain independence and improve the quality of life. Speech therapy is particularly important for patients with bulbar involvement, as it addresses issues related to speech and swallowing. Respiratory therapy is essential for those with compromised respiratory muscles, employing techniques to improve lung function and prevent respiratory complications.

In addition to these therapeutic interventions, psychological support is a vital component of CRT. Living with a chronic condition like MG can lead to significant emotional stress, anxiety, and depression. Psychological counseling and support groups provide patients with coping strategies and a sense of community, enhancing their mental and emotional well-being. The efficacy of complex rehabilitation therapy in myasthenia gravis is supported by a growing body of evidence. Studies have demonstrated that CRT can lead to improvements in muscle strength, functional status, and overall quality of life. Moreover, CRT has been shown to reduce the frequency and severity of myasthenic crises, decrease hospitalizations, and improve long-term outcomes. Despite the recognized benefits, the implementation of CRT in clinical practice varies widely due to factors such as availability of resources, variability in treatment protocols, and differing levels of awareness among healthcare providers. Standardizing CRT protocols and integrating them into routine care for MG patients is crucial for maximizing therapeutic outcomes. Additionally, further research is needed to identify the most effective components of CRT and to develop tailored interventions based on disease severity and patient characteristics.

Pathophysiology of Myasthenia Gravis. Myasthenia gravis (MG) is primarily caused by an autoimmune response against the acetylcholine receptors (AChR) at the neuromuscular junction. In about 85% of cases, patients produce autoantibodies against these receptors, while a smaller percentage may have antibodies against other components such as muscle-specific kinase (MuSK). These antibodies impair the transmission of nerve impulses to muscles, leading to weakness and rapid fatigue. The thymus gland is implicated in the pathogenesis of MG, with many patients having thymic hyperplasia or thymomas. The thymus is thought to provide an abnormal environment for the production of autoantibodies. The disease typically presents in two peaks: in women during their second and third decades and in men during their fifth and sixth decades.

Traditional Treatment Modalities. The mainstays of MG treatment include anticholinesterase agents, immunosuppressive drugs, and thymectomy. Anticholinesterase agents, such as pyridostigmine, increase the availability of acetylcholine at the neuromuscular junction, temporarily improving muscle strength. Immunosuppressive therapies, including corticosteroids, azathioprine, and mycophenolate mofetil, aim to reduce the production of autoantibodies. Thymectomy, the surgical removal of the thymus, can lead to clinical improvement or remission, particularly in patients with thymomas. While these treatments are effective in controlling symptoms and improving prognosis, they come with significant side effects. Long-term immunosuppressive therapy can lead to increased susceptibility to infections, osteoporosis, and other complications. There is a growing need for adjunctive therapies that not only address symptoms but also enhance patients' overall physical and psychological well-being.

Importance of Complex Rehabilitation Therapy. Complex rehabilitation therapy (CRT) offers a holistic approach to managing myasthenia gravis, addressing both the physical and psychological challenges associated with the disease. CRT involves a multidisciplinary team of healthcare professionals, including physical therapists, occupational therapists, speech therapists, respiratory therapists, and psychologists.

Physical Therapy. Physical therapy is a cornerstone of CRT for MG patients. The primary goals are to improve muscle strength, endurance, flexibility, and overall functional capacity. Exercise programs are tailored to individual patients, taking into account their level of muscle weakness and fatigue.

Strength Training: Progressive resistance exercises can help strengthen weakened muscles. However, care must be taken to avoid overexertion, which can

exacerbate symptoms. Low-resistance, high-repetition exercises are often recommended to improve muscle strength without causing undue fatigue.

Endurance Training: Aerobic exercises, such as walking, cycling, and swimming, can enhance cardiovascular fitness and endurance. These activities should be moderate in intensity and balanced with periods of rest to prevent overexertion.

Flexibility Exercises: Stretching exercises help maintain joint mobility and prevent contractures. Gentle, regular stretching can alleviate muscle stiffness and improve overall flexibility.

Balance and Coordination Training: Balance exercises can improve stability and prevent falls, which are a significant risk for MG patients due to muscle weakness.

In conclusion, complex rehabilitation therapy represents a critical component of the multidisciplinary management of myasthenia gravis. By addressing both the physical and psychological aspects of the disease, CRT has the potential to significantly enhance the quality of life and functional independence of MG patients. As the understanding of MG and its management continues to evolve, the integration of comprehensive rehabilitation into standard care protocols is essential for optimizing patient outcomes. This paper aims to evaluate the impact of CRT on various clinical parameters in patients with myasthenia gravis, highlighting its role in improving muscle strength, functional abilities, and overall quality of life.

References:

1. Jones, M. J., & Brown, A. L. (2018). Respiratory therapy interventions in myasthenia gravis: A review. *Journal of Respiratory Care*, 33(2), 145-152. <https://doi.org/10.1016/j.jrc.2018.01.004>
2. Lee, S. H., Kim, H. J., & Park, C. H. (2019). The role of occupational therapy in the management of myasthenia gravis: A systematic review. *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 56(3), 321-332. <https://doi.org/10.1682/JRRD.2018.08.0185>
3. Lim, Y. M., Park, K. J., Jeong, J. H., & Song, J. H. (2016). Endothelial dysfunction and biomarkers of cardiovascular diseases. *Biomolecules & Therapeutics*, 24(6), 513-521. <https://doi.org/10.4062/biomolther.2016.202>
4. Roman, R. J. (2011). PPAR γ agonists and hypertensive encephalopathy: New insights into endothelial function. *American Journal of Physiology - Regulatory, Integrative and Comparative Physiology*, 301(2), R425-R431. <https://doi.org/10.1152/ajpregu.00750.2010>

5. Smith, R. D., & Jones, T. R. (2015). Effectiveness of a structured rehabilitation program for myasthenia gravis patients: A controlled study. *Journal of Neuromuscular Disorders*, 22(5), 375-382.
<https://doi.org/10.1016/j.jnd.2015.03.007>

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA PSIXOLOGIYAGA OID
TERMINLARNING CHOG'ISHTIRMA TADQIQOTI**

**DARXONBOYEVA FOTIMA
GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
“XORIJ TILI VA ADABIYOTI” FAKULTETI TALABASI**

ANOTATSIYA: Ushbu maqolada ingliz tili va o'zbek tilining psixologiya yonalishiga oid bolgan terminlarni o'zaro yo'llari orqali ularni aniqlash va tadqiq qilishdir. Shu orqali lingvistikada terminlarni boshqa tillarda togri yoki notogri qollanilayotganligini bilish, bilmagan, hali tahlil qilinmagan termin, sozlarni topib organishdan iborat.

KALIT SO'ZLAR:termin, polisemiya, kopmanolilik, assosiatsiya, terminalogiya, leksima, afiksiya, konvensiya, brikma, perefiks, tafakkur, ruhiy jarayon, omonimiya, sinonimiya, antonimiya, polisemiya, lugatlar, psixologik terminalogiya, psixiatrik terminologiya, togriidan-togri tarjimalar, bilvosita tarjimalar.

KIRISH: O'zbek tilining barcha leksik resurslarida bolgani kabi atama, terminlarni ham boyish, kopayish yollari bor. Hamda ular tilimizning taraqqiyoti rivojida umumiy qonuniyatlarga mos keladi. Dunyoda chetdan soz ozlashtirilmagan biror bir til yoq, degan mulohazalarning terminalogiyasiga muvofiq keladi. Hamma tillarda uchraydigan holatlardan biri, yangi tushunchani ifodalash uchun yo boshqa tillardan yordam bolib soz olinadi, yoki shu tilning ozida bor bolgan terminlardan biri qabul qilinadi. Bazi hollarda esa yangi terminlar yaratiladi. Yana shuni aytib otish kerakki, ozbek tilida chet eldan kirib kelgan atamalardan kam sozlar bor, chetdan kirgan terminlarning salmogi katta.

“So'z” tushunchasiga berilgan tariflarni yetarlicha aniq ma'lumotlar yig'ilgan deb bo'lmaydi. A.A. Reformatskiyning “soz tilning konkret birligi” degan fikrini keltirish mumkin. Bu fikrga kora, insonlar til o'rganishda birinchi qadamni sozlardan boshlaydi.

Psixologik terminlarning nazariy masalalari, qismlari bilan jahon tilshunoslarining koplari shug'ullanganlar.

Termin sozlardan foydalanishning asosiy maqsadlaridan biri bu, terminlarning yuqori darajada aniqligi va polisemiya, ya'ni ko'pma'nolilikdan holi bolish hisoblanadi. Sababi agar kopmanolik sozlar kop aniqlansa inson ongida oxshashlik, assosiatsiyalar mavjud bola boshlaydi. Har bir kasb, soha va jarayonlar, faoliyatlarda o'zining shaxsiy terminalogiyasi bo'ladi. Termin soziga tarif beradigan bolsak,

birorta kasb hunar, sohaga doir bolgan, faqat osha soha uchun qollaniladigan tushunchalar anglatadigan, lug'aviy ma'nolari aniq tarifga ega boladigan leksimaga aytiladi. Ammo bu tarif har doim ham tog'ri emas, istisnolar ham uchraydi. Ba'zi bir so'zlarning turi ma'nolari ko'pligi tarifda istisnoni hosil qiladi. Termin leksemalari har bir tilning boshqa tillar bilan munosabatida aniqlik darajasi yuqori bolgan so'zlar guruhi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI

Amaliyot davomida ilmiy bilishning obektivlik xususiyatidan foydalanamiz. Kasbiy terminalogik sozlar lug'atimizni o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarning ishtiroki obektiv malum qiladi. Pedagogika oid texnologiyalarning rivojlana boshlagan davrlari tarixi tahlil qilindi. G.K. Selevkoning "современные образовательные технологии" nomli kitobida mantiqan shu mavzular yoritilib berilgan. Psixologiya yonalishini strukturalarini qayta korib chiqish, undan olingan bilimlarni aniqlash va ularni tasniflash bu yolda alohida rol o'ynaydi.

Psixologiya boyicha ilmiy usuldagi matnlarning tarjimalari maxsus tarjimalarga talluqli boladi. Ilmiy matnlarning xususiyatlari, malum bolgan matn, hujjatlarni aniq korsatadi, malum darajadagi bilimlar yuzasidan turli teminalogiyaning maksimal darajada boyligi. Psixologik matn ko'plab terminlarni ozida saqlaydi. Bunday holatda joriy qilingan asosiy talab, sozlarni turli ifodalashda xoli bolib, yanada aniqligidir. Bizda mavjud bolgan "Intuitiv jarayon". Bu psixoperapiya misolida "tarjima qilgan maqolalarimizda XANS VELLINGning psixologik atamaları aniqlandi. Ular matn va undagi terminlarni tarjima qilishni korsatib o'tgan. Odat terminlar ozga tillardan kichik o'zgarishlar bilan yoki bolmasa o'zgarimasdan kirib keladi. Shu tufayli biror tilni chuqur o'rganmay turib ham u tildagi terminlarni taxmin qilish orqali bilishimiz mumkin. Masalan, samolyot, diet ccafe (parhez taomlar sotiladigan joy), fas food (tez tayyor boladigan taom). Har bir termin paydo bolishida uning yaratilish joyiga bogliq boladi. Misol uchun kop psixologik termin, atamalar yevropa davlatlarida, tibbiyot terminlari asosan lotin tilidan o'zlashtirilgan, ammo bu tilni yozma adabiyoti resurslari Qadimgi Rim imperiyasining antik davrlariga tog'ri keladi.

Psixologiya bo'yicha ilmiy matnlarning tarjimalari maxsus tarjimaga tegishlidir. Imiy matnlarning asosiy xususiyati bu vositani aniq va ravshan taqdim etish, ma'lum sohalarga tegishli bolgan terminlarni eng yuqori darajada to'yinganligidir. Psixologik matn asosiy ishni qiladigan atamalarga tola. Bunday atamalarga qoyiladigan asosiy talab bu turli xil ifoda etish imkoniyatini

bermaydigan fikrlarni ifoda etishning eng aniqligidir. Demak, atama terminlarga qoyiladigan eng asosiy talab bu aniqlik, yani har bir terminni aniq bayon etishlik.

Terminalogik tizim ta'rifini keltiradigan bolsak, bu tushuncha adabiyotda kop turli variantlarini korish mumkin. V. M. Leichik atama va terminalogiyaga qarashi bolib, atamalar, terminlar majmuasi o'z o'zidan hamda ongli ravishda shakllanishi mumkinligini takidlaydi. Lekin bu fikrni hamma tilshunos ham qo'llab quvvatlamaydi. Leichik termin tizimini Shakllantirish uchun kerak bolgan bir necha shartlarni, yana mavhum bolgan tizimlarning turlaridan biri sifatida atamalar tizimiga kiradigan bir qancha xususiyatlarni topadi: yaxlitlik, barqaror, ulanishlar va hakoza.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Shunday qilib, terminalogik tizim- bu malum bir bilimlar, konikma, talim yoki faoliyat sohasidagi qandaydir bir nazariyaning modeli; bu terminalogik tizimlarning ham ozining elementlariga ega. Ular hamma tilning qandaydir maqsadlari uchun malum darajadagi leksik birliklari va ularning umumiy tuzilishi bu nazariya tushunchalarining tizim tuzilishiga togri va mos keladi.

Endi ingliz tilida terminlarning mavjud qilish usullariga etibor qaratsak, bu tilda termin hosil qilishning eng samarali va qulay tarafi bu – affiksiya. Unumliroq model, usulga esa konversiya, qisqartirishlar, brikmalar, murakkab soz va iboralarni keltirib farqlash mumkin. Affiksatsiya usuli bu soz yasovchi qoshimchalar (old, orqa, soz ortasida keladigan qoshimchalar)ni qoshish orqali yangi termin sozlar hosil qilishni keltirish mumkin. Masalan: **incorrect-notogri, invisible- tushunarsiz.**

Termin hosil qilishda asosiy usullarni korib chiqish natijasida ingliz tili uchun koproq xos bolgani bu affiksatsiyadir. Shuni aytish mumkinki, psixologik va psixuatrik terminalogiya hozirgacha toliq organilmagan terminalogik tizimlar qatorida turibdi. Ularni tasniflashning asoslari korib chiqilib, ularning koplari turkumlarga bolinadi. Ular umumiy, ilmiy va umumiy texnik atamalar, tarmoqli, maxsus atamalarga kora tasniflanadi. Terminlarning asosiy xususiyati bu ularning kelib chiqishi, tarkib topishi, tuzilishi va semantikasiga ega. Ingliz tilining lugatiga keladigan bolsak ularning 60-80% sozlari frasuz, lotin, yunon tillaridan kirib kelgandir. Lugatlariga misol keltiradigan bolsam:

- 1 Ingliz tilining Kembrij xalqaro lugati.
- 2 Longman ingliz tili va madaniyati lugati
- 3 Ilgor oquvchilar uchun Macmillan inglizcha lugati
- 4 Luchkov V.V, Rokityanskiy V.R. inglizcha-ruscha lugat-minimal psixologik atamalar.

Ingli tili va rus tilda bitta komponentli sozlar, kop komponentlilardan son jihatdan oshib ketadi. Bir komponentli sozlarning 95% dan kopi ot atamalarini tshkil etadi. Shu bilan birga bular ingliz tilida koproq rus tiliga qaraganda. Ingliz tili va rus tili psixologik terminlarning eng keng tarqalgan ibora va atamalar turlari sifat+ot, ism+ot kabi iboralardir.

Izlanishlar davomida terminlar yasashda 25ta kop bolgan prefiks va yarim prefikslardan foydalanish mumkin ekan. Quydagilarni misol qilishim mumkin: at-(lot), ana-(grek), com, con-(lot), so (lot), inter-(lot), macro-(grek), mono-(grek), dis-(lot), post-(lot), off-(ing), over-(ing), para-(grek), supra-(lot), syn-(grek), trans-(lot), un-(ing)... masalan: cognition, emotion, memory, consciousness, perception, personality, intelligence

Ingliz tilidagi kop komponentli terminlar tarkibiga kora quydagi turlarga bolinadi:

1.N – Cognition, stress, motivation, anxiety, depression, schizophrenia, psychotherapy...

2. N+N – thing-word, therapy, correction coefficient...

3. Adj+N– abnormal psychology, social psychology, developmental psychology, physiological psychology...

Bundan tashqari psixologiyaning ingliz tili hamda o'zbek tilidagi terminlarining chogishtirma usullariga qaraydigan bolsak, 17, 18 asrlarda ikki tili lugatlar, tillarni organish uchun umumiy gramatikalar, bir tildan ikkinchi tilga tajriba qilish metod va texnikalari mavjud bolib ularning chogishtirma tadqiqotlari keltirilgan. Misol qilib, ingliz tilidagi psixologik terminlarni tahlil qilsak,:

Abnormal psychology- is the branch of psychology that studies unusual patterns of behavior, emotion and thought which could possibly be understood as a mental disorder.

Therapy- treatment intended to relieve or heal a disorder.

Social psychology- studies how people thinks, feel and behave in social settings.

Develomental psychology- is the study of how human beings grow and change throughout their lives.

Anxiety- a feeling od worry, nervousness or unease about something with an uncertain outcome...

Stress- pressure of tension exerted on a material object.

Bu chogishtirma metodi- bir tilda sodda, oddiy tilda tushintirilgan terminlarni yuzaga chiqmagan xususiyatlarini korsatib berishga komak boladigan metod. Shu bilan birga bu metod tillarning tarkibini chuqurroq organishga imkon boladi.

Terminlar va ularning tariflari turli olimlar tomonidan tariflangan. Misol qilib aytish mumkin: S.V Grinev-Grinevich tomonidan tarifni keltirsak, termin- bu tushunchalarni aniq nomlash uchun ishlatiladigan nominativ maxsus belgilar, leksik birlik. Muallifning aytishicha, terminlarning eng birichi xususiyati uni mazmuni, aniqligi yani tushunchalarni yoritishda malum chegara va tosiqlarga egaligidir.

Tarjima nazariyasi va tarjimashunoslik sohasidagi mutaxassis V.N Komissarov terminlarni fan, texnikaning malum bir sohasidagi obektlarni aniq izohlash, nomlashda foydalanadigan soz va iboralardir. Budan keltirib chiqarish mukinki, termin- bu malum maqsadda ilmiy va texnikaviy sohalarda qollaydigan tushunchalarni aniqlik va tiniqlikda ifodalaydigan soz va ibora deyish maqsadga muvogiq boladi.

Terminlar albatta aniqlikda ishlaydi va har doim bir manoni bildiradi. Toliqroq tushunishimiz uchun S.V. Grinev- Grinevich tomonida keltirilgan tarif va tasnifga qarasaq, tasniflash uchun asos bu termin, atamalarning belgilaridir: mazmunli, manoli, funksional, rasmiy.

Matnlarda terminlarning qollanilishini tahlilini korsak ular yuqori, orta va past chaslotali turlariga qarab farqlanadi. Terminologik lugatlarni boshqa tillarga ogirishda yuzaga keladigan mammolarni taniqli olimlar: J.P Sharob, va J. Dalbernet, Ya.I Retsker, V.N Komissarov tomonidan ancha kop izlanilgan. J.P Vinet va J, Dalbernet atamalarni tarjima qilishda 2usulni keltirib otadi. Bular togridan-togri tarjima hamda bilvosita tarjimalar. Bu olimalrning fikricha togridan- togri tarjima izma-iz, sozma-soz, sinxron tarjimalar, bilvosita tarjima esa togridan-togri tarjima qilib bolmas holatlarda qollaniladigan tarjimon ekvivalentlik, transpozitsiya, mosma –mos keltirish usullaridan foydalangan holda matnlarni boshqa tillarga tarjima qila olishdir.

S.I Simanovskiyy tadqiqotlari orqali termin sozlaring asos katta qismi bu iboralardan tashkil topganligini aniqladi. Shuningdek, matnlarda terminologik tushunchalarni ishlatishda qisqartma usullarini keng qollaydi.

XULOSA:

Shunday qilib otkazilgan tahlillar, tajribalarga kora terminlarni boshqa tillarga ogirishda asosiy muammolari omonimiya, polisemiya, sinonimiya hamda antanomiya kabi hodisalarning borligi haqida xulosaga kelishimiz mumkin boladi. Chet tili akademik fan nazaridan qaraydigan bolsak , juda ham oziga xos

hisoblanadi. Bu shunchaki fan emas, balki hamma fanlar, va odamlarning imlli, bilimli bolish sohalar bilan uzviy boglangandir. Sababi tillarsiz bilim,aql mavjud bolmaydi. Shunday qilib, til ogranish va bilish insonning shaxsiy, umumiy intellektual va barcha madaniyatiga ham katta tasir qilib, bu yolda albaata psixologiyaning ornini takidlash joiz boladi. Xulosalarimizga kelsak yana bir bor, ingliz tilidagi psixologik terminlarni ozbek tiliga ogirish bir nechta sabablarga kora biroz dolzarb.

< Har qanday tilda qollanadigan terminlarning tizimi osha tildagi suhbatlashaydigan shaxslar uchun olamning lisoniy tasvirini tushirishda qatnashadi. Ingliz tili psixologiya terminlari ingliz aholisining faoliyati , ruhiyat jarayonlari, holat- hodisalari, hislari olamini aks eritishdagi lisoniy tasvirlarini namoyon etadi. Shunday ekan, ozbek tili psixologik atamalar ham insonlarning faoliyat, ruhiyat olamiga oz aksini korsatib lisoniy tasvirini namoyon qiladigan tizimini ifodalaydi.

< Malum bir istalgan xalq PSIXOLOGIYAsi (misol qilib ingliz va ozbek) va bu psixollogik faoliyat tizimiga kiruvchi terminlar osha xalqlar madaniyati, goyaviy, mafkuraviy bazasi, faoliyati qanday korinishga egaligi va xalqlarning tafakkuriining jarayon va xususiyatlari haqida malumotlar beradi. Bizning psixologik terminlarning ingliz tili va ozbek tilidagi chogishtirma tadqiqotlarimiz shulardan iborat edi.

REFERENCES:

- 1.jerlygina A,V Ona va chet tillarida erkin ogzaki birlashmalardagi farqlar// A.V Jerlygina //psixologiya va psixotexnika.-2010-n9-c.
2. Komochkina E.A Nolingvistik unversitetda chet tillarini oqitish: tarix va zamonaviylik// E.A Komochkin-2014- n7.
3. Medjidova K.O Motivatsiya ilmiy tadqiqot predmeti sifatida// K.O Mejidova – 2012- n4
- 4.Rivlina A.A. ingliz tilining glaballashuv va ommaviy rus- ingliz ikki tilliligining shakllanishi// A.A Rivlina // cherepovets davlat unversiteti axborotnomasi.- 2014. N 4.
5. Rudenko YU. S. Oliy talimda kompetensiyaga joriy etishni joriy etish muammolari togrisida/.
6. Khodjaeva. N. B. (2021).
Premchand's vardaana in Uzbekistan: translation issues of some cultural specific words. Theoretical and applied science.
- 7.Yoldoshev J. G , Usmonov S.A. PT asoslari/ T: Oqituvchi. 2004.
- 8.<https://www.vocabulary.com>

SPORTERS WORK-THE MAIN TOOLS THAT RESTORE ABILITY

G 'aniyev Suxrob Abduvali o'g'li
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
pedagogika fakulteti o'qituvchisi

Annotation.

One of the most important problems in modern sports is the increase in working capacity of athletes. Leading world athletes perform sports mashulots at least 3-4 times a day. This article provides information on the means of restoring the working abilities of athletes, the most important problems of modern sports.

Keywords: sports, physical load, recovery, development, fatigue.

ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА ВОССТАНОВЛЕНИЯ РАБОТОСПОСОБНОСТИ СПОРТСМЕНОВ

Аннотация.

Одной из важнейших проблем современного спорта является повышение работоспособности спортсменов. Ведущие мировые спортсмены выполняют спортивные тренировки не менее 3-4 раз в день. В данной статье представлена информация о средствах восстановления работоспособности спортсменов, важнейшие проблемы современного спорта.

Ключевые слова: спорт, физическая нагрузка, восстановление, развитие, усталость.

SPORCHILAR ISH- QOBILIYATINI TIKLOVCHI ASOSIY VOSITALAR

Annotatsiya.

Zamonaviy sportning eng muhim muammolaridan biri sportchilarning ish qobiliyatini oshirishdir. Yetakchi dunyo sportchilarining bir kunda kamida 3-4 marta sport mashulotlarini bajaradi. Ushbu maqolada Sportchilarning ish qobiliyatini tiklash vositalari, zamonaviy sportning eng muhim muammolari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Sport, jismoniy yuklanish, tiklanish, rivojlanish, charchash.

Kirish. Sportchilarni ish – qobiliyatini tiklantiruvchi vositalar. Xar qanday jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlaridan keyin sportchilarda charchash xolati yuz beradi. Ana shu charchash xolatidan oldin xolatga qaytish, ya'ni ayrim organlarning funksional holatini tiklanishi 6-8 sutkadan keyin sodir bo'ladi. Sportchilar ish qobiliyatini tiklantiruvchi vositalarni asosan 3 guruxga bo'lish mumkin Bular

pedagogik, psixologik va mediko-biologik tiklantiruvchi vositalardir. Bu vositalar ichida eng muximi pedagogik tiklantiruvchi vosita xisoblanadi.

Pedagogik tiklantiruvchi vosita sportning kun tartibida (rejimida) va trenirovkani tashqil etish jarayonida o`z aksini topadi:

- sportchi shug`ullanishi (mikro va makrotsikl) hamda ko`p yillik tayyorgarlik davrlarida va og`irliklarni to`g`ri tashqil etishda;
- musobaqa va trenirovka oxirlarida sog`liq xolatini profilaktika qiladigan faol dam olishlarni tashqil etish jarayonida;
- mashg`ulotlarni turli xilda amalga oshirishda (monoton emas);
- sutkalik trenirovkalarni tashqil etishda ertalabki tayyorlovchi, kechkurungisi esa tinchlantiruvchi xarakterga ega bo`lishini ta`minlashda;
- yuklamalarni tanlashda individual qo`llashni amalga oshirish musobaqa va birinchiliklarda to`liq qiymatli razminkalarni amalga oshirishda;
- to`liq qiymatli tiklanish uchun passiv dam olishni tashqil qilish, samomassajni amalga oshirish, musiqa ostida mashqlar bajarish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Jismoniy ish qobiliyatini tiklashda qo`llaniladigan tibbiy vositalar asosiy rolni o`ynaydi. Tiklanish deganda organizmning funktsional holati o`zgargandan keyin uning fiziologik holatini ishdan oldingi yoki unga yaqin gomeostaz (ichki muhitni saqlash) holatiga qaytishi tushiniladi. Azrob reaksiyalar va assimilyatsiya ustun kelishi tiklanish jarayonlarining xarakterli tomonidir. Ma`lumki, ishdan keyin davrda faqat organizmning sarf qilgan resurslari va Shuningdek, uning fiziologik funktsiyalari tiklanibgina qolmay balki muhim funktsional struktur qayta qurilishlar ham bo`ladi. Shuning uchun tiklanish jarayonlarini bilib hisobga olish trenirovka yuklamalariga doimo to`ri yordam beradi. Yuklanishnatijasida organizmning ichki muhitida kuchli o`zgarishlar sodir bo`ladi, qon reaksiyasi kislotali tomonga suriladi, energyetik resurslar kamayadi, termoregulyatsiya, buziladi, yurak-qon tomir, nafas sistemalarining faoliyati buziladi. Bularning faoliyatini yaxshilashda tibbiy vositalar yordam beradi. Buning natijasida charchoqlik holati yo`qoladi, ishqobiliyati oshadi, organizmga keyingi beriladigan yuklanishga moslanishini engillashtiradi. Sportchilar organizmning ish qobiliyatini qayta tiklashda sport tibbiyotida keng kompleksli vositalar qo`llaniladi. Bunga birinchi navbatda maxsus ovqatlanish, ergogenli dieta va vitaminlar kiradi. Bundan tashqari o`simliklardan va sun`iy yo`l bilan

tayyorlangan farmakologik preparatlar qo'llaniladi. Gigiyenik vositalari ham keng qo'llaniladi -bir meydagi rejim, tabiatdagi tabiiy kuchi va x.z. Eng asosiysi esa tiklanishning jismoniy vositalarning yiindilari: massajdan tortib, sauna, tyermo (issiq)-elektro,baro,-magnit va boshqa uslublar ko'llaniladi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Bu jarayonlarni amalga oshirishda quyidagi omillar katta ahamiyatga egadir: a) Mashqlar va trenirovkalarni xar xil sharoitlarda amalga oshirish (stadion,

o'rmon, park, daryo qirg'og'i boshqalar);

b) Xar xil snaryadlar (ko`kalamzorlashtirish, amartizatsiya beruvchi sun`iy materiallarni qoplash va boshqalar).

v) Tashqi muxitni psixikaga ta`sir qiluvchi omillarini xisobga olish (yoritilganlik, rang, xonalar, musiqa, ionizatsiya, simobli-kvartsl lampalar yordamida polning rangi va boshqalar).

Psixologik tiklantiruvchi vositalar tiklanish jarayonida fiziologik sistemalarni va ish qobiliyatini vujudga kelishini yaxshilaydi. Bunga quyidagilar kiradi:

ishontirib uyquni keltirish;

avtogen trenirovka va uning modifikatsiyasi: ; – muskulni bushashtirish; maxsus nafas olish mashqlari.

komfort turmush tarzi va salbiy ta`sir ko`rsatuvchi vositalarni yo`qotish; – individual xususiyatni xisobga olib xar xil xizmatlarni tashqil etish.

Medik-biologik tiklantiruvchi vositalarga trenirovka va musobaqa davrida ish qobiliyatini tiklovchilar kiradi

Katta kompleksli gigiyenik tadbirlar (to`liq qiymatli ovqatlanish, vitaminlashtirish, biologik qiymatini oshirilgan maxsulotlar, xar-xil ovqat aralashmalari, kun tartibi, shaxsiy gigiena va boshqalar).

Xar xil fizioterapiya va balneologik vositalar (elektr, yorug`lik, issiqlik muolajalari, aero va gidroaeroinizatsiya, tog` va dengiz iqlimlari va boshqalar).

Xap-xil massaj turlari (qo`l, apparat, kombinasiyalashgan, o`z – o`zini massaj).

Davolovchi vositalar (kislorod, refleks terapiyalar va boshqalar).

Farmokologik vositalar.

Organizmni tiklanishiga fizikaviy omillar katta ahamiyat kasb etadi (ul`trabinafsha nur, suv bilan davolash muolajalari).

Medik-biologik tiklantiruvchi vositalar orasida ayniqsa massaj juda katta ahamiyatga ega.

Tahlil va natijalar.

Modda almashinuv tufayli o'sish va rivojlanish, morfologik o'zgarishlarni turunligini va biologik sistemalarni funktsional darahalari ta'minlanadi.[1]Katta jismoniy yuklanishlarda oziqa moddalarga extiyojligi, qisman oksil moddalarga va vitaminlarga oshishi kuzatilgan yuklanishlarni kuch va quvvat oshish bilan energiyani sarflanishi ham oshadi.Sportchilar va sport ustozlari har xil jismoniy yuklanishga ta'luqli energiyasini mos kelishini aniqlashi mumkin.Qayta tiklash jarayonlarini tezda tiklash maqsadida katta yuklanishlar va musobaqalar davomida ovqatlanish kaloriyasini io'lab chiqarilgan normativlarga nisbatan 5-10%, suyuqlikni esa 0,5-1 litrdan oshirish lozim. Tiklanish davrida ozuqa bilan oqsil moddalarini ist'emol qilinishiga katta ahamiyat beriladi. Ozuqani oksil tarkibini 50-60 % go'sht, baliq, jigar, so'zma, sut tashkil qiladilar.Oqsil moddalar tarkibiga kiruvchi aminokislotalar., glyutamin (sutki budoyni oqsillari) lipoproteyinlar (sut, jigar, mol go'shtli oqsil moddalarni va xolin)mol jigarida, tilda, tuxum sariida, no'xatda qayta tiklanishi ta'minlanadi.YO va uglevodlar -tiklash jarayonlarida katta rol o'ynaydilar. YO maxsulotlari 20-25% dan oshmasligi lozim va uglyevodlarni miqdorini oshirish lozim. Jigar va. mushaklarda glikogen zapaslarini oshirishda yuklanishlardan 24-28 soat o'tgandan keyin sportchilarni ozuqa tarkibini uglyevodlar bilan boyitilishi lozim. Bular bir sutkali kaloriyasini 60% tashkil etishi kerak. Qayta tiklash davrida uglyevodlar tarkibi: 64% kraxmal va 36% oddiy qandlardan iborat bo'lishi kerak. Tiklanishni ta'minlashda onson yengil suriluvchi uglevodlar (Masalan asal), ho'l myevalar va sabzavotlar katta yuklanishlar davrida bir sutkali ratsionini 15-20% tashkil qilishlari lozim.Tiklanish jarayonlarini-kaltsiy, fosfor, natriy, magniy, tyemirga boy myenyeral moddalar tezlashtiradi. Bu moddalar mushaklar, bosh miya, miokarda almashinuv jarayonlarini boshqarishi, fermentlarni va vitaminlarni organizmda o'zlashtirilishi, kislorodni tashuvchi xususiyatlarini, suyak to'qimalarini mustahkamlanishida katta rol o'ynaydi.Issiq sharoitda mashq davomida ko'p tyerlash natijasida tiklanish davrida ozuqa ratsionida osh tuzini miqdorini sutka davomida 5-7 g. ko'paytirish mumkin, mushaklarni tirishishida sportchilarga maxsus tuzli tabletkalarni berish kerak.[2]Tiklanish davrining boshlanishida organizmda ishqorlik moddalar minyeral suvlar. xo'l mevalar va sabzavotlar bilan ta'minlash kerak. Ichaklarni faoliyatini yaxshilashda qatiq, kyefir va apyelsinlarni ovqatlanish ryejimiga kiritish lozim.Kun davomida 3 -4 marta ovqatlanish tavsiya etiladi (mashulotlar va musobaqalardan 1,5 -2 soat o'tgandan keyin). Tiklash muammolarida vitaminlar alohida o'rin egallaydi. Katta yuklanishlarda vitaminlar yetishmovchiligi yuzaga kelishi mumkin. Zamonaviy

sportda kompleksli vitaminli preparatlar qo'llaniladi. Shular qatorida kompleksli preparatlar (uglyevodlar myeniral tuzlar mikroelemyentlar va vitaminlar yiindisi yoki oqsil moddalarni yiindisi) keng qo'llaniladi. Mushaklarni energiyetik potentsialini oshirishga olib keluvchi ovqatlalanish energogiyen dieta deb nom olgan. (uglyevodlar, oqsil va yo moddalarni kompozitsiyasini o'zgartirish). Mushaklarda glikogiyenni miqdori qanchalik ko'p bo'lsa, jismoniy yuklanish Shuncha katta samarali bajariladi. Masalan, oddiy aralash diyetada (KMU) vyeloergometrda MPKning 75% tashkil qilingan jadallikda mashq 114 daq. davomida, uglyevod diyetada -167 daq., oqsil va yo diyetada atigi 57 daqiqa davomida to'xtovsiz mashq birinchi hodisada glikogiyenni miqdori 1,75 g/100 g mushakni oirligiga teng, ikkinchisida -3,51 /100 g uchunchisida esa atigi 0,63 g/100 g ekanligini aniqlashgan. Mushaklarda kislarodning tarkibi qancha kam bo'lsa, Shuncha uzun masofaga yugurish tezligi past bo'ladi. Enyergogiyen diyetada nafaqat sportchilarni ish qobilyatini oshirishda, Shu bilan sportchilarni mashulotlar va musobaqalarni samaradorligini ta'minlashda ham qo'llaniladi. Oqsil moddalar. Oqsillar (proteidlar) tirik organizm hujayralarida sintezlanadigan biologik polimyelerlar. Oqsil tirik organizmning hayotiy mahsulot bo'lib, uning yashashi, rivojlanishi, yetilishi va o'ziga o'xshash nasl hosil qilishiga imkon yaratadi. Barcha oqsil molyekulalari uglyerod, vodorod, azot, kislorod va oz miqdorda oltingugurtdan tashkil topgan.[3] Oqsil molyekulalari zanjiridagi bo'inlar aminokislotalardan iborat. Hujayra quruq oirligining 50% dan oshiqroini oqsil tashkil etadi. Oqsilning organizm hayot faoliyatidagi ahamiyati nihoyatda xilma-xil. Oqsilning strukturali oqsil deb ataluvchi katta gruppasi organizm turlicha strukturasi hosil bo'lishida ishtirok etadi. Hujayralar qobii va ularning ichki tuzilmalari organnyellalar, Shuningdek, nerv ustunlari qobiqlari polisaxaridlar va yolar bilan murakkab moddalar hosil qiluvchi alohida erimaydigan oqsildan tashkil topgan. Oqsil qon tomirlari dyevori tarkibiga qiradi. Tyeri, pay, boylam, toay, suyak tarkibida kollagiyen oqsili bo'ladi. Kyeratin son, tirnoq, pat, shohisimon tuzilmalarning asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Gormonlar oqsili organizmning barcha hayotiy jarayonlarini, o'sish va ko'payishini boshqarib turadi. Alohida yorulik syezgir oqsil rodopsip yordamida ko'z to'r pardasida pryedmyetlar tasviri aks etadi. Muskullarda qisqaradigan oqsil miozin va aktin borligi tufayli ular qisqaradi va yoziladi. Ayni Shu oqsil tufayli barcha hayvonlar yurish qobiliyatiga ega. Ba'zi hayvonlar (ilon, hashorat va boshqa) hamda o'simliklarning kuchli zaharli moddalari, Shuningdek bakteriyalar toksini xam oqsildir. Shuning uchun ular tuxum oqida va o'simliklar uruida to'planadi. Ba'zi oqsil zahira oziq moddalar hisoblanadi.

Fyermiyentlar oqsilning muhim va turli gruppasini tashkil etadi. Organizmdagi barcha kimyoviy jarayonlar fermiyentlar ishtirokida o'tadi. Ovqat hazm bo'lishi, kislorodning o'zlashtirilishi, moddalarning o'zaro bir-biriga aylanishi, almashinuv mahsulotlarining hosil bo'lishi va organizmdan chiqarib yuborilishi, enyergiya to'planishi, qon ivishi va boshqa fermiyentlar ishtirokisiz amalga oshmaydi. Ba'zi oqsil gruppalari tashuvchanlik funktsiyasini bajaradi.

Xulosa va takliflar.

Shunday qilib, oziq-ovqatdagi oqsil o'ziga xos ko'rinishini yo'qotadi, undan hosil bo'lgan aminokislotalardan organizm o'ziga mos □ strukturali, fyermiyentli va h.k. oqsilni vujudga keltiradi. Ba'zi oqsilning me'da-ichak yo'lida chala parchalanishi ancha oir kasalliklarga sabab bo'lishi mumkin. Oqsilga yolchimaslik va u bilan boliq bo'lgan kamchiliklar. Odam organizmning oqsilga yolchimasligiga quyidagi omillar sabab bo'lishi mumkin: oqsilning organizmga oziq-ovqatlar bilan yetarli miqdorda kirmasligi, oziqli oqsilning chala hazm bo'lishi va yaxshi so'rilmashligi (kuchli ich kyetishi, dispyepsiya, dizyentyeriya, chillashir, ovqat hazm qilish byezlari funktsiyasining buzilishi) oqsilning organizmda juda kuchli almashinuvi, binobarin, fiziologik holatlari (homiladorlik, laktatsiya va b.da) kuyganda, suyak singanda, xirurgik operatsiyalarda, infyektsion kasalliklarda va b.da sodir bo'ladigan stryess (tanglik) holatlarida unga bo'lgan ehtiyojning yuqoriligi, turli kasalliklarda, masalan, nefroz, qon yo'qotish, oqsilning ekssudat va transsudatlarga o'tishi, to'qimalarda, qon zardobida oqsil sintezining buzilishi, bir qator kasalliklarda (gastrit, yarali kolit, ilyeit va b.) oqsilning ichak epityeliylaridan o'tib yo'qolishida. Oqsilga yolchimaslik organizm to'qimalarining o'zidagi oqsilning parchalanishiga va azot balansining buzilishiga sabab bo'ladi. Dastlab qon zardobidagi oqsil miqdori kamayib gipoprotyeinyemiya paydo bo'ladi. Gipoprotyeinyemiya suyuqlikning qondan to'qimalarga o'tishiga va shish paydo bo'lishiga olib keladi. Qondan keyin ikkinchi navbatda jigar, muskul va tyeridagi oqsil miqdori kamaya boshlaydi, eng so'nggida Yurak muskuli va bosh miya oqsili tugay boshlaydi. Markaziy nerv sistemasi funktsiyasining buzulishi oqsil almashinuviga ancha ta'sir ko'rsatadi. Oqsilning parchalanishi tezlashib, yangidan hosil bo'lishi esa syekinlashadi. Bu atrofiya, distrofiya va boshqa kamchiliklarni keltirib chiqaradi. Gormonlarning oqsil almashinuvida alohida ahamiyati bor. Qalqonsimon bez gormonlari organizmdagi oqsil parchalanishi jarayonini kuchaytiradi va hosil bo'lishni tezlashtiradi. Gipofizda ishlanib chiqadigan o'sish gormoni ta'sirida oqsilning hosil bo'lishi va sintezlanishi tezlashadi. Bu oqsil miqdorining ko'payishiga va

organizmning o'sishiga imkon yaratadi. Kuchli mashulotlar bajarilishida, ayniqsa 2-3 martadan ko'p o'tkaziladigan mashulotlarda, qayta tiklanish jarayonlarini jadallashtirishda ovqatlanish ryejimiga maxsus ozuqa preparatlar kiritiladi. Bular qatoriga oqsil gidrolizatli sport ichimliklari kiradi. Quruq sport ichimlik «Olimpiya», «Sportakiad», «Viktoriya», «Ergoton», «Vyelyeton», «Diyeta Ekstra» va oqsil-glyukozali shokolad, oqsilpyechyenyesi, «Olimp» oqsil marmyeladi va boshqalardir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Belaya N.A. «Davolash jismoniy tarbiyasi va massaj». Moskva Sov. sport, 2011 y.[1]
2. Epifanov V.A., Apanasenko G.L. «Davolash jismoniy tarbiya va vrach nazorati». Moskva «Medistina», 2009[2]
3. Vasileva V.E. «Skoliozda Davolash jismoniy tarbiya» metodik tuplanma, Moskva 2008[3]
4. Devyatova M.V. «Umurtqa pog'onasining bel osteoxondrozida davolash jismoniy tarbiya». Novosibirsk, 1999y.[4]
5. Pravosudov V.P. taxriri ostida «DAVOLASH JISMONIY TARBIYA instruktorining kitobi». Moskva FiS, 1990 y.[5]

NEFT-GAZ SANOAT KORXONALARI INNOVATSION SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Aliyev Azim Tolib o'g'li ALFRAGANUS UNIVERSITY katta o'qituvchi
Vaxobov Shohjahon Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar departamenti tyutori

Annotatsiya: Ushbu maqolada, neft-gaz sanoat korxonalarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish chora tadbirlari, hozirda neft-gaz sanoatining mamlakat iqtisodiyotida va jamiyatning hayot tarzida egallagan o'rnini va ro'li qay darajada ekanligi to'g'risida so'z yuritilgan. Shuningdek, neft-gaz sanoat korxonalarini rivojlantirishda olib boriluvchi chora-tadbirlar negizida uchrovchi muammolar va muhokamali mavzular to'g'risida ham ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Neft-gaz sanoati, innovatsion texnologiyalar, takomillashtirish mexanizmi, uglevodorodlar, bozor dinamikasi, utilizatsiya, diversifikatsiya qilish, robototexnika, innovatsiya.

Аннотация: В данной статье рассматриваются меры по совершенствованию механизма развития инновационного потенциала предприятий нефтегазовой промышленности, место и роль нефтегазовой отрасли в экономике страны и образе жизни общества. Также представлена информация о возникших проблемах и темах для обсуждения на основе принимаемых мер в развитии предприятий нефтегазовой промышленности.

Ключевые слова: Нефтегазовая отрасль, инновационные технологии, механизм совершенствования, углеводороды, динамика рынка, утилизация, диверсификация, робототехника, инновации.

Annotation: In this article, measures to improve the mechanism of development of the innovative potential of oil and gas industrial enterprises, the place and role of the oil and gas industry in the economy of the country and the way of life of the society are discussed. Also, information is provided on the problems encountered and topics for discussion on the basis of the measures taken in the development of oil and gas industrial enterprises.

Key words: Oil and gas industry, innovative technologies, improvement mechanism, hydrocarbons, market dynamics, utilization, diversification, robotics, innovation.

“Neft-gaz sanoati mamlakatimiz iqtisodiyotida muhim o‘rin egallaydi. Ushbu soha nafaqat energiya manbai, balki ko‘plab tarmoqlar uchun zarur bo‘lgan polimerlar, organik kimyoviy moddalar hamda azotli mineral o‘g‘itlarni ishlab chiqarishda asosiy xomashyo bazasi hisoblanadi.”[1]

Shavkat MIRZIYOYEV

Kirish. Neft va gaz korxonalarining innovatsion salohiyati ularning faoliyati, texnologiyalarining rivoji va biznes modellarining turli jabhalarida innovatsiyalarni qo‘llash va qabul qilish qobiliyatini anglatadi. Ushbu potentsiallar sanoatga xos bo‘lgan bir nechta omillardan kelib chiqadi:

Texnologik muammolar: Neft va gaz sektori noan‘anaviy rezervuarlardan uglevodorodlarni qazib olish, qayta ishlash ko‘rsatkichlarini maksimal darajada oshirish va atrof-muhitga ta‘sirni kamaytirish kabi ko‘plab texnologik muammolarga duch keladi. Ushbu muammolarni hal qilish burg‘ulash texnikasi, suv omborlarini boshqarish va ishlab chiqarishni optimallashtirish kabi sohalarda doimiy innovatsiyalarni talab qiladi.

Ish jarayonlarning murakkabligi: Neft va gaz operatsiyalari qidiruv va burg‘ulashdan tortib, qazib olish, tashish va qayta ishlashgacha bo‘lgan turli xil murakkab jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Texnologiyalar va jarayonlardagi innovatsiyalar ushbu operatsiyalarda samaradorlik, xavfsizlik va atrof-muhit ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Ma‘lumotlar va tahlillar: Raqamli texnologiyalar paydo bo‘lishi bilan neft va gaz kompaniyalari sensorlar, uskunalar va ishlab chiqarish tizimlaridan katta hajmdagi ma‘lumotlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lib kelmoqda. Ilg‘or tahlil, mashinani o‘rganish va sun‘iy intellektdan (AI) foydalanish ma‘lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish, prognozli texnik xizmat ko‘rsatish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi.

Xavfsizlik va atrof-muhitga oid muammolar: neft va gaz sanoatida xavfsizlik va atrof-muhitning barqarorligi birinchi o‘rinda turadi. Xavfsizlik texnologiyalaridagi innovatsiyalar, masalan, masofaviy monitoring tizimlari, tekshiruvlar uchun dronlar va prognoz tahlillari baxtsiz hodisalarning oldini olishga va xodimlar va atrof-muhitga berilishi mumkin bo‘lgan turli xavflarni kamaytirishga yordam beradi.

Elektr energiyaga o'tish: Kam uglerodli iqtisodiyotga global o'tish va barqarorlikka e'tiborning ortib borishi neft va gaz sohasida innovatsiyalarga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Korxonalar o'z portfellarini diversifikatsiya qilish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini birlashtirish va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish uchun uglerodni ushlab, utilizatsiya qilish va saqlash texnologiyalarini ishlab chiqish imkoniyatlarini o'rganmoqda.

Bozor dinamikasi va raqobat: raqobatbardosh bozor sharoitida innovatsiyalar raqobatbardosh ustunlikni saqlab qolish va yangi bozor imkoniyatlarini egallashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Innovatsiyalar kiritadigan va o'zgaruvchan bozor dinamikasiga moslashgan neft va gaz kompaniyalari uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun o'zlarini yaxshiroq joylashtirishlari mumkin.[2]

Metodlar. Neft va gaz korxonalarini innovatsion texnologiyalar bilan boyitish sanoatda samaradorlik, xavfsizlik va barqarorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bunga erishish uchun ba'zi chora-tadbirlar amalga oshilishi lozim:

Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga (R&D) sarmoya kiritish: Neft va gaz kompaniyalari innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va integratsiyalashga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlari uchun resurslarni ajratishlari kerak. Bu ichki tadqiqot guruhlarini tashkil etish, tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilish yoki tegishli texnologiyalar ustida ishlaydigan startaplarga sarmoya kiritishni o'z ichiga olishi mumkin.

Hamkorlik va investitsiya: texnologiya provayderlari, startaplar, akademiyalar va boshqa sanoat ishtirokchilari bilan hamkorlik qilish ilg'or texnologiyalar va tajribalarga kirishni osonlashtirishi mumkin. Hamkorlik qo'shma ilmiy-tadqiqot loyihalaridan tortib texnologiya litsenziyalash shartnomalari va strategik ittifoqlargacha bo'lishi mumkin.

Texnologiyalarni qo'llash va baholash: Rivojlanayotgan texnologiyalarni o'rganish va ularning kompaniya faoliyatiga potentsial qo'llanilishini baholash uchun mas'ul bo'lgan maxsus guruhlar yoki bo'limlarni yaratish istiqbolli innovatsiyalarni erta aniqlashga yordam beradi. Bu sanoat tendentsiyalaridan xabardor bo'lishni, konferentsiyalarda qatnashishni va texnologiya provayderlari bilan aloqa o'rnatishni o'z ichiga oladi.

Raqamlashtirish va ma'lumotlar tahlili: Raqamlashtirish va ilg'or ma'lumotlarni tahlil qilish texnologiyalaridan foydalanish operatsiyalarni optimallashtirish, qarorlar qabul qilishni yaxshilash va iqtisodiyot zanjiri bo'ylab qiymatni ochish imkonini beradi. Bunga raqamli texnologik sensorlarini, sun'iy intellekt asosidagi prognozli texnik xizmat ko'rsatishni va rezervuarlarni

boshqarish, ishlab chiqarishni optimallashtirish va aktivlar yaxlitligini boshqarish uchun ilg'or tahlil platformalarini joriy etish kiradi.

Avtomatlashtirish va robototexnika: Avtomatlashtirish va robototexnika texnologiyalarini joriy etish jarayonlarni soddalashtirish, xavfsizlikni yaxshilash va neft-gaz operatsiyalarida operatsion xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Bunga tekshiruvlar uchun avtonom dronlarni, texnik xizmat ko'rsatish vazifalari uchun robot tizimlarini va samaradorlikni oshirish uchun avtomatlashtirilgan burg'ulash qurilmalarini joylashtirish kiradi.

Xodimlarni o'qitish va malakasini oshirish: Xodimlarni o'qitish va malaka oshirish dasturlarini taqdim etish innovatsiyalar madaniyatini oshirish va ishchi kuchining yangi texnologiyalardan samarali foydalanish uchun jihozlanganligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Bunga rivojlanayotgan texnologiyalar bo'yicha texnik treninglar taklif qilish, shuningdek, tashkilot ichida o'zaro funktsional hamkorlik va bilim almashishni rag'batlantirish kiradi.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali neft-gaz korxonalarini o'z faoliyatini innovatsion texnologiyalar bilan samarali boyitib, sanoatda barqaror o'sish va raqobatbardoshlikni ta'minlay oladi.[3]

Natijalar. Neft va gaz korxonalarini bir necha sabablarga ko'ra o'zlarining innovatsion salohiyatidan foydalanishlari kerak va uning natijasida sanoat korxonasi bir-necha rivojlanishlarga erishadi:

Raqobat ustunligi: Innovatsiyalar neft va gaz korxonalariga ishlash jarayonlaridagi samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va mahsulot sifatini oshirish orqali raqobatdosh ustunlikni ta'minlashi mumkin. Innovatsiyalar bilan shug'ullanadigan kompaniyalar bozor tendentsiyalariga javob berish va raqobatchilardan ustunlik qilish uchun yaxshiroq chora-tadbirlarni amalga oshirishlari lozim.

Risklarni boshqarish: Innovatsiyalar o'zgaruvchan tovar narxlari, tartibga solish o'zgarishlari va geosiyosiy noaniqliklar bilan bog'liq xavflarni yumshatishga yordam beradi. O'z portfellarini diversifikatsiya qilish va yangi texnologiyalarga sarmoya kiritish orqali kompaniyalar o'zlarining an'anaviy daromad oqimlariga bog'liqligini kamaytirishlari va rivojlanayotgan bozor sharoitlariga moslashishi mumkin.

Barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat: Bugungi biznes landshaftida barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat manfaatdor tomonlar, jumladan, investorlar, mijozlar va jamiyatlar uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Innovatsiyalar neft-gaz korxonalariga atrof-muhitga ziyonlarini kamaytirish, resurslar iste'molini

minimallashtirish va yanada barqaror energiya kelajagiga o'tishga hissa qo'shish imkonini beradi.

Uzoq muddatli ravnaq barqarorligi: Innovatsiyalarni qabul qilish neft va gaz korxonalarining uzoq muddatli hayotiyliigi va barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. O'z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirish, tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritish va texnologik yutuqlardan oldinda qolish orqali kompaniyalar tez rivojlanayotgan sanoat landshaftida barqaror o'sish va muvaffaqiyatga erishish uchun o'zlarini joylashtirishlari mumkin.[4]

Neft-gaz korxonalarining innovatsion salohiyati texnologik muammolar, bozor dinamikasi va barqarorlik imperativi bilan bog'liq. Innovatsiyalarni qabul qilish ushbu kompaniyalar uchun raqobatbardoshlikni saqlab qolish, turli muammolarni boshqarish va global energetika sohasida uzoq muddatli hayotiylikni ta'minlash uchun zarurdir.

Muhokamalar. Neft va gaz sanoati korxonalarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish mexanizmining dolzarb muhokamalarga ega muammolari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. Cheklangan moliyaviy resurslar: Innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish neft va gaz bozoridagi beqaror vaziyatda cheklanishi mumkin bo'lgan katta investitsiyalarni talab qiladi.

2. Malakali kadrlarning yetishmasligi: Innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish neft va gaz sanoati sohasida yuqori darajadagi bilim va tajribaga ega bo'lgan mutaxassislarini talab qiladi. Biroq, bunday xodimlarni yollash va o'qitish qiyin bo'lishi mumkin.

3. Innovatsiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar: Ko'pincha neft va gaz sanoatida innovatsiyalarni rivojlantirish uzoq vaqt va katta resurslarni talab qiladi. Biroq, innovatsiyalarni muvaffaqiyatli tijoratlashtirish qonunchilikda, murakkab protseduralar va qoidalarda qarama-qarshiliklarga duch kelishi mumkin.

4. Innovatsion salohiyatining pastligi: neft va gaz sanoati korxonalarida innovatsiyalarning ichki madaniyatining yo'qligi innovatsion salohiyatni rivojlantirishga jiddiy to'siq bo'lishi mumkin. Xodimlar o'rtasida motivatsiyaning yo'qligi, mukofotlash tizimining yo'qligi va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash yangi g'oyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin.

5. Ekologik cheklovlar: neft va gaz sanoatida innovatsiyalarni joriy etish atrof-muhitni muhofaza qilish va atrof-muhitdagi muammolarni oldini olish qoidalari va talablariga rioya qilish sohasida qarama-qarshiliklarga duch kelishi mumkin. Emissiyalarni kamaytirish, xavfsizlik choralari yaxshilash va atrof-

muhitni muhofaza qilish zarurati muhim innovatsiyalarni talab qilishi, shu bilan birga amalga oshirish qiyin bo'lishi mumkin.[5]

Ushbu muammolarni hal qilish korxonalar, hukumat va boshqa manfaatdor tomonlardan kompleks yondashuv va birgalikdagi sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, hozirda neft-gaz sanoatini har sohada takomillashtirish mamlakatimizning eng oliy maqsadlaridan biridir, shuning barobarida hozirda mamlakatimizda neft-gaz sanoatining rivoji va ravnaqi uchun mamlakat va jamiyat ko'plab chora-tadbirlar olib borilmoqda. Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqsak, neft-gaz sanoatida innovatsion salohiyatni takomillashtirishda olib boriladigan chora-tadbirlar yildan-yilga keskin rivojlanib, o'z samarasini ko'rsatib kelmoqda. Neft-gaz sohasida olib borilayotgan tashkiliy tadbirlar vac het korxonalari bilan birgalikdagi tuzilgan shartnomalar asosida turli yutuqlarga erishib kelinmoqda, shuningdek ushbu tadbirlar sanoatning ravnaqi uchun juda muhim o'rindagi omillardan biri bo'lib hisoblanadi. Ko'p yillar davomida olib borilgan barcha chora-tadbirlar va tashkiliy amallar kelajakda o'z samarasini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Neft-gaz sanoatini rivojlantirish bo'yicha vazifalar belgilab berildi. <https://president.uz/oz/lists/view/2148>
2. Neft sanoati. https://uz.wikipedia.org/wiki/Neft_sanoati
3. ISHLAB CHIQRISH TARMOQLARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHDA INTEGRATSIYA JARAYONLARINI TATBIQ ETISH. Shamsiya Shumkarova. Jizzax Politexnika inst, Jizzax.
4. Gateway to growth: innovation in the oil and gas industry. <https://www.pwc.com/gx/en/oil-gas-energy/publications/pdfs/pwc-gateway-to-growth-innovation-in-the-oil-and-gas-industry.pdf>
5. Electrolytic Treatment of Wastewater in the Oil Industry. Alexandre Andrade Cerqueira and Monica Regina da Costa Marques. 30 November 2011 Published: 31 October 2012. <https://www.intechopen.com/books/2882>

**TARBIYA FANINI O`QITISH JARAYONIDA UMUMTA`LIM MAKTABI
O`QUVCHILARIDA KONFLIKTOLOGIK MADANIYATNI
RIVOJLANTIRISHNING REFLEKSIV MODELI**

Xudayberdiyev Oybek Gafurovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti (PhD) mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta`lim maktabi o`quvchilarida konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning takomillashtirilgan refleksiv modeli yoritib berilgan.

Tayanch so`zlar: Pedagogik nizolar, konfliktologik madaniyat, kompetentsiya, komponent, model, refleksiya, diagnostik blok, texnologiya, tarbiya, interfaol metodlar.

Аннотация: В данной статье описывается усовершенствованная рефлексивная модель развития конфликтологической культуры у учащихся средней школы.

Ключевые слова: Педагогические конфликты, конфликтологическая культура, компетентность, компонент, модель, рефлексия, концептуальный блок, технология, обучение, интерактивные методы.

Bugungi kunda umumiy o`rta ta`lim maktabi o`quvchilarida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish, innovatsion yondashuvlar asosida konfliktologik madaniyatni shakllantirishga doir qator ilmiy izlanisahlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, o`quvchilarida affilyatsiya motivini qaror toptirish orqali samarali muloqotga tayyorlashning amaliy-texnologik tizimini takomillashtirish, refleksiv yondashuv asosida o`z hissiyotlari va xulq-atvorini boshqarishning pedagogik-psixologik asoslarini aniqlashtirish, o`quvchilarida umummadaniy kompetentlikni rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik mexanizmlarini takomillash alohida dolzarblik kasb etadi.

Har qanday ta`lim muassasalari va ta`lim jarayonida bo`lgani kabi umumiy o`rta ta`lim tizimida ham pedagogik nizolar sodir bo`lib turadi. Bu nizolarning asosiy ishtirokchilari ko`p holatlarda o`quvchi, o`quvchilar jamoasi, pedagog, pedagoglar jamoasi bo`lsa, juda kam hollarda esa ota-onalar hamda ta`lim muassasasining rahbarlari ham pedagogik nizolarning ishtirokchilariga aylanishlari mumkin.

Konfliktologik madaniyatga doir tadqiqotlar tahlili uni umummadaniyatning muhim komponenti sifatida ko`rib chiqish lozimligini ko`rsatdi.

N.Samsonova, T.Chernyaeva, O.Belous, N.Azixodjaevalar konfliktologik madaniyatni kasbiy faoliyat turi va kasbiy nizoli muhit sharoitida nizolar profilaktikasiga qobiliyatli mutaxassis sifat tavsifi sifatida talqin etishgan [1; 2; 3].

O.Sherbakova konfliktologik madaniyatni tahlil etish orqali shaxslararo munosabatlar jarayonida yuzaga keluvchi muammolarni ikki tomonlama foydali tarzda hal etishni ta'minlovchi shaxsning ijtimoiy zaruriy sifat va xususiyatlarini aks ettiruvchi nizoli vaziyatdagi shaxsning xulq-atvor odobi tarzida aniqlashtirgan [4].

L.Coser konfliktologik madaniyatni insonning nizoli vaziyatda adekvat yo'nalganligi va konstruktiv harakatlanish qobiliyati[5]; T.Gordon nizoli vaziyatda o'zining mas'uliyatini anglash asosida konstruktiv harakatlanishga imkon beruvchi sifatlar yig'indisi sifatida talqin etishgan [6].

Konfliktologik madaniyatni rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotlar tahlili asosida mazkur masala to'liq va yaxlit o'rganilmaganligi haqidagi xulosaga kelish mumkin.

Konfliktologik madaniyat o'quvchining maxsus kompetensiyalari tizimiga tegishli bo'lib, u ta'lim muassasasida nizolarni boshqarishga tayyorlik va qobiliyatlilikni ifoda etadi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning reflektiv modeli takomillashtirildi va u yaxlit tizim sifatida o'zida maqsadli blok, pedagogik-texnologik jarayon bloki va diagnostik bloklarni qamrab olgan bo'lib, gnosiologik, reflektiv, aksiologik va tashkiliy faoliyat komponentlarini aks ettiradi (1-rasm).

Tadqiqot jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarida konfliktologik madaniyatni rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. O'quvchilarning konfliktologik madaniyatini shakllantirish modeli pedagogik texnologiya bilan ta'minlanadi.

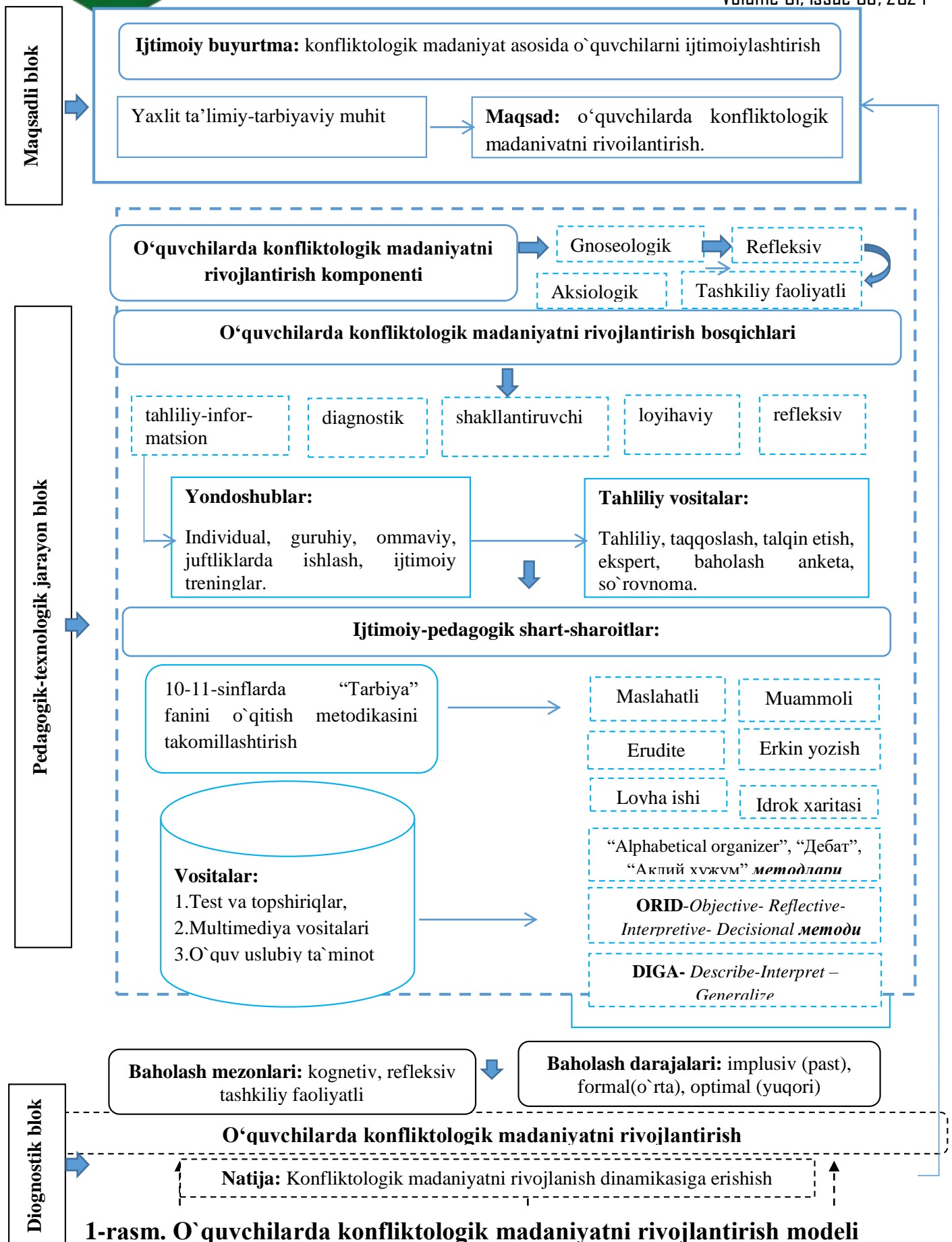
Konfliktologik madaniyatning komponentlarini aniqlashtirishga doir turli yondashuvlar mavjudligiga qaramasdan, ularning mazmunida umumiylik kuzatiladi. Jumladan, konfliktologik madaniyatning komponentlari sifatida fikrlash madaniyati, emotsional madaniyat, kommunikativ madaniyat, xulq-atvor madaniyatini; konfliktologik kompetensiya, konfliktologik kompetentlilik va konfliktologik tayyorgarlik komponentlarini; konfliktologik madaniyatni kommunikativ qobiliyatlar, ijobiy munosabat, empatiya, nizolarni konstruktiv hal etish, vaziyatni tahlil etish qobiliyati bilan uyg'unlikda tahlil etish mumkin.

Bizning maqolamizda o'quvchi konfliktologik madaniyatining quyidagi komponentlari keltirilgan: gnoseologik, reflektiv, aksiologik, tashkiliy faoliyat (1-jadval).

1-jadval

**O'quvchilarning konfliktologik madaniyatni rivojlantirish
komponentlari**

Komponentlar	Mohiyati
Gnoseologik	(Konfliktologik bilim va mahorat). Nizolarning yuzaga kelish qonuniyatlari, sabablari, turlari haqidagi bilimlar yig'indisi
Refleksiv	Refleksivlik (faoliyatning refleksiyasi, muloqot va boshqa shaxslar bilan o'zaro ta'sir refleksiyasi); refleksiya - o'z-o'zini tahlil etish)
Aksiologik	Nizolarni bartaraf etish texnologiya va strategiyalarni o'zlashtirish; nizoli vaziyatlarda konstruktiv o'zaro harakatni amalga oshirishning zaruriy ko'nikmalari yig'indisi.
Tashkiliy faoliyatli	Shaxslararo munosabatlarda yuzaga keladigan nizolarni bartaraf etish bilan bog'liq faoliyatni ifodalab, shaxs hissiy holati, o'z-o'zini tartibga solishi, ijobiy munosabatlarga intilishidan iborat konfliktologik madniyatni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot doirasida o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirishning reflektiv modeli ishlab chiqildi (1-rasmga qarang).

Ushbu modelga asoslangan texnologiya konfliktologik madaniyatni shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirish bo'yicha maqsad va vazifalar nomenklaturasini, konfliktologik madaniyatning rivojlanishini monitoring qilish uchun diagnostika vositalari tizimini, amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan pedagogik vositalar va shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi.

Mazkur model "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida umumta'lim maktabi o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiylashuvi natijalarini bashoratlashning nazariy-texnologik asoslari sifatida namoyon bo'ladigan maqsad, mazmun, mezonlar, bosqichlarini aks ettiradigan maqsadli blok, pedagogik-texnologik jarayon bloki va diagnostik bloklarni o'z ichiga qamrab oladi.

Maqsadli blok o'quvchilarning konfliktologik madaniyatini rivojlantirishni ta'minlaydigan asosiy bosqichlarni belgilaydi. Maqsadli blok o'zida umumiy o'rta ta'limning yaxlit o'quv-tarbiya jarayonida Davlat ta'lim standartlari talablari, ijtimoiy buyurtmaga asoslangan aniq maqsad va vazifalar, metodologik asoslarni aks ettiradi.

Pedagogik-texnologik jarayon bloki o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha pedagogik faoliyat bosqichlari, mazmuni, metodik ta'minotini takomillashtirish shart-sharoitlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Diagnostik blok o'z ichiga o'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlantirish baholash mezonlari, darajalari aks ettiradi. O'quvchilarda konfliktologik madaniyatni rivojlanganlik darajalarini implusiv (past), formal(o'rta), optimal (yuqori) darajalariga asoslangan holda tasnifladik.

Mazkur model "Tarbiya" fani bo'yicha interfaol usulda o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish orqali umumta'lim maktablarida amaliyotga joriy etilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shu bilan birga, "Tarbiya" fanini o'qitish jarayonida o'quvchilar bilan konfliktologik tayyorgarlik elementlarini qo'llashning reflektiv usullari orqali mashg'ulotlar o'tkazib borilsa, nafaqat ularning konfliktologik madaniyati darajasini oshirish, balki boshqa bir qator ijtimoiy kompetentlik parametrlarida sezilarli farqlarni kuzatish imkoni yuzaga keladi.

Xulosa qilib aytganda umumta'lim maktabi o'quvchilarida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish, innovatsion yondashuvlar asosida konfliktologik madaniyatni rivojlantirishning reflektiv modeliga asoslangan texnologiya konfliktologik madaniyatni shakllantirish va o'z-o'zini rivojlantirish bo'yicha

maqsad va vazifalar nomenklaturasini, konfliktologik madaniyatning rivojlanishini monitoring qilish uchun diagnostika vositalari tizimini, amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan pedagogik vositalar va shart-sharoitlarni o'z ichiga oladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования: Монография. – Калининград: Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.
2. Белоус О.В. Формирование осознанной саморегуляции педагогического взаимодействия как фактор эффективной подготовки студентов педвуза: Дис.. канд. психол. наук. – М., 2000. – 149 с.
3. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии и педагогические мастерство: Учебное пособие для студентов магистратуры всех областей образования. – Т.: Издательство –полиграфический творческий дом имени Чулпана, 2005 – 199 с.
4. Щербакова О.И. Контексты в конфликтологии: Монография. – М.: МГГУ им. М.А. Шолохова, 2006. – 80 с.
5. Coser L. Conflict: Social Aspects // International Encyclopedia of the Social Sciences. Ed. by D. Sills. Vol.3, USA, 1998. – P. 232-236.
6. Gordon T. Parent Effectiveness Training. N.Y.: Wyden Inc., 2010. 3Sl.
Jonson E. B. Contextual Teaching and Learning. Corwin Press, INC. – 467 p. .

**Современный разговорный английский язык и его роль на
мировой арене**

**Абушаев Амир Камилевич, старший преподаватель
Международная Исламская Академия Узбекистана, кафедра
“Иностранные языки”**

Аннотация

В 21 веке сложно представить себе успешного человека без знания иностранных языков. Умение свободно общаться на английском всё чаще указывается работодателями как одно из основных требований при приёме на работу, владение английским необходимо программистам и IT-специалистам, наконец, даже базовые знания разговорного английского существенно облегчают жизнь и тем, кто часто путешествует по миру, и тем, кто изредка отправляется в командировки за рубеж. Язык – это живая материя, которая находится в постоянном развитии и меняется вместе с культурой носителей. Поэтому для того, чтобы успешно овладеть иностранным языком и научиться чувствовать его, необходимо знать его историю, понимать, чем обусловлены те или иные изменения.

Ключевые слова: улучшение, изменение, разговорный язык, средство для коммуникации, компетенция, развитие, улучшение, живая материя, владение, познание

Modern spoken English and its role on the world stage

Abushaev Amir Kamilevich, senior teacher

**International Islamic Academy of Uzbekistan, Department of Foreign
Languages**

Annotation

In the 21st century, it is difficult to imagine a successful person without knowledge of foreign languages. The ability to communicate fluently in English is increasingly indicated by employers as one of the main requirements when hiring; proficiency in English is necessary for programmers and IT specialists; finally, even basic knowledge of spoken English makes life much easier for both those who often travel around the world and those who occasionally goes on business trips abroad. Language is a living matter that is in constant development and changes

along with the culture of its speakers. Therefore, in order to successfully master a foreign language and learn to feel it, you need to know its history and understand what causes certain changes.

Key words: improvement, change, spoken language, means of communication, competence, development, improvement, living matter, possession, cognition

Современный английский представляет собой несколько региональных вариантов – британский, американский, канадский, австралийский, новозеландский и другие. Самыми широко используемыми среди них являются две основные разновидности – британский английский (British English), насчитывающий несколько десятков диалектов, и американский английский (American English), который на сегодняшний день по праву занимает доминирующее положение в мире. Британский вариант английского языка более консервативен, требует строгого соблюдения грамматических правил, в частности – неукоснительного соблюдения правильного порядка слов в предложении, не терпит сокращений фраз и «проглатывания» окончаний слов. Существенно отличается и произношение с характерными тянущимися гласными, а также интонация предложений. Впрочем, современная жизнь вносит свои коррективы, и молодое поколение англичан, шагая в ногу с мировой лингвистической тенденцией, стремится к максимальному упрощению языка.

Так называемый «королевский английский» – диалект, на котором говорит большая часть населения Великобритании. Однако Британские острова насчитывают десятки других диалектов, некоторые из которых сохранились лишь в самых отдалённых регионах и едва ли употребимы в повседневной жизни. Такие территориальные варианты английского являются скорее символическим историческим наследием.

Американский вариант английского языка сами англичане называют «плохим английским» и относятся к нему с некоторым пренебрежением. Считается, что это очень упрощённый на всех уровнях язык английский, который изрядно обеднел в процессе таких преобразований. На самом деле такое преобразование языка обусловлено другой культурой – более раскрепощённой и динамичной. В Америке невозможно представить плавную размеренную речь «в нос» на идеально правильном английском. Другой темп

жизни и иные ценности породили и иной язык – сжатый, лаконичный, упрощённый.

Особенности современного английского

Благодаря большому количеству заимствований и широкой территории распространения, английский обладает богатой лексикой со множеством синонимичных слов. В то же время грамматика его довольно проста, несмотря на достаточное количество исключений из правил и неправильных глаголов, которые нужно заучивать. Большинство слов – односложные. Пунктуация современного английского – одна из самых простых в мире. Сложность представляет собой лишь орфография, так как написание английских слов часто не совпадает с произношением. Именно поэтому в словарях к каждому слову принято указывать транскрипцию.

Для современного языка характерны упрощения, сжатие фраз, употребление сленговой лексики. Часто в разговорной речи прослеживается пренебрежение правилами грамматики, сокращение слов и «проглатывание» окончаний, в результате чего неподготовленному человеку тяжело воспринимать на слух такую речь.

Изучение английского языка

Как правило, базовые знания, которые большинство так или иначе получают в процессе изучения иностранного языка по школьной или непрофильной университетской программе, оказываются недостаточными для того, чтобы овладеть языком на уровне свободного общения. На помощь приходят различные курсы английского, онлайн-семинары, интенсивные тренинги, аудио- и видео самоучители, программы обучения за рубежом и другие методы, направленные на быстрое и эффективное овладение современным английским.

Теоретическую часть без труда можно выучить, прибегнув к услугам языковых школ, где квалифицированные преподаватели помогут в короткие сроки разобраться в грамматических правилах, орфографии и фонетике. Однако научиться правильно писать и читать на иностранном языке – это только половина задачи. Важнее научиться понимать и говорить, а для этого нужна практика.

Семинары с носителем языка

Современный английский настолько динамичен, что для его изучения лучше всего общаться непосредственно с носителями языка. Для новичков, не владеющих языком в достаточной мере для выезда на обучение за границу, лучшим выходом являются семинары под руководством англоговорящего преподавателя. Такие занятия совмещают выполнение письменных заданий и живое общение, что позволяет одновременно усваивать правописание и звучание новой лексики. Кроме того, при контакте с носителем языка говорящий неосознанно копирует и подражает манере речи собеседника – таким образом, на подсознательном уровне усваивается правильное произношение и интонации.

Английский по Skype

Другой способ изучения английского, набирающий популярность, – практика общения через интерактивные программы, например, Skype. В век технического прогресса это не только один из самых эффективных, но и самый удобный вариант. Специально подготовленный преподаватель – носитель языка – составляет для каждого своего ученика индивидуальную программу онлайн-обучения и индивидуальный график занятий. Диалог в режиме реального времени позволяет улучшить разговорные навыки и справиться с неуверенностью.

Обучение за рубежом

Ничто не поможет овладеть иностранным языком лучше, чем погружение в языковую среду. В настоящее время многие турфирмы и языковые школы разрабатывают программы по обучению за рубежом. Такие курсы позволяют не только выучить английский, но и познакомиться с культурой страны, менталитетом местных жителей, а значит, прочувствовать все нюансы современного языка и приблизиться к его пониманию.

Постоянное вращение в англоязычных кругах поможет быстрее и эффективнее обогатить свой словарный запас и научиться говорить с минимальным акцентом или вовсе избавиться от него. Проще всего это даётся молодым людям – школьникам, студентам, которые впитывают культуру

вместе с языком и быстро адаптируются к непривычным условиям. Более зрелым людям следует обратить внимание на изучение английского в группах и совмещать общение в привычном круге с новыми англоязычными знакомствами – преодоление языкового барьера будет даваться проще при поддержке единомышленников.

Самоучители

Для любителей чётко выстроенного учебного плана и ценителей свободного выбора времени и тем занятий подойдут самоучители. Однако необходимо следить за актуальностью издания, ведь современный английский постоянно развивается, и информация печатных изданий довольно быстро устаревает. Исключение, пожалуй, составляют самоучители делового английского – классические фразы на литературном языке остаются всегда актуальными.

Аудио- и видеоматериалы

Изучение иностранного языка можно сделать более интересным и увлекательным, если использовать для самообучения видеоматериалы – фильмы, ток-шоу, познавательные передачи на английском. В сети в открытом доступе можно найти огромное количество старых и современных записей, самые свежие видеоролики на актуальные темы. При этом на многих ресурсах предусмотрена возможность включать субтитры (в том числе с переводом), которые облегчают понимание, что особенно актуально для начинающих.

Простейший путь к ненавязчивому усвоению современной английской лексики – прослушивание музыки зарубежных исполнителей. Включить радио или компакт-диск можно и в машине, и дома, и в любом другом месте, когда можно сосредоточиться на тексте песен. Ещё один вариант – аудиокниги с произведениями современных авторов на английском языке.

Отражение современного английского с его актуальной лексикой, новыми идиомами и молодёжным сленгом содержат популярные сериалы. Скоротав вечер за просмотром пары серий современного англоязычного сериала в компании друзей, можно не только хорошо провести время, но и выучить несколько новых выражений.

Напутствие

Каждому, кто только собирается познакомиться с английским языком, или стремится усовершенствовать свои знания и разговорные навыки, следует помнить, что главное – иметь сильную мотивацию, обладать самодисциплиной и заниматься в удовольствие.

Залог успешного изучения иностранного языка – грамотный подбор учебных материалов и методик обучения, квалифицированный преподаватель, способный пробудить интерес к урокам, и, конечно же, увлечённость процессом.

Современный английский язык – это удивительный, постоянно меняющийся и развивающийся мир, открывающий новые возможности тем, кто искренне стремится стать его частью. Следить за его развитием намного интересней в процессе изучения, особенно, если есть возможность живого диалога с носителями языка. Приложив немного стараний и овладев языком мирового общения, можно смело назвать себя современным человеком мира.

Список использованной литературы

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. ГОСТ Р 7.0.5-2008. Библиографическая ссылка. Общие требования и правила составления. – Введ. 2009-01-01. – М. : Стандарт информ, 2023. – 18 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

2. ГОСТ 7.11-2022. Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках. – Взамен ГОСТ 7.11-78 ; введ. 2005-09-01. – М. : Стандартинформ, 2005. – 82 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

3. ГОСТ 7.1-2003. ГОСТ 7.1-2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления. – Взамен ГОСТ 7.1-84 ; введ. 2002-07-02. – М. : Изд-во стандартов, 2004. – 48 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

4. ГОСТ 7.82-2001. ГОСТ 7.82-2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов : общие требования и правила составления. – Введен 2002-07-01. – Минск : Изд-во стандартов, 2001. – 31 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

5. ГОСТ 7.83-2001. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения. – Введ. 2001-07-02. – М. : Изд-во стандартов ; Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, [2002]. – 13 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

6. ГОСТ 7.32–2017. Отчет о научно-исследовательской работе. Структура и правила оформления. – Взамен ГОСТ 7.32–2001 ; введ. 2018–07–01. – М. : Стандартинформ, 2017. – 27 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

7. ГОСТ 7.80-2000. Библиографическая запись. Заголовок. Общие требования и правила составления. – Введ. 2001-07-01. – М. : Изд-во стандартов, 2000. – 7 с.

8. ГОСТ 2.105-95. Единая система конструкторской документации. Общие требования к текстовым документам. – Взамен ГОСТ 2.105-79, ГОСТ 2.906-71 ; введ. 96-07-01. – Минск : Изд-во стандартов, 1995. – 37 с.

9. ГОСТ 7.9-95. Реферат и аннотация. – Взамен ГОСТ 7.9-77 ; введ. 97-07-01. – Минск : Изд-во стандартов, 1996. – 7 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

10. ГОСТ 7.0.12-2012. Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на русском языке. Общие требования и правила. – М. : Стандартинформ, 2012. – 24 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

11. СТО ТГУ 123–2019. Диссертация и автореферат диссертации. Общие положения. Структура и правила оформления : стандарт организации. – Введ. 2019-10-15. – Томск, 2019. – 61 с.

12. СТО ТГУ 123–2019. Диссертация и автореферат диссертации. Общие положения. Структура и правила оформления : стандарт организации. – Введ. 2019-10-15. – Томск, 2019. – 61 с.

13. Положение о выпускной квалификационной работе бакалавра и специалиста в Национальном исследовательском Томском государственном университете : утверждено приказом № 284/ОД от 27 марта 2018 года. – URL: http://www.tsu.ru/upload/medialibrary/471/polozhenie_o_vkr_bakalavra_i_spetsialista.pdf (дата обращения: 04.05.2019).

14. Высшая аттестационная комиссия [Электронный ресурс] : официальный сайт / Мин-во образования и науки Рос. Федерации. – М. : РБК СОФТ, 2004– . – URL: <http://vak.ed.gov.ru/ru/> (дата обращения: 04.02.2009).

15. Содержание и оглавление // Справочник издателя и автора : ред.-изд. оформление издания / А. Э. Мильчин, Л. К. Чельцова. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2005. – С. 347–378.

5-sinf Ingliz tili darsining tipologiyasi va uning xilma-xilligi

Begmatova Lola

TDPU tayanch doktoranti

Lola.begmatova1995@gmail.com

Chet tilidagi kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish, maqsadida mamlakatimizda maktabgacha ta'lim muassasalari birinchi yilidanoq chet tilini o'qitishga yo'naltirilgan tinglash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish eng muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida chet tillarni o'rganishni rag'batlantirish bo'yicha faoliyatni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora tadbirlari to'g'risida" gi PQ-5117-sonli Farmoniga muvofiq chet tillarni o'qitishni ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida rivojlantirish maqsadida ushbu yo'nalishda ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, sohaga malakali o'qituvchilarni jalb etish va aholining chet tillarini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish. Shunga ko'ra, mahalliy aholi o'rtasida chet tillarini o'rganishni ommalashtirish va ularni mukammal o'zlashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish dastlabki maqsadga aylandi. Shuning uchun ta'limning barcha bosqichlarida chet tillarini o'qitish bo'yicha xalqaro miqyosda tan olingan dastur va darsliklarning bajarilishini muvofiqlashtirish, shuningdek o'qituvchilar o'rtasida zamonaviy pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish, hududlar, tarmoqlar va ta'lim ehtiyojlarini tahlil qilish natijalari asosida talabga javob beradigan chet tillarini o'qitishni tashkil etish chet tillarini biladigan mutaxassislar tarkibidagi muassasalar bu borada ustuvor vazifa hisoblanadi[2].

Chet tillarni, ayniqsa ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishning dastlabki bosqichida bir qator muammolar yuzaga keladi: interferensiya hodiasini, ingliz tili dars tipologiyasi, grammatika hodisalari va boshqalar. Ingliz tili darsining tipologiyasi har bir bosqichda turlichadir.

Tipologiya (tip va ...logiya) — obyektlarni mavhum, umumlashgan model (tip)lar yordamida ilmiy tasnif qilish usuli. Bunda o'rganilayotgan obyektlarning eng muhim struktur va funksional xususiyatlari qayd etiladi. Tipologiyaning asosiy xususiyati shundaki, u nafaqat o'rganilgan, bilib olingan obyektlarni tasnif qilish, balki u yoki bu davrdagi fanga hali ma'lum bo'lmagan obyektlarning mavjud bo'la olishini avvaldan ko'rsatish, aniqlashga ham imkon beradi. D.I.Mendeleyevning elementlar davriy sistemasi bunga aniq namuna bo'la oladi. Ilmiy tafakkurning universal usullaridan biri bo'lgan tipologiya o'rganilayotgan obyektlar o'rtasidagi o'xshashlik va tafovutni ochib berishga, ularni aynan o'xshatish, tenglashtirish

yo‘llarini topishga asoslanadi va ko‘plab fan sohalarida qo‘llanadi, biroq xilma-xil xossalari obyektleri ko‘p bo‘lgan biologiya, kimyo, geografiya, tilshunoslik, psixologiya kabi fanlarda samarali foydalaniladi[8].

Tilshunoslikda tipologiya — umuman til tuzilishining muhim belgilarini alohida, ayrim olingan tillar qurilishini o‘rganish va ularni har tomonlama taqqoslash asosida aniqlovchi va umumlashtiruvchi tilshunoslik bo‘limi. Tipologik metodlar turli tuman tillarning fonologiyasi, morfologiyasi, sintaksisi va leksikasi asosidagi o‘xshashliklar va tafovutlarni aniqlashga, lingvistik universalialarni, shuningdek, tillarning tiplarini — til qurilishi tabiati haqidagi umumlashgan, mukammal holdagi tushunchalarni belgilashga qaratilgan. Tillarning tiplari grammatikada tushunchalarni anglatish usuliga, munosabatlarni ifodalash texnikasiga va birikish, bog‘lanish darajasiga qarab aniqlanadi. Tipologik tadqiqotlar til tizimining alohida, ayrim kichik tizimlari asosida ham olib boriladi, shu tufayli fonologik, morfologik, sintaktik va semantik tipalogiyalar farqlanadi. Ikki yoki undan ortiq qarindosh yoki qarindosh bo‘lmagan har xil tizimdagi tillarning ayrim xususiyatlarini qiyosiy tipalogiyada o‘rganiladi. Aniqlanadigan tipologik belgilar ma’lum bir kichik tizimning o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi, lekin til qurilishida ular turli nisbatlarda birikadi, shuning uchun mazkur belgilardan biri asosiy, yetakchi hisoblanadi. So‘zning tarkibiy tuzilishi asosida tillarning morfologik, tipologik tasnifi yaratildi, biroq tadrijiy taraqqiyot natijasida tilning tipi o‘zgarishi mumkinligi sababli tillarning tiplari sof holda uchrashi isbotlanmagan. Tilshunoslik sohasidagi tipologik tadqiqotlar nemis olimi F.Shlegel asarlaridan boshlangan. Keyinchalik tillar tipalogiyasi bo‘yicha A.V.Shlegel, V.Gumboldt, X.Shteyntal, A. Shleyxer, amerikalik E.Sepir, V.Skalichka, A.Martine, F.F.Fortunatov, I.I.Meshchaninov, B.Uspenskiy, Yu.V.Rojdestvenskiy, V.N.Yarsevalar tadqiqotlar olib borganlar. O‘zbekistonda ham A.Abduazizov, J.Bo‘ronov, Q.Toymetov va boshqalar tipalogiya masalalari bilan shug‘ullanganlar [3].

Tilning tuzilishi tipologik taqqoslashlar uchun boshlang‘ich nuqtasi, tayanch birligi bo‘lib xizmat qilishi kerak; aks holda, o‘z-o‘zidan bir xil tilning boshqa hodisalariga munosabatidan tashqarida --+informatcion bo‘lmagan individual atom hodisalari taqqoslanadi [4]. Agar turli tuzilmalar adekvat shartlarda va bir xil taxminlar ostida tasvirlangan bo‘lsa, keyin bu tuzilmalarni taqqoslash strukturaviy tipologiyani predmetini tashkil qiladi. Shunday qilib, tillarning strukturaviy tipologiyasini tizimlilik, tizimli xususiyatlar, ya‘ni, ma‘lum bir tilning tuzilishi nuqtai nazaridan muhim bo‘lgan xususiyatlari bo‘yicha turli tillardagi hodisalarni inventarizatsiya qilish sifatida aniqlash mumkin. Ushbu ishning maqsadi tillarning

tipologik tavsifi (grammatik darajada) uchun tizimli lingvistik nazariyani taklif qilishdir. Bu vazifani amalga oshirishdan oldin ham umumiy nazariy, ham amaliy xarakterdagi bir qator masalalarni (birinchi navbatda, tipologiya va struktur tilshunoslikning umumiy masalalarini) ko'rib chiqish kerak; ularning u yoki bu qarori tahlil yo'nalishini belgilaydi.

Umumjahon til munosabatlari (til universallari), birinchi navbatda, o'zga tillarni (yaqin tartibdagi tizimlar) bilan taqqoslash asosida, masalan, tillarni boshqa belgilar, tizimlari bilan taqqoslash asosida o'rnatilishi mumkin. Axborotni uzatish va saqlash uchun boshqa tizimlardan foydalanamiz. Bunday holda, taqqoslash barcha tillarni va ular bilan taqqoslanadigan tizimni tavsiflash uchun zarur bo'lgan atamalar asosida amalga oshiriladi (ya'ni, ma'lum ekstralingvistik atamalarda). Shunga ko'ra, lingvistikaning o'zi haqida emas, balki semiotik, aloqa yoki boshqa tipologiya va ushbu tipologiyada tillarning o'rni haqida fikr yuritamiz[5].

Didaktikada darsning asosiy xususiyatlarini aniqlashga turlicha yondashuvlar mavjud, B.P.Esipov, N.I.Boldirev, G.I.Shchukina, V.A.Onischuk va fikricha: darsning didaktik maqsadlarini aniqlaydigan belgilar eng universal hisoblanadi. Shu asosda quyidagi dars turlari ajratiladi:

-yangi bilimlarni o'zlashtirish darsi, ko'nikma va malakalarni shakllantirish darsi, takroriy dars, nazorat darsi, qo'shma dars.

Aslini olganda, bunday texnologiya alohida darsni o'tkazish bosqichlarini belgilashda ham maqbuldir. Umuman olganda, farq ushbu didaktik vazifalarni bajarish uchun ketadigan vaqtga ta'sir qiladi. Darsning yanada oqilona tasnifi faoliyat turiga va uning maqsadiga bog'liq. Chet tiliga nisbatan darslarning tipologiyasi ularning kommunikativ yo'nalishini aniq ajratib turadi: nutq darsi va qo'shma nutq darsi. Birinchi turdagi darslar nutq faolligini o'rgatishga qaratilgan. Ikkinchi turdagi darslar, o'quv mashqlaridan tashqari, yangi til materialini kiritish qismlarini o'z ichiga oladi (Buchbinder 1975: 55-57). Chet tili darslarining tipologiyasi bir xususiyatni aniqlashga asoslanadi: ish turi; etakchi usul; darsda foydalanilgan material.

V.D.Arakin yangi materialni tushuntiruvchi, nutqiy faoliyat turini mustahkamlash, takrorlash, o'qishning har xil turlarini o'rgatishni 15 turini aniqlaydi. Bu tasnif til bilimlarini o'zlashtirish va nutqiy ko'nikmalarni egallash darsning majburiy komponenti sifatida e'tirof etilganligi bilan bog'liq [1].

V.S.Setlin tomonidan boshqa yondashuv taklif etiladi. Bundan kelib chiqadiki, dars turlari "o'quv jarayonining bo'g'inlari va dars tizimining tuzilishi bilan bevosita bog'liq" (Tsetlin 1955: 325). Darsning 4 turini ajratib ko'rsatish taklif etiladi: yangi bilimlarni egallash, yangi bilimlarni o'zlashtirish va ko'nikmalarni rivojlantirishga

tayyorgarlik; malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish; malakalarni egallash sinovi. Har bir turda muallif bir necha turdagi darslarni ajratadi [6]. Darslarni tasniflashning boshqa printsipli M.D.Salitra tomonidan tasvirlangan. Bu tasnifda dars turi qo'llaniladigan mashqlar tizimi bilan belgilanadi.

Birinchi tur: boshlang'ich ko'nikmalarni rivojlantirish darsi;

Ikkinchi tur: nutqdan oldingi ko'nikmalarni, shu jumladan ko'nikmalarni rivojlantirish darslari;

Uchinchi tur: nutq qobiliyatlarini rivojlantirish darslari. Chet tili darslari tizimiga uchta tur birlashtirilgan. Birinchi turdagi darslar doirasida turli xil ish turlari amalga oshiriladi: allaqachon o'tilgan til materialini takrorlash, yangi til materialini tushuntirish; o'quv mashqlari, qisman tarjima (Salitra 1961: 26-35).

Darslarning maqsadi: retseptiv va reproduktiv xarakterdagi birlamchi ko'nikmalarni shakllantirish. Ikkinchi turdagi darslar asosiy ko'nikmalarni avtomatlashtirishga qaratilgan. Asosiy vaqt materialni birlashtirishga sarflanadi. Ikkinchi turdagi darslarda, masalan, ingliz tilining predloglari bilan bog'liq holda, quyidagi mashqlarni bajarish mumkin:

- predloglarni turli ma'nolarda tarjima qilish (out - "tashqarida")

- berilgan mavzuga oid predloglar bilan gaplar tuzish yoki vaziyat masalan: Malika darsdan tashqarida vazifalar bajardi. Vazifa: tarjima qilishda out predlogidan foydalaning

-ma'lum predloglardan foydalanishni talab qiladigan rasmga asoslangan savol-javoblar.

Retseptiv va mahsuldor xarakterdagi rivojlangan kombinatsion qobiliyatlar hali nutq emas, balki ularga o'tishdir. Uchinchi turdagi darslar uchun samarali va retseptiv xarakterdagi mashqlar qo'llaniladi. Ular turli xil ish turlarini o'z ichiga oladi: matnni o'qish, matnga asoslangan suhbatlar, rasmga asoslangan dialog, berilgan mavzu bo'yicha xabar va boshqalar. Mashg'ulot vaqtining asosiy qismi og'zaki nutqning turlari bo'yicha turlicha bo'lgan og'zaki nutqqa bag'ishlangan.

Taklif etilayotgan dars tizimi ta'lim jarayonining turli bosqichlarida bir xil ko'rinishi mumkin emas. O'rganish bosqichlari va o'rganish darajalari orasidagi farq darslarning uch bosqichli tsikliga alohida ma'no beradi. Masalan, beshinchi sinf uchun u quyidagicha amalga oshiriladi: birinchi turi: lingvistik omillarni tanib olish va ko'paytirish darsi. Ikkinchi tur: boshlang'ich bilimlarni avtomatlashtirish darsi. Uchinchi tur: avtomatlashtirilgan ko'nikmalarni ko'proq amaliyotga kiritish murakkab harakatlar.

Misol uchun, birinchi turdagi darsda o'qituvchi bir nechta yangi ingliz so'zlarini kiritdi va ularni tanib olishga o'rgatdi. Ikkinchi turdagi darsda birlamchi malakalar

mustahkamlandi. Uchinchi turdagi darsda bu so'zlar avval o'qitiladigan konstruktsiyalarga kiritilgan. Bu yerda notanish til materiali yo'q. U faqat nutq namunalari asosida qayta ishlab chiqariladi.

O'rta maktabda darslarning uch xil sikli ularning chet tilidagi nutq tajribasiga qaratilgan. Dars turlarining nisbati hajmi jihatidan farq qiladi. 5-sinflarda materialni avtomatlashtirish uchun o'quv mashqlari kamroq. Ular erkin so'zlashga yo'naltirilgan.

Uchinchi turdagi darslar. O'rta maktabda uch turdagi darslar biroz boshqacha taqsimlanadi. Birinchi turdagi darslarda tushuntirish qisqa vaqtni oladi. Ikkinchi turdagi darslarda analitik o'qishga ustunlik beriladi. Uchinchi turdagi darslarda sintetik o'qish va og'zaki nutq mashqlari o'tkaziladi [7;103-105].

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holatda shuni ta'kidlash kerakki, ingliz tili tipologiyasi va xilma – xilligi deganda, ona til va o'rganilayotgan o'zga xorijiy tilni taqqoslash, o'xshash jihatlarini o'rganish va grammatik hodisalarni qiyoslash asosida o'quvchilarga berilayotgan ma'lumotlarni qiziqarli va ona tiliga yaqin holda taqdim qilish ko'zda tutiladi. Bu ta'lim oluvchiga chet tilini o'rganish jarayonini samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan abiyotlar

1. Аракин В.Д. Практический курс английского языка 1. 2003
2. M.Z.Sayfutdinova International scientific-practical conference on the topic of "Problems and perspectives of modern technology in teaching foreign languages". (E)ISSN:2181-1784 www.oriens.uz 3(22), nov., 2023
3. Б .А.Успенский структурная типология языков. Москва 1965
4. Э .Сепир. Typology of density ranges I: introduction, p.198; 1993
5. Ч. Хокеттом Изучение естественного языка в плане сравнения его с системами коммуникаций животных производилось (см. Ch. F. Hockett: A course in modern linguistics, Ch. 64; Logical considerations in the study of animal communication; The problem of universals in language).
6. Методика преподавания французского языка в VIII-X классах / В.С. Цетлин Москва : Издательство Академии педагогических наук РСФСР 1955
7. Н.Ф.Тагирбекова Формирование креативной речевой деятельности будущих учителей немецкого языка общеобразовательной школы Дисс. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Махачкала – 2006 стр 191
8. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Tipologiya>

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA OMONIMIYA HODISASI VA UNING AHAMIYATI

G‘ayratova Gulzoda San‘at qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

O‘zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi bo‘yicha 1-bosqich magistri

ANNOTATSIYA: O‘zbek tilshunosligida omonimiya deb ataladigan hodisa va uning polisemiya yoki ko‘p ma‘noli tushunchalardan chegaralanishi haqida qarashlar birligi mavjud emas. Odatda so‘zlar talaffuzi, yozilishi va ma‘nolarini qiyoslash natijasida turli guruhlar bo‘linadi. Bir xil talaffuz qilinadigan yoki yoziladigan va turli ma‘no ifodalovchi so‘zlar omonimlar deyiladi. Ushbu maqolada omonimlar va omonimiya hodisasini bir qator nazariy va amaliy ma‘lumotlar asosida o‘rganilgan.

KALIT SO‘ZLAR: Mahmud Qoshg‘ariy, Rahmatullayev Sh, leksik omonimiya, frazeologik omonim.

Omonimlarning kelib chiqishini so‘zlarning ko‘p ma‘noli xususiyatlarining kamayishi bilan ham izohlash mumkin. Bosmoq fe‘lining polisemantik, ya‘ni ko‘p ma‘nolilik xususiyati kuchsiz. Shu boisdan ham bu “bosma” fe‘lining buyruq shakli boshqa o‘zakdan olingan “bosma” (qo‘g‘oz) so‘zi bilan omonimlashgan. Omonimlarni farqlashda ularning tarixiy kelib chiqishini hisobga olish kerak. Masalan, tug‘ilmoq chaqaloq tug‘ildi) va tug‘ilmoq (g‘oya tug‘ildi, yaratildi). Ikkalasi ham bir ildizdan keladi. Omonimlarning kelib chiqishida tildagi tovush o‘zgarishlari, yozuv qoidalari va semantik siljishlar muhim manba hisoblanadi. Omonimlarning ma‘nolari nutqiy vaziyat va kontekstda aniqlanadi. Omonim so‘zlar Tilda so‘zlar shakli va ma‘nosiga ko‘ra omonim, sinonim, antonim va paronimlarga bo‘linishi hammaga ma‘lum. Bu gapning go‘zal va ta‘sirli ifodasi bilan leksemalarning nozik ma‘nosini farqlashga yordam beradi. Shakl va ma‘nosi bir xil bo‘lgan so‘zlar omonimlardir.

Turkiy til omonimlarining dastlabki tadqiqotchisi Mahmud Qoshg‘ariy omonimlarga oid materiallarni to‘plabgina qolmasdan, ularning ilmiy tadqiqoti sharhlab ham o‘tgan. Jumladan, "Devonu lug‘otit turk" asarida o‘t so‘zining o‘simlik, quruq xashak, davo va zahar kabi to‘rt xil ma‘noda foydalanishni ko‘rsatib o‘tgan. keyin bu so‘z olov, o‘tmoq so‘zining o‘zagi kabi ma‘nolar bilan bo‘yigan. Tarixiy ma‘lumotlarga ko‘ra, olov ma‘nosidagi o‘t so‘zi tamomila boshqa o‘zakdandir.

O'zbek tilshunosligida omonimlar Rahmatullayev Sh, Jamolxonov H, Sayfullayeva kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. H. Jamolxonov tasnifiga ko'ra talqin qism. Leksik omonimiya — leksemalarning ifoda planidagi (talaffuzi va yozilishidagi) tenglik hodisasi. Masalan, o't (olov) - o't (maysa), kamar (qayish, ko'ndan tayyorlangan belbog') — kamar (daryo, tog'larda suv o'yib ketgan chuqur quvonch) kabi. Leksik omonimiyada ikki xil hodisa mavjud: omonimlar va omoformalar:1. Omonimlar shakli bir xil, ma'nolari har xil (o'zaro bog'lanmagan) leksemalardir.(yuqoridagi misollar). Ular omonim omoleksemalar deb ham qilish. Bunday omonimlarning ko'pchiligi bir so'z turkumiga mansubdir, shu sababli sharh nutqdagi grammatik tarzda ham bir xil boladi. Qiyos qiling: ot (ism) - otm, oting, oti; otni, otning, otga...kabi - ot (hayvon) - otm, o'ting, o'ti; otni, otning, otga... kabi. Yana: bo'sh (sifat) - hech narsa solinmagan - bo'sh (sifat, tarang tortilmagan). Bu tipdagi omonimlar (omonim omoleksemalar) turli so'z turkumlariga mansub bo'lishi ham mumkin.

Omonimiya hodisasi so'z ichida sodir bo'lsa, leksik omonim deyiladi. Masalan: kul (o't) - biror narsaning yonishi natijasida hosil bo'lgan kukun. Oshxona oldida turgan kuldonni olishni buyurdi. (P.Tursun) Qul (fe'l) - zavq shov-shuvi, shodlik tovushlari. Aziz nega bunchalar xursand: Yuzlari kulib, ko'zlari yonadi? (H. G'ulom)

Omonimiya hodisasi so'z birikmasi va so'z birikmasi doirasida sodir bo'lsa, frazeologik omonim deyiladi. Masalan: bosh ko'tarmoq - aksil qo'zg'olon ko'tarmoq, bosh ko'tarmoq - tuzalib, sog'lom hayot boshlamoq. Grammatik omonimlar qo'shimchalar tarkibidagi formal tenglikdir. Bir xil shakldagi va turli ma'noli qo'shimchalar grammatik omonimlar deyiladi. Masalan: -im qo'shimchasi bilim - ot yasovchi qo'shimchasi, fe'l yasagan o't. Kitobim – 1-shaxs, birlik qo'shimchasi; -ki (tepki) ravishdosh qo'shimchasi, -ki (kech) - sifatdosh qo'shimchasi.

Ayrim omonim so'zlar qo'shimcha qabul qilganda ham omonimiya shaklini saqlab qoladi. Masalan, ter+im, ter+im. Birinchi so'z -ter Turkumiga fe'lga bog'langan so'z, birinchi shaxs, birlik egalik qo'shimchasi, Turkumiga fe'lga aloqador ikkinchi so'z ot yasovchi -im qo'shimchasini olgan. Bu so'zlar bir xil shaklni saqlab qolgan. Qo'shimchalar qo'shilganda ham omonimiya shaklini saqlab qolgan so'zlar omoformalar deyiladi. Omoformalar bir xil so'z turkumiga ham, turli so'z turkumlariga ham tegishli. Masalan, 1) bog` - o'tloq (o't); 2) bog` - bog`ich (o't).

Qiyoslash: oq (sifat) + ar - fe'l yasovchi qo'shimcha; oq (fe'l)+ar - sifat yasovchi qo'shimcha. Omonimlar badiiy adabiyot janrida, so'zlashuv nutqida, idiomalarda qo'llaniladi. Omonimlar ko'p ma'noli so'zlarning

ma'nosidagi bog'lanishning yo'qolishi, so'zlardagi fonetik o'zgarishlar, boshqa tildan tarjima qilish jarayonida yuzaga keladi. Masalan: 1) bog` (mevazor) tojik tilidan olingan, bog` (bog`ich) o'zbekcha so'z.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi **Mug'imiy** nomidagi Gogon davlat pedagogika instituti. O'zbek tili va adabiyoti fakulteti. "Filologiyaning dolzarb masalalari" mavzusidagi Respublika ilmiy-metodik konferensiyasi materiallari (1-kitob Go'gon 2020)
2. Rahmatullayev Sh. O'zbek omonimlarining izohli lug'ati. - Toshkent: O'qituvchi, 1984. - B.5.
3. Abjalova M. Tahrirlash va tahlil qilish dasturlarining lingvistik modullari: Monografiya. - Toshkent, 2020. - B. 25-27.
4. Rizayev S. O'zbek tilshunosligida lingvistik statistika asoslari. - Toshkent: Fan, 2006. - B. 18.
5. Poroxnin A.A. Rus tilidagi matnlarda omonimiyani olib tashlashning statistik usullarini tahlil qilish. Vestnik AGTU. Ser.: Menejment, hisoblash texnologiyalari va informatika. – 2013. No 2. – S. 168-174.
6. http://www.academia.edu/15517740/Rus_tilidagi_morfologik_omonimiyaning_statistik_algoritmlarini_tahlil_qilish.
7. Sh. Rahmatullayev – "Hozirgi o'zbek adabiy tili". Toshkent.
8. S.Nazarova-"Hozirgi o'zbek adabiy tili (sintaksisi)". Buxoro 2014 yil.
9. G. Sapayev – "Hozirgi o'zbek tili". Darslik Toshkent-2009.

ANTONIMIYA HODISASINING O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O‘RGANILISHI

G‘ayratova Gulzoda San’at qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi 1- bosqich magistri

ANNOTATSIYA: Butun dunyo o'zaro bir-biriga qarama-qarshi munosabatlardan iborat sistemaga ega. Ya'ni hodisalar o'rtasida oppozitsiya mavjud. Qarama-qarshilik borliqdagi asosiy mezonlardan bo'lib, olamni anglashda mazkur kategoriyaning o'rni beqiyos. Falsafiy nuqtai nazardan har qanday hodisaning o'rganilishida uning qarama-qarshi tomoni ham ahamiyatga ega. Qarama-qarshilik kategoriyasi borliqning asosiy mezonlaridan biri sifatida doimo olimlar diqqat markazidagi hodisalardan biri sifatida e'tirof etilgan. Uning tildagi ifodasi, asosan, antinomiya nomi ostida talqin qilinib, bu haqda ko'plab monografik ishlar maydonga kelgan.

KALIT SO‘ZLAR: Antonim, sifat, ravish, sinonim, frazeologik antonimiya, predmetlik ma'nosi.

Darhaqiqat, til voqelikni bilish vositasidir. Baholash jarayoni ham tafakkur bilan bog'liq. Olamni o'rganish, uni o'zlashtirish va baholash o'z-o'zidan til birliklarida o'z ifodasini topadi. Antonim so'zlar mana shu til birliklaridan biri sifatida badiiy adabiyotda, publisistikada, va shuningdek, maqol va matallarda keng qo'llanadi. Antonimlar, asosan, sifat, ravish va fe'l so'z turkumida ko'p uchraydi. Ot turkumiga oid so'zlarda ham antonimlar mavjud bo'lsa-da, ular o'z mohiyatiga ko'ra ot kabi predmetlik ma'nosiga ega emas. Ular ma'nosi asosida hamma vaqt belgi yoki harakat yotadi. Predmetni nomlagani uchun konkret otlarda antinomiya kuzatilmaydi. Konkret otlar ichida tomon nomlari (sharq-g'arb, shimol-janub), fasl nomlarida, sutkaning qarama-qarshi tomonlarini ifodalovchi nomlarda (kecha va kunduz, kun va tun) antonimlik munosabatini ko'rish mumkin. Abstrakt otlarda esa antinomiya munosabati ancha yorqinroq kuzatiladi: mehr-nafrat, shodlik-qayg'u, yaxshilik-yomonlik, tinchlik-urush, quvonch-tashvish, havas-hasad, do'stlik-dushmanlik.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, antonimlik, asosan, abstrakt otlar tabiatida uchraydi. Abstrakt otlar o'rtasidagi ma'noviy ziddiyatlar talqini xalqimizning madaniyati, ma'naviyati, dunyoqarashi, e'tiborli jihati qadriyatlar tizimi bilan bog'liq. Zero, yaxshilik va yomonlik, yorug'lik va zulmat, adolat va haqsizlik, hayot va o'lim, rost va yolg'on, sog'lik va kasallik, do'stlik va dushmanlik, mehnatkashlik

va dangasalik, boyluk va kambag'allik, aql va ahmoqlik kabi qadriyatlar tizimi har bir xalq hayotining ajralmas qismiga aylangan. Aql, farosat, topqirlik, chaqqonlik kabi fazilatlar insoniyat uchun azaldan qadriyatlarga aylanib ketgan hodisalar hisoblanadi. Bu tushunchalar xalq og'zaki ijodida ham, badiiy va publisistik adabiyotda ham o'z ifodasini topgan. Uzoqdagi ovni ko'rib, Yaqindagi yovni ko'rmas bo'lma maqolida ham farosat, aql bilan harakat qilish lozimligi antinomiya dan mohirona foydalanish orqali xalqona usulda aks ettirilgan. Shuni unutmaslik lozimki, aksiologik baho insonning maqsadli faoliyati natijasida hosil bo'lib, u insonlar o'rtasidagi muloqot jarayonida voqelikka nisbatan bildirilayotgan faol munosabatning ifodasidir.

UZOQ-YAQIN tilda faol qo'llanadigan ravish antonim hisoblanadi. Uzoq, olis, yiroq, ba'zi shevalarda iroq tarzida ishlatiladi. Tuzilishi jihatidan tub so'z- tub so'z sxemasidan iborat; mustaqil bo'lib, antonim bo'lishi uchun kontekst shart emas; bir semantik zanjirga aloqador: uzoq-yaqin (masofa), uzoq-yaqin (qarindosh) kabi; olis, yiroq singari o'z sinonimlariga ega; boshqa turkum yasalganda ham antonimligini saqlab qoladi: yaqinlashmoq-uzoqlashmoq; nutqimizda ham faol qo'llanadi; grammatik bir so'z turkumiga mansub. Ma'lumki, antonim so'zlar ichida sifat va ravish so'z turkumidagi so'zlar miqdoran ko'pligi bilan ajralib turadi. Uzoq-yaqin antonim juftligi masofa ma'nolarini bildiruvchi ravish antonim hisoblanadi. Bu antonim juftlikda o'rta so'zi oraliq, neytral maqomga ega. Agar antonim juftlik ifodalagan ma'no o'rtasida oraliq hodisa mavjud bo'lsa, mazkur antinomiya munosabati darajalanish asosida shakllangan desak xato qilmagan bo'lamiz. Bu kabi antonimlar kontrar antonim deyiladi. Quyida antinomiya hosil qilgan sememalar tahliliga yuzlanamiz: (UZOQ I ma'nosida birpas so'zi bilan antonim). UZOQ II "Katta masofa bilan ajralib turadigan yerda, juda narida joylashgan"-YAQIN I "Kichik masofa bilan ajralib turadigan yerda, shu o'rtada joylashgan" ma'nolarida o'zaro zid munosabat anglashiladi.

UZOQ H-YAQIN I sxemasida "masofa" sema asosida antinomiya hosil bo'lgan. Leksemaning navbatdagi semantik strukturasi ma'no ko'chishi hodisasi vositasida bir qator sememalar paydo bo'lganini ko'rish mumkin. UZOQ m-YAQIN II: uzoq fursat-yaqin fursat "vaqt" semasi, UZOQ IV "do'stlik, qarindoshlik, tanishlik jihatdan bog'lanish u qadar yaqin bo'lmagan, yaqin emas" - YAQIN IV "do'stona munosabatda bo'lgan, qadrdon, mehribon" sememalarida "munosabat" semasi, UZOQ V "bevosita aloqasi, munosabati yo'q" -YAQIN V "nimasi bilandir o'xshash yoki deyarli bir xil" "daxldorlik", "tegishlilik" semasi asosida (ilnga yaqin odamlar, ilmdan uzoq odamlar) ham o'zaro zid munosabatlarni

nomlab kelyapti. Uzoq qarindosh, ilmga yaqin odamlar, yaqin vaqt kabi semantik qurshovlardagi antinomiya hosila ma'nolar hisobiga to'g'ri keladi.

Tilning epistemologik imkoniyati insonda aksiologik qarashlarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Aksiosferaning shakllanishida esa til "qurol", "aslaha" vazifasini bajaradi. "Lisoniy struktura (qurilma) insonning voqelikni idrok etish qobiliyati va tajribasining shakllanishini ta'minlab, ijtimoiy ongga ta'sir o'tkazadi hamda shu yo'sinda insonning dunyoqarashi, voqelikni anglash qobiliyatini shakllantiradi". Voqelikni anglash qobiliyati va undan foydalanish jarayonida inson mental faoliyatining mahsuli - tajriba shakllanadi. Va bu o'z navbatida, qadriyatlar sistemasining tarkib topishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tilshunoslikka oid adabiyotlarda antonimlar leksik antonimiya, frazeologik antonimiya, leksik-frazeologik antonimlar kabi turlarga ajratiladi: a) leksik antonimiya asosida antonimik munosabatga kirishgan so'zlarning leksik ma'nosi yotadi: yaxshi-yomon, baland-past, oq-qora, issiq-sovuq kabi. b) frazeologik antonimiyada esa iboralarning anglatgan ma'nolariga ko'ra o'zaro qarama-qarshi ma'nolarni anglatishi e'tiborga olinadi: boshga ko'tarmoq – yerga urmoq, boshi osmonga yetdi – qovog'idan qor yog'adi , yerga ursa, ko'kka sakraydi - qo'y og'zidan cho'p olmagan kabi; v) leksik - frazeologik antonimlarda esa alohida olingan so'z ibora bilan ziddik munosabatiga kirishadi va uning ma'nosi antonimlik jihatdan iboraning ma'nosiga qarshi tura oladi: xafa – boshi ko'kka yetdi, og'zi qulog'iga yetdi, terisiga sig'madi kabi. Ba'zi bir adabiyotlarda antonimlarni tasniflashda ularning to'la va yarim (chala, to'liqsiz) kabi turlari ham mavjudligi aytiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili Toshkent — «Talgin» — 2005. 157-163-bet
2. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. -Toshkent: Ma'naviyat. 2008. 87-bet
3. Mirzayev T. Musog'ulov A. Sarimsog'ov B. "O'zbek xalq qo'shiqlari to'plami" "Sharq"-2005.33-135-bet
4. Mirziyoyev SH.M. "Biz milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettiramiz va uni yangi bosqichga ko'taramiz" Toshkent-"O'zbekiston"-2017 166-180- bet.
5. Nurmonov A , Sobirov A , Yusupova SH. Hozirgi o'zbek adabiy tili darsligi Toshkent-"ILM ZIYO"-2015 64-70-bet
6. O'zbek xalq topishmoqlari to'plami

CREATIVE METHOD OF TEACHING AS A SPORTS SCIENCE

Namozov Sherzod Nasimovich
dzyodo - sports trainer

ABSTRACT

This research program participants by scientific concepts work exit learns sports scientific principles through context as apply through to learn special has been creative diversity research to do can Sports car through students not only of sports main principles they learn and science with sports engage in to mechanics included , but they scientific They are also learning the principles , learning for psycho-social-creative-emotional contact in the environment there is .

Key Keywords : STEM, science, sports, girls , minority youth , psycho-social-creative education , city schools .

I. INTRODUCTION

Ours our research from sports use through to learn special has been creative diversity seeing it turns out , scientific principles learning possible has been of context car through sports, not only students major in science principles they learn, but with sports engage in mechanics , as well as they scientific principles with psycho-social-creative-emotional contact own into received environment they are learning . For example , students diary in their lives bicycle to drive , to throw they learn They are this activity competitive didn't happen and academic in terms of risk infertile in the environment they learn They are didn't know thing is this this activity done in increasing loaded scientific and mathematics principles have Primary class students this scientific and mathematician principles in context learn their diary to experiences a stranger not to be it is necessary They are golf balls trajectory they learn it principle golf ball to hit real practice with without binding.

This research direction academic and diary experiences with separate stands , students science and mathematics learning mechanism as from sports of use creative process through bridge to do can Sports learning for creative tool as to use scientific and mathematician principles , that is on the ground described program to the call answer gives , advanced from technologies use enable giver innovative and creative programs Create science literacy for increase strategies have

Persons information how again their performance and the meaning to build about present appearance offer does , information again of work one how much independent forms , that's it including logic-mathematics ; linguistic , musical , spatial , creative , physical kinesthetic , interpersonal and personal personality

(Gardner, 1993). People to himself in the characteristic " mind " profile difference to do possible due to , education content and format in terms of different to be need instruction . Creativity human being of intelligence in the center . Development encourage creativity of education important aspect as more and more more confession (Wyse and Ferrari , 205; Collard and Looney, 2014). Creativity development to be possible , environments , physical artifacts and study activities design through is developed , of students interests and playful to research focus with separate stands (Donaldson, 2016; Davies et al others , 2013). Creative education environment flow experience is another effective science, technology , engineering and mathematics programs - training activities of students skills to adapt dependent ; talents and interests (Rathunde and Csikszentmihalyi , 2005; National research Council , 2011).

2. METHOD

Sports program for 6-8 graders intended from sports to use directed science learning for is a tool . Program practical , on request based sports present to the students experiences repertoire to develop possibility giving scientific activity after scientific concepts learning for basis as is used . A total of 8 sports existing science modules in life , on earth and science in mathematics and mathematics concepts directed . Every one module 5 weeks continue is enough Sports are golf, tennis, fencing , basketball , athletics athletics , volleyball , fitness and football health with depend Program to components school program , from school next program , teachers preparation , family enters

This group inside time series experimental in a study (Creswell, 2012), medium school students skill and concepts own into received individually in advance and next tests handed over , they in sports face came science and mathematics concepts is typical .

University Faculty of Science tools work came out Students the answers content creative that they understand to express enable giver open was Sample to questions the following examples includes : Speed the word what means ? What this speed ? Shell what ? Trajectory what ? Every one question right or was evaluated as incorrect. Every one training for four question there is was Every one's points about report in giving four question right or wrong grouped as concept. Every one module of activity At the beginning of pretests and posttests transferred, module activity At the end of managed . In advance and next one different tools tests it has been . Theirs scientific in achievements some kind of achievements there is or that there is no determination for year was also compared. Also parents of their children in the program participation from reaching before and after from the survey was conducted

. Their sports and science and mathematics between from dependence awareness to see can

3. CONCLUSION

Students' concepts of science of understanding significant level to increase is based, through sports , sports students facilitate creative method provides. Concepts of science cognitive understand That's it with together, to justice directed programs science and mathematics according to all students for success news not as a sport use science and to mathematics interest and to achievements reach possible has been tool achieved is unique . This approach to science included concepts in application is a bridge and from mathematics sports perform to mechanics. Sport is unique and provides education in the process to students friendly in the environment reach for innovative approach concepts, usually theylimited experience because of to understand for very abstract and playing risk

This of the project again one to himself special feature medium school science attention and mathematics . This is the state in their schools this to the degree of attention lack of it answer will give and fills belongs to in the literature gap (Meyer, 2011). Medium school students most of the time organization of ability lack of and study conditions adaptation difficulty because of of grades fall one how many of teachers requirements through science and mathematics principles learning with sports engage in to students this transition stage help will give and reduces " cracks through falling " is likely . Devoted teachers , coaches or of bachelors one collection by itself the work or medium from school next most of the time negative course change it can't future scientists or mathematicians for previously described professionally education literature . But this of the project Beginning clearly Permanent , active participation students themselves important science and mathematics skills to teach it is possible one of time in itself early transition awareness through new horizons to expand take will come .

REFERENCES:

1. Putin . V. V. Judo : history , theory , practice / V. V. Putin , V. B. Shestakov , A. G. Levitsky . Arkhangelsk : Dom " SK " , 2000. - 154 p .
2. Pismenskiy.I.A ., Koblev.Ya.K , Sytnik . V.I. Mnogoletnyaya podgotovka judoistov. M., Fizkultura i sport, 1982. 382 p .
3. Kerimov FA Sports wrestling theory and method T., 2004.
4. L.P. Matveev . Theory and methodology of physical culture. Moscow, "Fizkultura i sport", 1991. 428 p.
5. Issurin V. Block periodization. Breakthrough in Sports Training. Michigan USA : Ultimate Athletes Concepts ; 2008; p . 23.

6. Eregina.S.V . Sovremennye podkhody k obucheniyu tekhnike dvigatelnykh deistviy (na primere judo): Uchebnye posobie / S.V. Eregina . - Yuzhno-Sakhalinsk: Izd-vo SaxGU , 2015. 144 pages.

7. Shulika Yu.A., Koblev Ya.K., Nevzorov V.M., Skhalyakho Yu.M. Judo .S istema i borba: Uchebnik dlya SDUSHOR, sportfakov vuzov i third Olympic reserve. Rostov N / D : Phoenix , 2006.- 800 p .

8. Razokovna , OM (2023). WAYS OF CHOOSING VOCABULARY IN ONLINE MUSIC AND DANCE TERMS DICTIONARIES. *Innovative Society : Problems , Analysis oath Development Prospects (Spain)* , 10-13.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАКТИКИ ВЕДЕНИЯ С УГРОЗОЙ ПРЕРЫВАНИЕ БЕРЕМЕННОСТИ ДО 21 НЕДЕЛИ ГЕСТАЦИИ.

Каримов А.Х. Алиева М. Б.

Ташкентская медицинская академия

Актуальность: Одним из грозных осложнений течения беременности является угроза прерывания гестации. Многочисленные факторы способствуют развитию этого осложнения. Недостаточность прогестерона является ведущим звеном в развитии угрозы прерывания беременности до 21 недельной гестации.

Цель : улучшить тактику ведения беременных с угрозой прерывания, путем применения вагинального прогестерона Фертигеста 400 мг.

Материал и методы исследования. Проведено обследование 20 беременных женщин до 21 недели гестации с угрозой прерывание беременности. Беременные на сроке 7-12 недель, у которых возникла угроза самопроизвольного прерывания беременности в 1 триместре, были разделены на 2 группы: первая группа характеризовалась болями внизу живота, без кровянистых выделений (59) %, вторая группа состояла (41%) больных жаловались на боли в нижней части живота, кровянистые выделения. Среди беременных (35,3%) в анамнезе была первая беременность 7-12 недель (23,5%), не было аборт при второй беременности (41%) был один или два аборта при третьей беременности (2%). В первой группе (59%) женщин без кровотечений получали прогестерон по 400 мг 3 раза вагинально по поводу болей внизу живота, а во второй группе (29,4%) по поводу болей внизу живота с кровотечением получали дидрогестерон по 10 мг каждые 8 ч после приема 40 мг дидрогестерона однократно перорально (до исчезновения острых симптомов), при пульсирующих болях в нижней части живота, с

кровавыми выделениями (11,6%) прогестерон по 200 мг 3 раза вагинально. . Результат исследования показал, что у женщин в группе 1 риск самопроизвольного аборта был значительно снижен по сравнению с женщинами из группы 2.

Таким образом, полученные данные показывают эффективность вагинального введения прогестерона 400мг беременным с клиническими симптомами без кровотечений и с угрозой самопроизвольного аборта. Качество жизни плода сохранялось (75%) при вагинальном применении прогестерона 400мг для устранения самопроизвольного аборта в клинических проявлениях.

Определение факторов риска развития гиперплазии эндометрия у женщин репродуктивного возраста

Магзумова Н.М., Каримова К.О.

Ташкентская медицинская академия

Актуальность. На сегодняшний день гиперплазия эндометрия (ГЭ) считается наиболее распространенным заболеванием в гинекологии. Своевременное определение факторов риска и диагностика патологии эндометрия позволяет устранить патологические очаги, сохранить, восстановить репродуктивную функцию и предупредить прогрессирование гиперплазии эндометрия. Проведен анализ современных данных литературы и международных стандартов по гиперплазии эндометрия у женщин репродуктивного возраста, методы лечения, их эффективность

Цель. Определить факторы риска гиперплазии эндометрия у женщин репродуктивного возраста

Материал и методы исследования. Проведено обследование 20 женщин репродуктивного возраста с гиперплазией эндометрия. Возраст женщин колебался от 19 лет до 35 лет. При изучении анамнеза выявлены: воспалительные заболевания половых органов (86%), ожирение и метаболический синдром (60%), невынашивание (50%), ранний возраст менархе (12%), использование внутриматочных контрацептивов (8%). Среди сопутствующих соматических заболеваний были артериальная гипертензия (15%), сахарный диабет (10%), порок сердца (8%) и др. Среди перенесенных детских инфекций наиболее часто в анамнезе была ветряная оспа (40%), эпидпаротит (17%) и краснуха (9%). Все женщины обратились к гинекологу в связи с задержкой менструации до от 30 до 45 дней и возникшим кровотечением. При проведении УЗИ была выявлена гиперплазия эндометрия

14- 18 мм на фоне аномальных маточных кровотечений. У 25% женщин были определены единичные, интрамуральные миоматозные узлы до 2 см, которые клинически не беспокоили женщин. При поступлении анемия легкой степени наблюдалась у 68% женщин, которым была назначена антианемическая терапия. Учитывая возраст женщин, данные УЗИ о толщине эндометрия и выраженность кровопотери лишь у 3 (15%) в возрасте 33-35 лет было проведено пейпель-биопсия с последующим назначением КОК. Остальные женщины были взяты под контроль и назначен индол, который является эффективным в отношении гиперпластических процессов женской репродуктивной системы и оказывает положительное влияние при функциональных расстройствах, обусловленных гиперэстрогемией. Индол нормализует метаболизм эстрадиола, подавляет и предупреждает рост гормонозависимых клеток. На фоне данного препарата женщинам проводился контроль толщины эндометрия через 1 и 3 месяца. На фоне приема препарата наблюдалась нормализация менструального цикла и данных УЗИ.

Таким образом, полученные данные показывают значение инфекционного индекса (детские инфекции, воспалительных заболеваний гениталий), соматической патологии (ожирение, гипертензия и др.) в развитии гиперплазии эндометрия у женщин репродуктивного возраста.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK APHORISMS

Xudoyberdiyeva Oydin Ismoil kizi

Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

1st year PhD student of Foreign Philology Faculty

Annotation: A language mirrors the specific culture of its nation, especially, aphorisms' role in reflecting national features and culture of this nation is extensive. Traditions of people and culture peculiarities are expressed in aphorisms.

Key words: linguoculturology, cultureme, interrelation, aphorismos, aristocratic.

Aphorism was originally used in the world of medicine. Credit Hippocrates, the Greek physician regarded as the father of modern medicine, with influencing our use of the word. He used aphorismos in titling a book outlining his principles on the diagnosis and treatment of disease. That volume offered many examples that helped to define aphorism, beginning with the statement that starts the book's introduction: "Life is short, Art long, Occasion sudden and dangerous, Experience deceitful, and Judgment difficult". English speakers originally used the term mainly in the realm of the physical sciences, but eventually broadened its use to cover principles in other fields. Aphoristic collections, sometimes known as wisdom literature, have a prominent place in the canons of several ancient societies, such as the Sutra literature of India, the Islamic hadiths, the golden verses of Pythagoras, Hesiod's Works and Days, the Delphic maxims, and Epictetus' Handbook. A famous writer S. Sontag gives a definition to an aphorism in her book: "An aphorism is aristocratic thinking". It is clear from the definition that aphorisms are usually based on a general truth and have figurative meaning. An aphorism is a product of the definite nation as a folk saying during considerable long time. They are handed down through years and ages as frames or models of human life typical situations. Some scholars (Seiler, Firth, etc.) mentioned in their works that the main reason of aphorisms in folklore is their traditionality.

Actually, aphorisms picture studying practically a great deal of details of the everyday life of even ordinary people. Many linguists have offered a method of discussing aphorisms as cultural texts based on the linguocultural level of language and the cultureme as its basic structural unit. The term "linguoculturology" has been supposed to be used as a separate linguistic field since the beginning of the previous XX century. This field studies interrelation of language and culture, mutual

influence on the development of culture and language, their links with social life, psychology, and philosophy. Because a language cannot exist without a culture of a nation and a culture also cannot survive without a language as well. Linguoculturology is one of the main aspects of linguistic investigations, it deals with various issues that relate with language spirit and cultural variation of a nation, encompasses various national-cultural notions and theories of conversational structure. This branch studies national spirit that is reflected in a language. It is associated with other studies as philosophy, logics, sociology, anthropology and semantics; and covers national and cultural knowledge through speech communication. In the book of linguist U.K. Yusupov “Contrastive linguistics of the English and Uzbek languages” it is clearly mentioned that linguocultureme is a linguistic or speech unit. The term “linguoculturology” has been supposed to be used as a separate linguistic field since the beginning of the previous XX century. This field studies interrelation of language and culture, mutual influence on the development of culture and language, their links with social life, psychology, and philosophy. Because a language cannot exist without a culture of a nation and a culture also cannot survive without a language as well.

This branch studies national spirit that is reflected in a language. It is associated with other studies as philosophy, logics, sociology, anthropology and semantics; and covers national and cultural knowledge through speech communication.

It is obvious that appearing and forming of aphorisms takes considerably long period of time. The history of English language is believed to be long. English has background that comes from the Latin language. Nevertheless, there are four main sources of English language, which are European source, including English, namely the Greek and the Roman Antiquity, the Bible, the Medieval Latin and the loan translation. This article aims to analyse linguo-cultural features of proverbs in English languages with the help of famous aphorisms and their analogue in Uzbek.

1) A man is known by a company he keeps – Do‘sting kimligini ayt seni kimligingni aytaman. (Tell me your friend and I will tell you who you are) In these aphorism it is said that man’s qualities are determined by what kind of friends he has. In semantic point of view, these two expressions seem identical, but their pragmatic features are different: the English proverb is usually used in more formal and literary styles, in its turn the Uzbek one is mostly applied in colloquial speech. 2) A friend in court is better than a penny in purse.– 10 so‘m puling bo‘lmasin, 10 ta do‘sting bo‘lsin. (Money is not wealth, friendship is wealth) This aphorism contains a word “penny” which comes from English culture. 3) Procrastination is a thief of time.- Bugungi

ishni ertaga qoldirma. (Never do tomorrow what you can do today) The origin of the word “procrastination” is Latin language. As it was mentioned before Latin is one of the sources of English language.

To conclude, aphorisms are essential part of the English and any other language. They have differences in semantics, structure, stylistics and even pragmatic meaning. Aphorisms contain many aspects of the culture of a nation. Aphorisms serve to describe, define and express the culture of the language in which they exist. It is important to emphasize that aphorisms contain social practices that can be visualized in a real or possible world. In addition, there is unstoppable process of language changes, due to that, the quantity of aphorisms in the language also changes; some of them may disappear, people may start using some other new aphorisms in their daily speech.

THE LIST OF USED LITERATURE:

1. Geary J. The world in a phrase: A brief history of the Aphorism. New York: Bloomsbury, 2006
2. Maslova V.A. Introduction to linguoculturology. Moscow, 1997.
3. Yusupov U.K. Contrastive Linguistics of the English and Uzbek languages. Tashkent: Akademnashr, 2013.
4. Kenjaeva K.A. The Aphorism in English

Bolalar tarbiyasida milliy o'yinlarning pedagogik psixologik xususiyati

Guliston Davlat Pedagogika instituti

Pedagogika yo'nalishi 8-23guruh

talabasi Qo'zilikova Shahlo

Annotatsiya: Ushbu maqolada Milliy o'yinlarning bolalar tarbiyasida psixologik pedagogik xususiyatlari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Milliy o'yinlar, psixologik xususiyatlar, pedagogik xususiyatlari, milliy o'yinlarning afzalliklari, aqliy bilish, jismoniy rivojlanish, psixologik rivojlanish, tarbiyaviy ahamiyat, estetik taraqqiyot

Kirish

Milliy o'yinlarning O'zbekiston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlari uchun juda katta ahamiyati bor. Milliy o'yinlar avloddan-avlodga o'tib kelib, xalq madaniyatining ajralmas qismidir. Ular orqali milliy an'analar, qadriyatlar va urf-odatlar saqlanib qolmoqda. Yoshlarga millatga mansub ekanliklarini his ettirib, ularni vatanparvarlik, jasurlik, jismoniy va ma'naviy barkamollikka tarbiyalaydi. Bu esa kelajak avlod yetishib chiqishi uchun juda muhimdir.

Milliy o'yinlar orqali insonlar o'z millatiga, uning qadriyatlarini va an'alariga chuqur hurmat va tuyg'ularini shakllantiradilar. Bu esa o'z-o'zini anglash va milliy g'urur hissini kuchaytiradi. Ko'pgina milliy o'yinlar jismoniy kuch-quvvat, tezkorlik va matonatni talab qiladi. Shuningdek, ular ruhiy poklikka, xushchaqchqlikka ham hissa qo'shadi. Shuning uchun davlat va jamiyat tomonidan milliy o'yinlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, saqlash va keng targ'ib qilish strategik ahamiyatga ega.

Milliy o'yinlarning psixologik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Emotsional-hissiy xususiyatlari: o'yinlar orqali bolalarda ijobiy emotsiyalar (quvonch, zavq olish, qiziqish va hokazo) uyg'otish, o'yin jarayonida bolalar orttiradigan yutug'i ularning o'z-o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi. O'yindagi o'zaro raqobat, g'alaba qozonish uchun kurash bolalarda qat'iyatlilik, mardlik kabi fazilatlarni uyg'otadi.

2. Aqliy-bilish xususiyatlari: o'yinlar bolalarning diqqatini faollashtiradi, xotirasini mustahkamlaydi, tafakkurini rivojlantiradi, o'yinlardagi belgilar, ramzlar, qoidalar bolalarda tahliliy tafakkurni shakllantiradi. O'yinlar jarayonida bolalar mustaqil mushohada yuritish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini egallaydilar.

3. Irodaviy xususiyatlari: o'yinlarda g'alaba qozonish uchun kurash bolalarda irodani mustahkamlaydi, mardlik, qat'iyatlilik, maqsadga intilish kabi sifatlarni

rivojlantiradi, o'z harakatlarini o'zi boshqarishni, mehnatsevarlik, mas'uliyatni o'rganadi.

4. Ijtimoiy-psixologik xususiyatlari: o'yin jarayonida bolalar jamoa bo'lib ishlash, o'zaro muloqot o'rnatish, boshqalar bilan hamkorlikda ish olib borish ko'nikmalarini qabul qiladilar, jamoaviy ruh, o'z-o'ziga xizmat qilish, umummilliy g'oya va qadriyatlarga sodiqlik kabi ijtimoiy-psixologik sifatlarni tarkib toptirishga xizmat qiladi.

5. Shaxsiy-psixologik xususiyatlari: o'yinlar bolalarning qobiliyatlari, individual xususiyatlari, ijodiy quvvatini namoyon etish uchun qulay sharoit yaratadi, mustaqil qaror qabul qilish, mustaqil harakat qilish, o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradilar.

Milliy o'yinlarning pedagogik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Ta'lim-tarbiyaviy xususiyatlari: milliy o'yinlar orqali bolalarda erkin, mustaqil, ijodiy fikrlash, tashabbus ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv fanlarini (matematika, ona tili, tarix, jismoniy tarbiya va boshqalar) chuqurroq o'zlashtiradilar. O'yinlar orqali milliy urf-odat, an'analar, qadriyatlar tarbiyasi amalga oshiriladi.

2. Jismoniy rivojlantirish xususiyatlari: milliy o'yinlar bolalarning jismoniy sifatlarini (tezkorlik, chaqqonlik, kuch, chidamlilik, muvozanatni saqlash) rivojlantiradi, turli harakat ko'nikmalarini (yugurish, sakrash, otish, tortish, itarish, aylanish va hokazolar) egallaydilar.

3. Psixologik ta'sir ko'rsatish xususiyatlari: o'yinlarda qatnashish jarayonida bolalar emotsional jihatdan g'oyat qiziqish va zavq bilan ishtirok etadilar, o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'ziga xizmat qilish, o'ziga bo'lgan ishonch kabi sifatlarni tarbiyalaydi.

4. Ijtimoiy rivojlantirish xususiyatlari: milliy o'yinlarda bolalar jamoa bo'lib birgalikda harakat qiladilar, hamkorlik, o'zaro yordam, jamoa ruhini tarbiyalaydilar, bolalar o'rtasida o'zaro muloqot, hamjihatlik, bir-birini hurmat qilish, adolatparvarlik kabi sifatlarni shakllanadi.

5. Estetik taraqqiyot xususiyatlari: milliy o'yinlar orqali bolalarning xarakter va ruhiyatdagi go'zallik tuyg'ularini, badiiy ijodkorlik g'oyalarini rivojlantirish mumkin, o'yinlardagi turli bezaklar, rasmlar, musiqa bolalarda san'atga bo'lgan qiziqish va iste'dodlarini yuzaga chiqaradi.

Milliy o'yinlar bolalar tarbiyasida juda muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida milliy o'yinlarning pedagogik va psixologik xususiyatlariga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

Pedagogik xususiyatlari:

- Milliy o'yinlar bolalar jismoniy, aqliy va ma'naviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola o'yin jarayonida o'z-o'zini namoyon etish, badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- O'yinlar orqali bolalar milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analarni o'rganadi va anglaydi. Bu esa ularda milliy g'urur, vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishga xizmat qiladi.

- Milliy o'yinlar bolalar orasida muloqot, hamkorlik va jamoaviylikni shakllantiradi. Bola o'rtoqlari bilan o'ynash jarayonida o'zaro hurmat, to'g'rilik, adolat, mas'uliyat kabi fazilatlarini o'zlashtiradi.

- O'yinlar bolalar diqqatini, xotirasini, tafakkurini, nutqini, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularda mustaqil va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga olib keladi.

Psixologik xususiyatlari:

- Milliy o'yinlar bolalar psixologik rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. O'yin jarayonida bolalarda quvnoqlik, zavqlanish, ijobiy his-tuyg'ular shakllangan bo'ladi.

- O'yinlar bolalar irodasini mustahkamlaydi, irodaning asosiy komponentlari - maqsadga intilish, mustahkamlik, o'z-o'zini boshqarish, qat'iylik kabi sifatlarini rivojlantiradi.

- Milliy o'yinlar bolalarda mustaqillik, tanqidiy fikrlash, o'z-o'zini baholash kabi xususiyatlarni oshiradi. Bola o'yin jarayonida o'z xatti-harakatlarini o'zi baholash, mustaqil qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- O'yin jarayonida bolalar o'zlariga, o'rtoqlariga bo'lgan ishonch va ehtibor tuyg'ularini namoyish etadi. Bu esa bolalarda o'zini-o'zi qabul qilish, o'z-o'ziga bo'lgan ishonch kabi hissiyotlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bolalar tarbiyasida milliy o'yinlardan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklarini quyidagicha baholash mumkin:

Afzalliklari:

1. Milliy urf-odatlar, an'analarni, qadriyatlarni o'rgatish. Milliy o'yinlar orqali bolalar milliy ma'naviy merosimizni o'rganib, o'zlashtirib boradilar.

2. Jismoniy rivojlanish. Ko'pchilik milliy o'yinlar bolalarning jismoniy sifatlarini (kuch, tezkorlik, chidamlilik, chaqqonlik) rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Aqliy rivojlanish. O'yin jarayonida bolalar tafakkur, diqqat, xotira, nutq, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirib boradilar.

4. Ma'naviy-axloqiy tarbiya. Milliy o'yinlar orqali bolalarda jamoaviylik, o'zaro yordam, to'g'rilik, adolat, mas'uliyat kabi fazilatlar shakllanadi.

5. Milliy g'urur uyg'otish. Milliy o'yinlar davomida bolalar o'z xalqining unikal madaniy merosi bilan faxrlanish, milliy qadriyatlarni hurmat qilish hissini namoyon etadilar.

Kamchiliklari:

1. Zamonaviy texnologiyalar bilan raqobatlasha olmaslik. Ayrim milliy o'yinlar bolalarni zamonaviy kompyuter o'yinlari, Internet, ijtimoiy tarmoqlardan uzoqlashtirishi mumkin.

2. Ayrim o'yinlarning xavfsizligi. Ba'zi milliy o'yinlar bolalar uchun jismoniy xavf tug'dirishi mumkin, shuning uchun ularni sinchiklab nazorat qilib boorish talab etiladi.

3. O'yinlar tarkibidagi g'ayriaxloqiy unsurlar. Ba'zan milliy o'yinlar tarkibida bolalar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi unsurlar uchrab tuishi mumkin.

4. O'yin faoliyatining cheklanganligi. Ayrim milliy o'yinlar qiziqarli, zamonaviy sharoitda qo'llanilmay qolishi, yangilanmasdan qolishi mumkin.

5. Katta vaqt va mablag' talab etishi. Ayrim milliy o'yinlarni tashkil etish uchun katta vaqt va moliyaviy resurslar sarflash kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rasulova Xilolaxon .maqola. Tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlash

2. Munavvarova L.T. "Tarbiyasi og'ir bolalarning rivojlanish xususiyatlari va ularni tarbiyalashning asoslari". – Toshkent, 2018.

3. Ibragimova M.X. "Tarbiyasi og'ir bolalarni o'qitish va tarbiyalashning amaliy masalalari". – Toshkent, 2020.

4. Qosimova S.N. "Maxsus psixologiya". – Toshkent, 2019.

5. Vikipediya

MUAMMOLI TA'LIMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

O'rinboyeva Indira Rashid qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPI Pedagogika va psixologiya yo'nalishi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada muammoli ta'limning o'ziga xos xususiyatlari va vazifalari haqida keng ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, mashg'ulot, vositalar, kuzatish, solishtirish, tahlil, mumlashtirish, nutq.

KIRISH: Muammoli ta'limning bosh maqsadi – o'quvchilarning o'rganilayotgan mavzuga doir muammolarni to'liq tushunib yetishiga erishish va ularni hal eta olishga o'rgatishdan iborat. Muammoli ta'limni amaliyotda qo'llashda asosiy masalalardan biri o'rganilayotgan mavzu bilan bog'liq muammoli vaziyat yaratishdan iborat. O'qitishning hozirgi jarayonitahlili psixolog va pedagoglarning fikrlash muammoli vaziyat, kutilmagan xayrat va mahliyo bo'lishdan boshlanadi, degan xulosalari haqiqatga yaqin ekanligini ko'rsatadi. O'qitish sharoitida insonning o'sha psixik, emotsional va hissiy holati unga fikrlash va aqliy izlanish uchun o'ziga xos turtki vazifasini bajaradi. Muammoli vaziyat muayyan pedagogik vositalarda maqsadga muvofiq tashkil etiladigan o'ziga xos o'qitish sharoitida yuzaga keladi. Shuningdek, o'rganilgan mavzular xususiyatlaridan kelib chiqib, bunday vaziyatlarni yaratishning maxsus usullarini ishlab chiqish zarur. Shunday qilib, o'qitishda muammoli vaziyatshunchaki «fikr yo'lidagi kutilmagan to'siq» bilan bog'langan aqliy mashaqqat holati emas. U bilish maqsadlari maxsus taqozo qilgan aqliy taranglik holatidir. Bunday vaziyat negizida avval o'zlashtirilgan bilim izlari va yangi yuzaga kelgan vazifani hal qilish uchun aqliy va amaliy harakat usullari yotadi. Bunda har qanday mashaqqat muammoli vaziyat bilan bog'liq bo'la bermasligini ta'kidlash o'rinli bo'ladi. Yangi bilimlar avvalgi bilimlar bilan bog'lanmasa, aqliy mashaqqat muammoli bo'lmaydi. Bunday mashaqqat aqliy izlanishni kafolatlamaydi. Muammoli vaziyat har qanday fikrlash mashaqqatlaridan farq qilib, unda o'quvchi mashaqqat talab qilgan obekt (tushuncha, fakt)ning unga avval va ayni vaqtda ma'lum bo'lgan vazifa, masala bo'yicha ichki, yashirin aloqalarini anglab yetadi. Shunday qilib, muammoli vaziyat mohiyati shuki, u o'quvchi tanish bo'lgan ma'lumotlar va yangi faktlar, hodisalar (qaysiki, ularni tushunish va tushuntirish uchun avvalgi bilimlar kamlik qiladi) o'rtasidagi ziddiyatdir. Bu ziddiyat bilimlarni ijodiy o'zlashtirish uchun harakatlantiruvchi kuchdir. o'quvchiga notanish faktning mavjud bo'lishi; vazifalarni bajarish uchun

o'quvchiga beriladigan ko'rsatmalar, yuzaga kelgan bilish mashaqqatini hal qilishda ularning shaxsiy manfaatdorligi. Muammoli vaziyatdan chiqa olish hamma vaqt muammoni, ya'ni nima noma'lum ekanligini, uning nutqiy ifodasi va yechimini anglash bilan bog'langan. Muammoli vaziyatning fikriy tahlil qiladigan bo'lsak, u avvalombor o'quvchilarning mustaqil aqliy faoliyatidir. U o'quvchini intellektual mashaqqat keltirib chiqargan sabablarni tushunishga, unga kirish, muammoni so'z bilan ifodalash, ya'ni faol fikr yuritishni belgilashga olib keladi. Bu o'rinda izchillik yorqin ko'rinadi: avvalo muammoli vaziyatyuzaga keladi, so'ng o'quv muammosi shakllanadi. Muammoli ta'lim texnologiyalari o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Muammoli ta'lim texnologiyasining asosi – insonning fikrlashi muammoli vaziyatni hal etishdan boshlanishi hamda uning muammolarni aniqlash, tadqiq etish va yechish qobiliyatiga ega ekanligidan kelib chiqadi. Muammoli ta'lim o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlarini o'stirishda jiddiy ahamiyatga ega. Shunday qilib, muammoli vaziyat mohiyati shuki, u o'quvchi tanish bo'lgan ma'lumotlar va yangi faktlar, hodisalar (qaysiki, ularni tushunish va tushuntirish 6/7 uchun avvalgi bilimlar kamlik qiladi) o'rtasidagi ziddiyatdir. ziddiyatlarni ijodiy o'zlashtirish uchun harakatlantiruvchi kuchdir. Muammoli vaziyatning belgilari quyidagilar: o'quvchiga notanish faktning mavjud bo'lishi; vazifalarni bajarish uchun o'quvchiga beriladigan ko'rsatmalar, yuzaga kelgan bilish mashaqqatini hal qilishda ularning shaxsiy manfaatdorligi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. G'ofurov A.T. va boshqalar. Biologiyani o'qitishning umumiy metodikasi. (O'quv-metodik qo'llanma). -T.: TDPU. 2005.
2. Tolipov O., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiya; nazariya va amaliyot T.: Fan, 2005. -205 b.
3. Tolipova J.O., Azimov I.T., Sultonova N.B. Biologiya darslari. (O'qituvchi.-kitobi) O'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. (9-sinf) "Tafakkur" nashriyoti. Toshkent-2016.

National goals of sustainable development

Yavmutov Dilshod Shoyimardonqulovich – Iqtisodiyot kafedrası i.f.n.dotsent

Mansurov Shoxrux - Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakul'teti

Abstract. This article explores the regional dimension of sustainable development in Uzbekistan, focusing on key strategies and initiatives aimed at fostering economic stability, social equity, and environmental preservation at the local level. By examining the unique challenges and opportunities faced by different regions within Uzbekistan, this article underscores the importance of tailored policies and targeted investments to address regional disparities and promote inclusive development. Through a comprehensive analysis, it highlights the pivotal role of regional economies in achieving the overarching objectives of sustainable development, thereby contributing to the prosperity and well-being of Uzbekistan's diverse communities.

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekistonda barqaror rivojlanishning mintaqaviy o'lchovini o'rganib, mahalliy darajada iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy tenglik va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan asosiy strategiya va tashabbuslarga e'tibor qaratadi. O'zbekistonning turli mintaqalari duch keladigan noyob muammolar va imkoniyatlarni o'rganib, ushbu maqola mintaqaviy tafovutlarni bartaraf etish va inklyuziv rivojlanishni rag'batlantirish uchun moslashtirilgan siyosat va maqsadli investitsiyalar muhimligini ta'kidlaydi. U har tomonlama tahlil qilish orqali barqaror rivojlanishning asosiy maqsadlariga erishishda mintaqaviy iqtisodlarning hal qiluvchi rolini ko'rsatib beradi va shu orqali O'zbekistonning turli jamiyatlari farovonligi va farovonligiga hissa qo'shadi.

Keywords: Sustainable development, national goals, inclusive growth, economic stability, social equity, environmental preservation, regional disparities, tailored policies, targeted investments, local communities, economic strategies, regional development, diverse regions.

Kalit so'zlar: Barqaror rivojlanish, milliy maqsadlar, inkluziv rivojlanish, iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy barqarorlik, atrof-muhit, mintaqaviy tafovutlar, o'zgaruvchan siyosatlar, maqsadga muvofiq lashtirilgan investitsiyalar, iqtisodiy strategiyalar.

Sustainable development has emerged as a central tenet of national goals worldwide, encompassing economic, social, and environmental dimensions. In Uzbekistan, the pursuit of sustainable development is intricately linked to advancing

the regional economy while aligning with broader national objectives. This article examines the multifaceted nature of sustainable development in the Uzbek context, emphasizing the need for inclusive growth, economic stability, social equity, and environmental preservation. It also addresses the prevailing regional disparities and underscores the importance of tailored policies and targeted investments to promote balanced regional development.

1-figure. Achieving national sustainable goals¹

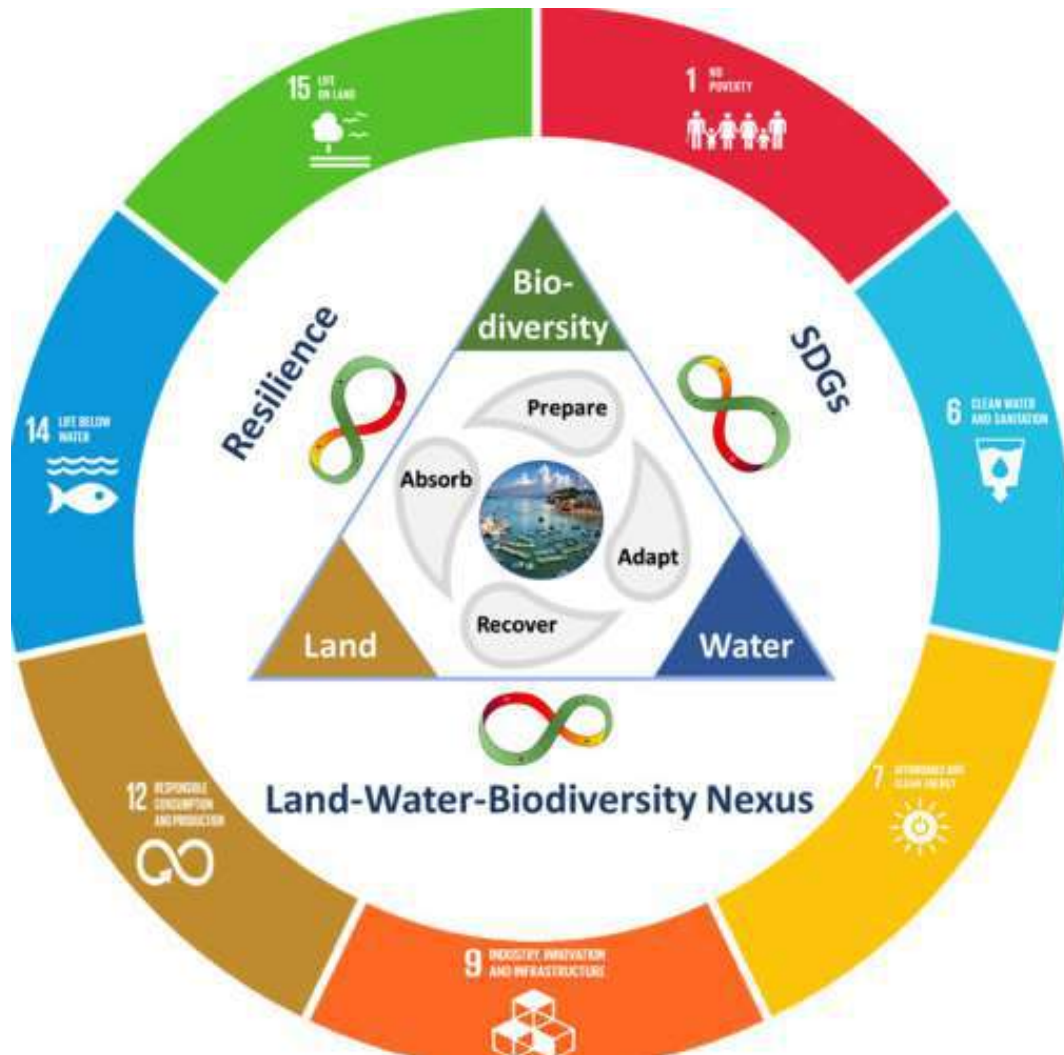
Achieving sustainable development requires fostering inclusive growth, wherein economic opportunities are accessible to all segments of society. In Uzbekistan, efforts to promote inclusive growth are crucial for reducing poverty, enhancing livelihoods, and ensuring shared prosperity. Moreover, economic stability is paramount for sustaining long-term growth and mitigating economic risks. Stable macroeconomic conditions, sound fiscal policies, and prudent monetary management are essential for fostering economic stability and resilience in the face of external shocks. Efforts to promote inclusive growth in Uzbekistan entail addressing structural barriers and disparities that hinder equitable access to economic opportunities. This includes improving infrastructure, enhancing access to quality education and healthcare, and fostering entrepreneurship and innovation. By investing in human capital and creating an enabling environment for business development, Uzbekistan can unlock the potential of all segments of society and

¹ www.ltandc.org

promote inclusive economic growth. Moreover, ensuring economic stability requires a holistic approach that encompasses both macroeconomic policies and institutional reforms.² Uzbekistan has made significant strides in recent years to strengthen its macroeconomic fundamentals, including implementing prudent fiscal measures, enhancing monetary policy frameworks, and promoting financial sector development. However, continued efforts are needed to bolster resilience against external shocks and sustain long-term economic stability. Sound fiscal policies, characterized by prudent spending, efficient revenue mobilization, and transparent budgetary processes, are essential for maintaining fiscal sustainability and avoiding excessive debt accumulation. Moreover, a well-functioning monetary policy framework, supported by an independent central bank, is crucial for controlling inflation, ensuring price stability, and maintaining confidence in the national currency.³ Furthermore, fostering a conducive business environment and promoting investment-friendly policies are essential for stimulating economic activity and attracting domestic and foreign investment. Streamlining regulatory processes, reducing bureaucratic hurdles, and enhancing transparency and rule of law are key priorities in this regard. Additionally, investing in infrastructure development, particularly in transportation, energy, and digital connectivity, can facilitate trade, enhance productivity, and spur economic growth.

² "Sustainable Development Goals: Their Impacts on Forests and People" by Bhaskar Vira, Carole Saint-Laurent, and Stefan Schwarzer

³ "National Sustainable Development Strategy: Learning from the Experiences of Indicators, Monitoring, and Reporting" by Arun Kashyap and Ivan Rossignol

2-figure. Land, water and biodiversity⁴

Social equity lies at the heart of sustainable development, ensuring that the benefits of economic growth are equitably distributed among all citizens. Addressing social disparities, promoting gender equality, and enhancing access to education and healthcare are integral components of fostering social equity in Uzbekistan. Furthermore, environmental preservation is indispensable for safeguarding natural resources, mitigating climate change, and promoting ecological sustainability. Implementing green initiatives, adopting clean technologies, and promoting renewable energy sources are essential for minimizing environmental degradation and preserving Uzbekistan's rich biodiversity.

By promoting social equity and environmental preservation alongside economic development, Uzbekistan can lay the foundation for a more sustainable and resilient future. However, achieving these goals will require concerted efforts from government, businesses, civil society, and the international community.

⁴ www.sciencedirect.com - Resilience and sustainable development goals

Collaboration and partnership will be key in implementing effective policies and initiatives that address the complex challenges facing Uzbekistan's regional economy. Sustainable development of the regional economy in Uzbekistan necessitates a holistic approach that integrates economic growth with social equity and environmental preservation. By prioritizing inclusive growth, economic stability, regional development, and environmental sustainability, Uzbekistan can chart a path towards prosperity that benefits all its citizens while safeguarding its natural heritage for future generations.⁵

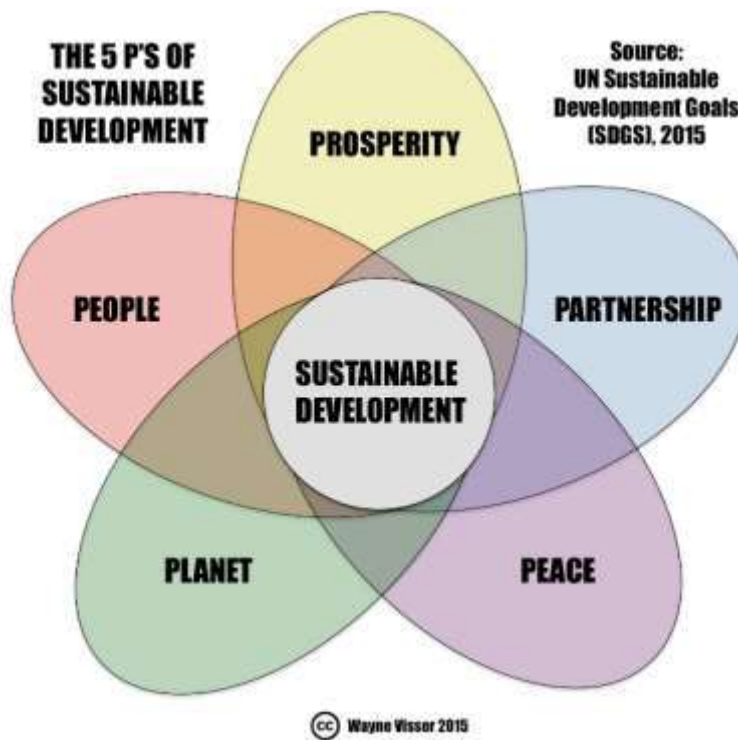
Despite progress in recent years, Uzbekistan continues to grapple with regional disparities, with variations in economic development, infrastructure, and access to basic services across different regions. Addressing these disparities requires tailored policies and targeted investments that take into account the unique socio-economic characteristics of each region. By implementing region-specific development strategies, Uzbekistan can effectively harness the potential of its diverse regions and promote more balanced and inclusive growth. Moreover, empowering local communities to participate in decision-making processes and economic activities is essential for ensuring the success of regional development initiatives. By fostering grassroots participation and engagement, Uzbekistan can leverage the knowledge, resources, and innovation of local communities to drive sustainable development at the regional level. Sustainable development of the regional economy in Uzbekistan hinges on adopting a comprehensive approach that addresses regional disparities, promotes inclusive growth, and preserves the environment. Through tailored policies, targeted investments, and community empowerment, Uzbekistan can build a more resilient and prosperous future for all its citizens, regardless of their geographical location or socio-economic status.⁶

Local communities play a pivotal role in driving economic strategies and fostering regional development. Empowering local governments, promoting grassroots initiatives, and enhancing community participation are essential for ensuring that development efforts are responsive to local needs and priorities. Moreover, fostering entrepreneurship, supporting small and medium-sized enterprises (SMEs), and investing in human capital are critical for stimulating economic dynamism and innovation at the local level. By promoting entrepreneurship and supporting SMEs, Uzbekistan can unlock the entrepreneurial

⁵ "Sustainable Development Goals: Harnessing Business to Achieve the SDGs through Finance, Technology and Governance" by Paul Clements-Hunt

⁶ "Sustainable Development Goals: The Quest for Universal Well-being" by Günter Müller-Stewens, Jürgen Lüdicke, and Desirée van Gorp

potential of its citizens and create opportunities for economic diversification and job creation in diverse regions.

3-figure. Sustainable development in 5P's.⁷

Additionally, investing in human capital through education, skills training, and healthcare initiatives is vital for building a skilled workforce and enhancing productivity in regional economies. Furthermore, fostering innovation and technological advancement can drive economic transformation and position Uzbekistan's regional economies for sustainable growth in the global marketplace. Encouraging research and development, facilitating technology transfer, and creating supportive ecosystems for startups and innovators are key strategies for nurturing a culture of innovation across diverse regions. Achieving sustainable development of the regional economy in Uzbekistan requires a multi-faceted approach that addresses social, economic, and environmental dimensions. By empowering local communities, fostering entrepreneurship, investing in human capital, and promoting innovation, Uzbekistan can unlock the full potential of its regions and build a more resilient and prosperous nation for future generations.

In conclusion, advancing sustainable regional development in Uzbekistan requires concerted efforts to promote inclusive growth, economic stability, social equity, and environmental preservation. Addressing regional disparities through tailored policies and targeted investments is essential for fostering balanced and

⁷ www.waynevisser.com/report/

inclusive development across diverse regions. By empowering local communities and implementing region-specific economic strategies, Uzbekistan can unlock the full potential of its regions and achieve sustainable development goals in alignment with national priorities.⁸ Furthermore, leveraging technology and innovation, investing in renewable energy sources, and promoting sustainable agricultural practices are crucial steps towards achieving sustainable regional development in Uzbekistan. Strengthening education and healthcare systems, improving infrastructure, and fostering public-private partnerships are also integral components of the sustainable development agenda. Fostering international cooperation and sharing best practices with other countries can provide valuable insights and resources for advancing sustainable regional development efforts. By adopting a holistic approach that integrates economic, social, and environmental considerations, Uzbekistan can pave the way for a more prosperous and sustainable future for all its citizens. To further advance sustainable regional development in Uzbekistan, it is imperative to focus on several strategic pillars:

Inclusive Growth: Promoting inclusive growth involves ensuring that all segments of society benefit from economic progress. This can be achieved through:

Microfinance Initiatives: Providing microloans to small businesses and entrepreneurs, particularly in rural areas, to stimulate local economies.

Vocational Training Programs: Offering skill development programs to equip individuals with the necessary skills to participate in emerging industries.

Women and Youth Empowerment: Creating opportunities for women and youth to actively participate in the economy through targeted support and incentives.

Economic Stability: Ensuring economic stability requires sound macroeconomic policies and diversified economic activities:

Diversification of the Economy: Reducing reliance on traditional sectors like agriculture by promoting industrialization and service sectors.

Strengthening Financial Institutions: Enhancing the capacity of financial institutions to support sustainable investments and manage risks effectively.

Stable Regulatory Environment: Establishing clear and predictable regulatory frameworks that encourage domestic and foreign investment.

Social Equity: Promoting social equity involves addressing disparities and ensuring equal access to opportunities:

Education and Healthcare Accessibility: Expanding access to quality education and healthcare services in underserved regions.

⁸ "Implementing the Sustainable Development Goals: A Handbook for Local Authorities" by David Satterthwaite, Sheridan Bartlett, and Cassidy Johnson

Social Safety Nets: Implementing social protection programs to support vulnerable populations, including the elderly, disabled, and low-income families.

Affordable Housing: Developing affordable housing initiatives to ensure decent living conditions for all citizens.

Environmental Preservation: Protecting natural resources and promoting sustainable practices are essential for long-term development:

Renewable Energy Investments: Investing in solar, wind, and hydroelectric power to reduce dependency on fossil fuels and mitigate climate change.

Sustainable Agriculture: Promoting agricultural practices that conserve water, reduce chemical use, and improve soil health.

Conservation Programs: Establishing protected areas and promoting biodiversity conservation initiatives.

Infrastructure Development: Improving infrastructure is critical for regional connectivity and economic growth:

Transportation Networks: Expanding and modernizing transportation infrastructure, including roads, railways, and airports, to improve regional connectivity.

Digital Infrastructure: Enhancing digital infrastructure to support the growth of the information and communication technology (ICT) sector and enable e-governance.

Water and Sanitation Systems: Investing in water supply and sanitation infrastructure to improve public health and environmental quality.

Public-Private Partnerships (PPPs): Leveraging PPPs can enhance resource mobilization and project implementation:

Collaborative Projects: Encouraging collaboration between the public sector, private enterprises, and civil society to undertake development projects. Innovation Hubs and establishing innovation hubs and incubators to foster entrepreneurship and support start-ups.

References

1. "Sustainable Development Goals and Human Rights: Mapping an Integrated Agenda" by Aoife Nolan, Rosa Freedman, and Thérèse Murphy
2. Akramovich N.A. The priority of using innovative technologies in the agricultural education system // Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022.
3. Abdusattarovich M.B. Calculating economic efficiency in the digital economy in Uzbekistan // Web of Scientist: International Scientific Research Journal.
4. "Sustainable Development Goals: Their Impacts on Forests and People" by Bhaskar Vira, Carole Saint-Laurent, and Stefan Schwarzer
5. "National Sustainable Development Strategy: Learning from the Experiences of Indicators, Monitoring, and Reporting" by Arun Kashyap and Ivan Rossignol
6. "Sustainable Development Goals: Harnessing Business to Achieve the SDGs through Finance, Technology and Governance" by Paul Clements-Hunt
7. Asian Development Bank (ADB). (2023) <https://www.adb.org>
8. "Sustainable Development Goals: The Quest for Universal Well-being" by Günter Müller-Stewens, Jürgen Lüdicke, and Desirée van Gorp
9. "Implementing the Sustainable Development Goals: A Handbook for Local Authorities" by David Satterthwaite, Sheridan Bartlett, and Cassidy Johnson
10. Global Green Growth Institute (GGGI). (2023). <https://ggi.org>
11. Uzbekistan National Statistics Committee. (2022). <https://stat.uz>
12. USAID. (2023). Economic Reform Program in Uzbekistan. <https://www.usaid.gov>
13. <https://eabr.org>
14. United Nations Development Programme. (2023). Sustainable Development <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

Geografiya darslarida topishmoq, she'r va maqollardan foydalanishning ta'lim tarbiyaviy ahamiyati

Madrimova Madinabonu Otabek qizi
Urganch davlat universiteti
Talaba

Maqol xalq og'zaki ijodining ixcham shaklga, ammo chuqur mazmunga ega bo'lgan janrlaridan biri bo'lib, u xalqning ko'p asrlik hayotiy kuzatishlari, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy tajribalari asosida vujudga kelgan. Maqollar o'zlarining ijtimoiy- g'oyaviy funksiyalariga ko'ra, asosan keng xalq ommasining, ayrim hollarda esa ba'zi ijtimoiy tabaqa yoki guruhlarining dunyoqarashini ifodalaydi. Shu boisdan ham maqollarning tematik ko'lami juda ham keng bo'lib, bu ko'lamni juziy hayotiy voqelik doirasi bilan chegaralab bo'lmaydi; ijtimoiy borliqning hech bir sohasi yo'qki, u maqollarda aks etmagan bo'lsin.

Maqollar ko'p asrlik hayotiy tajribalar asosida yuzaga kelganligi sababli o'ziga xos tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir maqol kishilarning uzoq yillar mobaynidagi hayotiy tajribalari hamda turmish sharoitlarida necha martalab sinovlardan o'tadi. Binobrin, maqollar ham shaklan, ham mazmunan juda kam o'zgarishlarga uchrab, uzoq yashovchanlik xususiyatiga ega bo'ladilar. Har bir maqolning xalq orasida tarqalishi ham uning yaratilishi kabi sekinlik bilan amalga oshadi. Chunki muayyan maqolni qabul qilib oluvchi geografik muhit uni o'z sharoitida qaytadan sinovdan o'tkazib olgandan keyingina o'z mulkiga aylantiradi. Rus folklorshunosi V.P. Anikin ta'biri bilan aytgan, "Xalq tajribasida bo'lmagan narsa maqolda ham bo'lmaydi". Xalq tajribasi esa asta - sekinlik bilan asrlar mobaynida to'planib boyib boradi. Binobarin, ana shu tajribalar bilan aloqadorlikda yuzaga keluvchi maqollar xazinasini ham boyib boradi. Umummiyroq qilib aytganda, maqollar makon va zamon jihatidan xalq hayotidagi har qanday sabab oqibat munosabatlarini o'zida aks ettiradi, chunki u mushtday tugilgan xalq donishmandlarining bebaho qomusidir.

Maqollar fikrini lo'nda aniq va obrazli tarzda bayon etishda nutqimiz uchun zaruriy vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham V.G.Belinskiy xalq maqol va matallarini "poeziyaning mohiyati" deb hisoblagan edi.

Boshqa xalqlarning maqollarida bo'lgani kabi o'zbek xalq maqollari ham o'zbek xalqining turmish tarsi, ma'naviy qiyofasi, dunyoqarashi, mehnatga, insonga, hayotga, tabiatga munosabat to'liq o'z ifodasini topgan. Shuning uchun ham ulug' rus yozuvchisi L.N.Tolstoy maqollarnining xalq hayoti, ruhiy dunyosi bilan naqadar yaqin ekanligi haqida to'xtalib: "Har bir maqolda men shu maqolni yaratgan xalqning siymosini ko'raman",- deb yozgan edi.

Xullas, xalq maqollarining bashariyat hayotidagi ulkan etik va estetik ahamiyati haqida qadim zamonlardan buyon hozirga qadar juda ko'p ibratli gaplar bayon qilinganki, ularning barchasida maqollarning ijtimoiy fikr tarixida favqulodda hodisa ekanligi uqtiriladi.

Maqol termini arabcha "qavlun" (aytmoq, gapirmoq) so'zidan olingan bo'lib, o'zbek tilida u xalq donoligining namunasi bo'lmish aforistik janrlardan birining atamasiga aylangan va ma'qul aytilgan so'z, gap yoki ibora ma'nolarini anglatadi.

Maqol mustaqil folklor janri sifatida qator o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu xususiyatlar uni boshqa afaristik janrlardan, xususan, matallardan keskin farqlab turadi.

Maqol xalq hayotining mavjud barcha sohalarini butun ziddiyatlari bilan aks ettiradi. Maqollardagi mazmuniy qamrovning kengligi davrlar o'tishi bilan har bir maqol tabiatidagi, xususan, uning sematik tabiatida hayratomuz darajada ko'chishlar yuz berishiga imkon beradi. Mana shunday holat ayrim maqollarni bir necha mavzu doirasida qo'llashga yo'l ochib beradi va mana shu xususiyat har bir maqolga barhayotlik bag'ishlaydi.

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK NAZORATINI TASHKIL QILISH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Jismoniy tarbiya va sport kafedrasi o'qituvchisi
G'aniyev Suxrob Abduvali o'g'li
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Jismoniy madaniyat yo'nalishi 1- bosqich talabasi
NURQOBILOV ABDIQODIR MUSURMON O'G'LI

Annotatsiya.

Jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish natijasida, biz o'quvchilarning barkamol shaxs sifatida tarbiyalaymiz, ijodkorlik qobiliyatlari, ko'nikma va shaxs hislatlarining shakllantiramiz. O'quv fanlari va darsdan tashqari mashg'ulotlarda pedagogik texnologiyalardan foydalanish, ijodiy yondoshish, ta'lim jarayoni hamda kasbiy tarbiyani muammoli ta'lim asosida umumlashtirishga asos bo'ladi

Kalit so'zlar: Jismoniy tarbiya, pedagogik texnologiyalar, ta'lim jarayoni, kasbiy tarbiya, qobiliyat, ko'nikma.

Kirish. Ma'lumki, pedagogika fani taraqqiyotida yangiliklar juda ko'p bo'lishiga qaramasdan, avvalgilaridan keskin farq qiladigan, pedagogik faoliyatni keskin o'zgartirishni taqoza etadigan yangilik – bu zamonaviy texnologiyalar bilan pedagogik jarayonni tashkil etishdir. Dunyodagi rivojlangan mamlakatlarda an'anaviy ta'lim tizimidan qoniqmaslik, mazmunmohiyat jihatidan butunlay yangi, bilim berish va aqliy kamolotga erishishning ilmiy asoslangan tizimini yaratishga intilash kuchayganligi sabab, natijada hamkorlik pedagogikasi, bunyodkorlik va ijodkorlik pedagogikasi, ta'lim jarayonini optimallashtirish va faollashtirish, muammoli ta'lim kabi pedagogik tushunchalar paydo bo'ldi. AQSH va bir qator boshqa davlatlarda zamonaviy ilg'or pedagogik texnologiyalar ishlab chiqildi va amaliyotga keng ko'lamda tadbiiq etib boshlandi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

1980 yillarda Rossiyaning yetakchi pedagog va psixolog olimlari zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganib, tanqidiy tahlil qilgan holda, uning afzallik tomonlari haqida fikr bildirib boshlaganlar (V.P.Bespalko, M.V.Klarin, B.Nikondrov, T.A.Ilina va boshqalar). Mamlakatimizda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ilmiynazariy asoslarini ishlab chiqishda N.Azizxo'jayeva,

F.Avliyov, Habdulkarimov, J. Yo'ldoshev, M.Ochilov, N.Sayidahmedov, E.G'oziyev, O'.Tolipov, S.Og'ayev, H.Qarshiboyev, Ch.Mirzayev va olimlarning pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llashga oid tadqiqot natijalaridan umumiy ta'lim maktablarida, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda, oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish tizimi muassasalarida samarali foydalanib kelinmoqda. "Pedagogik texnologiya - bu, ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llashning tizimli metodidir. Professor M.Ochilov fikriga ko'ra, "Pedagogik texnologiya - tizimli, texnologik yondoshuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va xolisona baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmuidir".

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Buning uchun noan'anaviy mashg'ulot shakllari va turlarini, ularni tashkil etishning metodikasini yaxshi egallash talab qilinadi. So'nggi paytlarda interfaol metodlardan foydalanish ommaviy tus olmoqda. O'qituvchi va o'quvchilarni faollashtirib, mashg'ulotdagi asosiy figuraga aylantirishi har bir o'quvchi o'zini mashg'ulotning asosiy bajaruvchisi deb his etmogi darkor. Barcha o'quvchilarni imkoni darajasida fikrlashga, harakat qilishga, jismoniy mashqlarni o'ziga moslashtirgan holda bajarish odatlantiriladi. Kichik guruhlar tashkil etiladi, ijobiy raqobat muhiti yaratiladi. Har bir o'quvchi o'z jamoasi uchun mas'ul ekanligini doimiy his etib boradi. Zarur bo'lganda sardor vazifasini, ba'zan tashkilotchi, ba'zan bajaruvchi, gohida nazorat qiluvchi rolini bajarish o'quvchilar orasida almashtirib turiladi. O'qituvchi imkon qadar har bir o'quvchiga individual yondashuvni amalga oshirgan holda yondashib, jismoniy rivojlanishini jadallashtiradi. Ikkinchidan, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari inson kamolotining zarur shartlaridan biri sifatida, bola shaxsi kamolotining ajralmas qismi bo'lib, har tomonlama shakllangan komil insonni tarbiyalashning asosiy omillaridan biri deb hisoblanishiga e'tibor qaratish. SHaxs kamolotining irsiyat, ta'lim va tarbiya, ijtimoiy muhit, shaxs faolligi omillarining jismoniy ulg'ayishdagi ta'sirini to'la namoyon etilishiga e'tiborni qaratilishi. Uchinchidan, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining ilmiy asoslangan mazmuniga e'tiborni qaratgan holda, jahondagi eng ilg'or ta'lim-tarbiya mazmunlariga uyg'un bo'lgan ma'lumot va axborotlarga suyangan holda shug'ullanish. Jahon xalqlarining jismoniy tarbiya va sport turlarini o'rgangan holda, ular bilan shug'ullanib yuqori ko'rsatkichlarni qo'lga kiritish uchun harakat

qilish. O'zbek milliy o'yinlarini jahonga yoyish. Kurashning qisqa muddatda qiziqarli xalqaro sport turiga aylanishini asoslash. To'rtinchidan, pedagogika uchun umumiy sanalgan ta'lim-tarbiya tamoyillariga jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishda qat'iy amal qilishga erishish. Ilmiylik, tizimiylik, izchillik, tushunarli bo'lish, ko'rgazmalilik, yosh va o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olish bilan bir qatorda insonparvarlik, vatanparvarlik, demokratiya talablariga rioya qilish kabi tamoyillar jismoniy tarbiya va sportni yuksaklikka ko'tarilishiga hissa qo'shadi. Beshinchidan, bugungi asrimizning dolzarb muammosiga aylangan kompyuter va axborot texnologiyalaridan ta'lim jarayonida samarali foydalanishga erishish. Lokal va xalqaro axborot tizimi materiallaridan unumli foydalanib, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini jahon standartlari darajasiga ko'tarish. Ta'limning zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosidagi interfaol metodlarini joriy etish. Bunda bilim oluvchi va shug'ullanuvchi shaxsining nufuzini orttirishga erishish. Oltinchidan, eng zamonaviy talablarga javob beradigan sport mashg'ulotlaridan unumli foydalanish, ularning bekor turmasligi, yoshlarning muntazam shug'ullanishlariga moslashtirish. Yuqori malakali ustoz-murabbiylarning faqat markaziy shaharlarda emas, barcha joylarda faoliyat yuritishini ta'minlash. Pullik xizmatning ma'lum bir qismini mahalliy mablag'lar evaziga qoplash orhali barcha hohlovchilarning jalb etilishiga sharoit yaratish. Yettinchidan, jismoniy tarbiya va sport bo'yicha ilmiy, o'quv-metodik, badiiy ommabop nashrlarni ko'paytirish va ta'sirchanligini oshirishga erishish. Sport musobahalarining sharhi va tahlilini ommaviylashtirish.

Tahlil va natijalar.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish jarayonida do'stlik, o'rtoqlik, o'zaro yordam, fidoyilik, vatanparvarlik, insonparvarlik, baynalminalchilik, ongli intizom, mustahkam irodaviy sifatlar tarkib topib boradi. Har bir mashg'ulotda bunday imkoniyatlardan to'lafoydalanishga harakat qilish kerak. Jismoniy tarbiyaning estetik qiymatini oshirish, mehnatsevarlikka yo'naltirilganligini kun sayin kuchaytirish, iqtisodiy mohiyatini samarali bo'lishiga hissa qo'shishni ta'minlash chora-tadbirlarini belgilash. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida va sport musobahalarida psixologik tayyorgarlik judda katta rol o'ynaydi. Eng avvalo xarakterni shakllantirish, irodaviy sifatlarni mustahkamlash, psixik jarayonlarni takomillashtirish jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini samaradorligini belgilaydi. G'alabaga bo'lgan ishonch, o'z-o'ziga ta'sir etish, ustanovkalar qo'yish, diqqatni jamlash, aqliy faollik jismoniy mashg'ulotning natijasini eng yuqori bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar.

Mazkur mavzu uchun ahamiyatli bo'lgan asosiy tushunchalar alohida-alohida

qayd etiladi. Ularning ma'nosi mazmunning ichida izohlanadi. Lekin bilim oluvchi tayanch tushunchalarni mazmunning boshida ko'rib, nimalarga e'tiborini qataish kerakligini bilib oladi. Loyihaning uchinchi elementi maqsadlar tizimi hisoblanadi. Bu yerda har bir asosiy savol uchun alohida maqsadlar qo'yiladi. Avvalo o'qituvchining maqsadlari (ta'limning, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi) va bilim oluvchilarning maqsadlari (identiv o'quv maqsadlari) ketma-ketlikda aniq belgilanib chiqiladi. Bilim oluvchilar uchun qo'yiladigan maqsadlar identiv o'quv maqsadlari yoki o'quvchilarning mashg'ulot davomidagi o'quv vazifalari deb ham ataladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A.A. Jismoniy tarbiya vositalari. O'quv qo'llanma. Farg'ona, 1999.
2. Abdullayev A., Xonkeldiyev SH.X. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Farg'ona, 2001.
3. Abdumalikov R., Abdullayev A. va boshqalar. Jismoniy tarbiya ta'limi ilmini takomillashtirish masalalari.
4. Akramov A.K. O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi. O'quv qo'llanma. O'zJTI nashri. 1997.
5. Ilg'or pedagogik texnologiyalar, Toshkent, 1999. 3-bet 6. Xalq ta'limi, 1999 yil, №6 son, 34 bet

**The role and importance of banks in increasing investment activity in
Khorezm region**

**Khudoykulov Hamidjon Abdullayevich is a teacher of the Department of
Accounting and Audit of UrSU**

**Bakhtiyorov Khudaibergan Khamdam son - teacher of the Department of
Accounting and Auditing of UrSU**

The very fact that the concept of investments, as the main economic concepts of modernization of the economy, has entered our lives today widely and quickly shows its essence and importance, necessity, and creates the need to reveal it. This concept brings with it the discovery of many new concepts and economic knowledge, such as the concept of investment projects, the implementation and financing of investment projects, their technical and economic justification and expertise, project analysis, evaluation and monitoring of the effectiveness of projects, and their discovery in our economic life today. making us realize how important it is. If we consider that today every educated person understands that the future development of the world economy, including the economy of Uzbekistan, mainly depends on investments, then the widespread attraction of investments, especially foreign investments, to the economy of our republic today is a part of the economic reforms that are being carried out in our country. it is not difficult to understand that it has become an important basis for ensuring its effective implementation. World experience shows that countries transitioning to a market economy cannot successfully integrate into the world economic community without the formation of a favorable investment climate and the active attraction of foreign investments to the national economy. While "investment" is a relatively clear and widely used term in economic literature and practice, on the other hand, its versatility and contradictions are characteristic not only of our country, but also of foreign economic literature. It is appropriate to start defining the essence of the term "investment" by analyzing the definitions widely used in the economic literature . The concept of "investment" has a number of meanings, which in short means an investment. Or it is understood as spending for the purpose of making a profit, buying shares, bonds, buying and producing real assets necessary for the production of goods, as well as intellectual and other material assets, that is, investments are any means that store the value of money. , increases its value, and ensures a positive return. Investment (lat. investio - wrapping) is a long-term investment (putting) of capital into various sectors, socio-economic programs, innovation, business projects

in one's own country or abroad for the purpose of economic development. Traditionally, investment refers to the implementation of specific economic projects now with the aim of obtaining expected future income. This approach to the description of the nature of investment is given primary attention in national and, at the same time, foreign economic literature. Therefore, the word "investment" has a broader meaning, and in addition, it also means "appropriation". The nature and long-term nature of the issue causes the authors to equate investments and capital investments allows it to be applied to "years".

Khorezm region is one of the largest developing regions in terms of tourism, industry, agriculture and transport. Banks play an appropriate and significant role in increasing investment activity. Banks help to mobilize investment, provide corporate governance, provide financial advice and offer financing services for investment projects.

Banks provide financial resources for the development of business activities in Khorezm region. They can provide financing or loans for investment projects, as well as offer services such as corporate governance and financial advice. Banks help to implement business and industrial activities in Khorezm region and play an important role in increasing investment activity. Khorezm region is an important place and importance for the growth of investment activity in Uzbekistan. Banks play a major role in attracting investments, allocating financial resources and providing financial advice. Banks provide great assistance in supporting investment projects and projects in the region, attracting capital, accepting investments and implementing management.

Banks cooperate with enterprises, business entities, private investors and authorities, especially in Khorezm region. Their income is of great importance in increasing investment activity by studying, attracting and managing financial resources.

Banks offer innovative services for the development of investment activity in the Khorezm region, improve financial services, help in the preparation of investment projects and projects. Also, banks advise business entities in Khorezm region on financing, payment system development and new investment opportunities.

In addition, banks monitor the local economy of the Khorezm region and play an important role in providing the necessary resources to increase the efficiency of investment activities. Also, banks develop the necessary infrastructure for the prospective development of the Khorezm region's economy.

In general, banks have an important place and importance for the growth and development of investment activity in Khorezm region. They play an important role in strengthening the economy by channeling the financial resources in the right direction.

It is known that one of the important processes in ensuring the sustainable development of the region is investment activity, environment, potential and attractiveness. The objective necessity and specific characteristics of these processes, in order to further increase the role of the region's economy in ensuring sustainable economic growth, the balance between the demand and supply of investments, the level and efficiency of investment use, investment activity, and ultimately investment. It is important to analyze attractiveness from a theoretical and practical point of view. Khorezm region plays an important role in increasing the investment potential of Uzbekistan. Banks support this process and help its development. Banks are important in sourcing financial resources for investment, obtaining capital and arranging payments. Banks also play an important role in financing investment projects, managing investment portfolios and supporting new businesses.

There are several benefits of working with banks to increase activity in Khorezm region:

1. **Obtaining capital:** Banks help investment firms in securing financial resources. It thereby helps to attract capital for new projects and business structures.

2. **Establishment of investment projects :** Banks can assist private enterprises, companies and individuals in the distribution of loans for the establishment and management of projects that allow investment.

3. **Risk Management :** Investments are always risky and banks help in minimizing the risk. This increases the efficiency of investment activities and further develops the economy of the region.

Thus, the role of banks in the development of investment activity in Khorezm region is very large and important. Along with increasing the efficiency of this system, the economy of the region will develop further, and new job opportunities will be created for people.

References

1. Joraev AS, Khojamkulov D.Yu., Mamatov B. "Analysis of investment projects" Tashkent "Sharq" 2007-52b
2. National Encyclopedia of Uzbekistan. - T.: "OME" state scientific publishing house. 2002. Volume 4. - p. 145
3. Karimov N.G., Khojimatov RX "Organization and financing of investments" Textbook. - TDIU, 2011-B.
4. Bogatirev A.G. Investment right. M.: Rossiiskoe pravo, 2008.-272 p.
- 5 Sharp W., Alexander G., Bailey DJ. Investment: Per. English - M. INFRA-M, 2007. - p. 28.

Homiladorlik davrida sog‘lom ovqatlanish qoidalari

Abdullayeva Guzalxan Vladimirovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan bugungi kunimizda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish eng asosiy masalalardan biridir. Kishilar salomatligini saqlash va sog‘lom avlodni yuzaga keltirish xozirda dolzarb vazifa sanaladi. Buning uchun kishilarning kundalik faoliyatida ma‘lum bir tartib intizom, o‘z sog‘ligi haqida “qayg‘urish” ya‘ni o‘z-o‘zini idora qilish kabi tushuncha va bilimlar bilan boyitib borishimiz kerak. Shu asnoda ularni ma‘lum darajada kun tartibiga o‘rgatib borishimiz kerak bo‘ladi. Kun tartibini gigiyenik qoida va talablar asosida tashkil etish orqali har bir ishni har kuni ma‘lum belgilangan vaqtda bajarishga, ma‘lum belgilangan vaqtda ovqatlanish va dam olishga organizm moslashadi. Boshqacha aytganda har bir ishni bajarish, ovqatlanish, dam olish, uxlash vaqtiga shartli refleks hosil bo‘lib, dinamik stereotip shakllanadi.

Buning natijasida vaqt tejaladi, har bir ish aniq belgilangan vaqtda bajariladi, ovqatlanish va dam olish me‘yorida bo‘ladi, organizm charchamaydi, faoliyat samaradorligi ortadi. Kun tartibiga amal qilish tu fayli odam intizomli bo‘lishiga, mas‘uliyatni to‘liq his etishiga, uning ma‘naviy va axloqiy jihatdan yuksalishiga zamin yaratadi. Kun tartibi taxminan quyidagicha bo‘lishi tavsiya etiladi:

Ertalabki gigiyenik badantarbiyadan so‘ng chiniqtiruvchi tadbirlar o‘tkaziladi. Yuvinib, nonushtaqilinadi. Ovqatlanishni har kuni ma‘lum aniq belgilangan vaqtlarda bo‘lishi ishtahani me‘yorida bo‘lishiga, ovqatni yaxshi hazm bo‘lishiga imkon beradi, ya‘ni ovqatlanish vaqtiga nisbatan shartli refleks hosil bo‘ladi.

“Sog‘lom Ovqatlanish Qoidalari Homiladorlik Davrida”

Homiladorlik davri matbuotining tushunarli chiqishlariga ko‘ra, homilador ayollar uchun sog‘lom ovqatlanish har bo‘limda juda muhimdir. Homiladorlik davri ayollar uchun qisqa bo‘lib, o‘zaro erkin turmushda, bevuqoq oziq-ovqat bilan yengilish uchun yaroqli obro‘ bo‘ladi. Bu davrda sog‘lom ovqatlanish uchun quyidagi qoidalarga amal qilingan:

1. Yorqinlik: Homilador ayollar uchun qisqa bo‘lgan, bu qoidalarning asosiy qismi. Konservatsiyalangan mahsulotlarning o‘rniga tomchi, sariyog‘, mevasabzavotlar kabi tabiiy mahsulotlardan o‘quvchilarimizga tayyorlab chiqilishi kerak. Homiladorlik davrida yorqinlik, hayotga katta ta‘sir ko‘rsatadi.

2. Vitaminlardan boy foyda olish: Homiladorlik davrida, tana zamonaviy o'zgarishlarga qarshi kurashish uchun katta ehtiyoj bor. Bu esa ovqatlanishning konstruktiv qismiga emas, balki ovqatlanishning muhim qismining kengayishi, tana energiyasini olishi uchun kerak. Vitaminlardan boy foyda olish uchun podvishivaniy va mevalar bilan ta'minlash lozim.

3. Uzoq muddatli ko'rinishda mahsulotlardan iste'mol qilish: Azo hali ovqatlanish qilish muammolari, ko'chalar, tuproqlar va mahsulotlarmizda bo'lishi mumkin. Sodda shakllar bilan hazm qilish, ya'ni yog'urt, pishloq, shirin o'simliklar bilan ta'minlashga urinib ko'ring. Bu sizning o'z-o'zini yaxshilashiga yordam beradi.

4. Yaxshi suv ichish: Homiladorlik davri ichida yaxshi suv ichish juda muhimdir. Suv noyob tarkibdagi mahsulotlardan tashkil topgan ekanligi sababli, shuningdek, yaxshi suv ichish gigiyenik aloqa qilish uchun muhimdir.

Homiladorlik davri ayollar uchun juda muhim bo'lib, ular o'z ta'minoq o'zgarishlarini qilishlari kerak. Yaxshi ovqatlanishni ko'proq meva-sabzavotlar, yog'urtlar, pishloqlar va sariyog'lar bilan ta'minlash orqali ayoqqa joylashtirishlari, shuningdek, suv ichishni unutmagan bo'lishlari lozim. Bu jarayonlar homiladorlik davri ayollari va ularning o'zaro marhamatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Homiladorlik davri ayollar uchun yog'li, zamonaviy ovqatlanishning eng muhim bo'limlari birligidir. Bu davrda homilador ayollar uni o'zini va kattalarni etkazib berish uchun qo'llaydigan adabiyotlardan biri hisoblanadi. Bu davrda muhim bo'lgan bir necha sog'lom ovqatlanish qoidalari quyidagicha:

1. Yaxshi ovqatlanish: Homiladorlik davri ayollar uchun qisqacha, tana qurg'oq, bo'yoq-balandliklari o'zgarishlar bilan jiddiy o'zgarishlarga uchraydi. Bu sababli, ularning tana o'zgarishlariga qarshi kurashish va oqsil tarkibini kompensatsiya qilish uchun muhimdir.

2. Zamonaviy mahsulotlar bilan bog'liq ovqatlanish: Zamonaviy mahsulotlar tana uchun qanday muhim ekanligi sababli, homiladorlik davri ayollar o'z qurilmalarini ustidan o'zgartirish va zamonaviy ko'rinishiga o'tkazish uchun zarur o'qilganlarini to'plashadi. Bu esa tana energiyasiga junatadi va homiladorlikning boshqa belgilarini hosil qiladi.

3. Vitaminlar va mineral tarkibiga e'tibor bering: A, C, E vitaminlari va folid asidi homiladorlik davri ayollar uchun muhimdir. Yashil sabzavotlar, mevalar, qalbakkol mahsulotlar, yog'lar va pishloqlar yagona ovqatlanish tarkibida bolsa, tana energiyasini olish amalga oshiring.

4. Tuzli ovqatlanishni engilla qo'llab-quvvatlang: Homiladorlik davri ichida tuzli ovqatlanishni engilla qo'llab-quvvatlasa, ularning tana og'irligi va suyuqlik

qolidan pastroq bo'lishi mumkin. Ular tuzli ovqatlardan bo'shatishga yordam beradigan vitaminlar va mineral o'zida yetkaziladi.

5. Yorqinlik va Keyingi Sanitar hifzartoni sodda turkumlab olib boring: Homiladorlik yakka bo'lish darajasida, uzoq muddatli mahsulotlar o'rniga podvishivariy, sariyog', qichqirinli mevalar va yog'lar osonlikcha tayyorlanishi lozim.

6. Yaxshi suv iching: Homiladorlik davri joriy tazaiy suvni o'nlab, uzoq muddatli ichishni talab etadi.

Bu qoidalarga amal qilish homiladorlik davri ayollar uchun muhimdir, chunki u homiladorligi davrida tana energiyasini olish va tana o'zgarishini juda kuchaytiradi. Bu qoidalarga amal qilish homiladorlik davri ayollar uchun tana rivojlanishida muhim rolni o'ynaydi va homiladorligi mulkiy darajalarni oshirish uchun muhayyo qiluvchi imkoniyat yaratadi.

Homilador ayollar uchun tarkibida tuz kam bo'lgan mahsulotlar

Homiladorlik davrida tuz iste'molini kamaytirishning bir necha odiiy usullari.

- Qadoqlangan oziq-ovqat mahsulotlaridagi tuz miqdorini tekshiring va 100 g mahsulotdagi tuz miqdori 1,5 g dan oshmasligiga harakat qiling.
- Muzlatilgan pitsa, ketchup yoki nonushta yormalarini xarid qilayotganingizda tarkibida tuz miqdori kam bo'lgan mahsulotlarni izlab toping.
- Qurtilgan baliq, qurtilgan go'sht, misol uchun, salyami, shuningdek, vetchina kabi go'shtli tansiq yeguliklarda tuz miqdori juda yuqori bo'lishi mumkin, shu sababli ularni kamroq iste'mol qiling. Homiladorlik davrida qanday go'shtni yeyish mumkin, qaysi mahsulotlardan voz kechish kerakligini bilib oling.
- Soya qaylasi, gorchitsa, tuzlangan yeguliklar, mayonez va boshqa turdagi qaylalar iste'molini cheklang, negaki ularda tuz miqdori ko'p bo'lishi mumkin.
- Tarkibida tuz ko'p bo'lgan pishloqlar iste'molini ham kamaytiring. Homiladorlik davrida qaysi pishloqlarni yeyish mumkinligini bilib oling.
- Tuz qo'shilmay konservalangan sabzavotlar va dukkakli o'simliklarni xarid qiling.
- Pomidordan tayyorlangan qaylalar tarkibida pishloqli qaylalar yoki tarkibida zaytun, bekon yoki vetchina bo'lgan qaylalardagiga nisbatan tuz miqdori kam bo'ladi.
- Tuzlanmagan yong'oqlarni iste'mol qiling. Sog'lom tamaddi uchun meva yoki sabzavotlarni tanlang, misol uchun, bir hovuch rezavor meva yoki bir nechta sabzi bo'lakchalari.

Tuzi kam taomlarni tayyorlash bo'yicha maslahatlar

- Tuz miqdorini kamaytirib ham, taomga maza bera olishning ko'pgina yo'llari bor.
- Taomni tayyorlayotganda va yoki tayyorlaboq unga odatga ko'ra tuz qo'shmang. Ziravorlarni qo'shishdan avval taomni tatib ko'ring, balki ortiqcha tuzga hojat yo'qdir.
- Ovqatni garmdori yordamida xushxo'r qilib ko'ring, u istalgan taom bilan yaxshi ketadi.
- Sabzavotli va go'shtli taomlarga, pastaga sarimsoq piyoz, garmdori va zanjabil kabi ziravorlar va barra ko'katlar qo'shing, qovurdoq ustidan yangi uzilgan laymni siqib ko'ring.
- Sabzavotlarni toblab pishirsangiz yoki qovursangiz, ular mazaliroq bo'ladi. Qizil bulg'or qalampiri, pomidor, kabachka va arpabodiyonni turli xil ko'katlar, sarimsoq piyoz va birinchi sovuq siqish yo'li bilan olingan zaytun yog'i bilan qizartirib qovurib ko'ring.
- Tayyor kubikchalar yoki granulalar solingan sho'rvaning o'rniga o'zingiz qaynatma sho'rva va qaylalar pishiring. Yoki bo'lmasa, tarkibida tuz kam bo'lgan ziravorlarni sotib oling.

Uydan tashqarida ovqatlanish bo'yicha maslahatlar

- Restoranda ovqatlanganda yoki uyga taom buyurtirganda tuz miqdorini nazorat qilish mushkul kechishi mumkin. Quyida ko'chada ovqatlanganda nimalarga e'tibor qaratish kerakligi haqida bir nechta maslahatlar keltirilgan.
- Pitsa masallig'i sifatida sabzavot yoki tovuq go'shtini tanlang, pepperoni, bekon yoki qo'shimcha pishloq emas.
- Pasta ichidagi bekon, pishloq, kolbasani yemang. Tovuq go'shtidan yoki sabzavotdan tayyorlangan pomidor qaylali taom buyurtma qiling.
- Qanchalik mazali bo'lmasin, burgerga qo'shib beriluvchi bekon, pishloq yoki barbekyu uchun maxsus qaylalardan uzoqroq turing. Chips o'rniga salat tanlang.
- Karri yoki qovurdoq xohlayapsizmi? Palov yoki tuxumli qovurilgan guruch o'rniga oddiy guruch buyurtma qiling, chunki ularda tuz miqdori kam.
- Ichida vetchina va pishloq bo'lgan sendvichlardan voz keching, o'rniga tovuq go'shti, sabzavot, avokado yoki qovurilgan bulg'or qalampiri borligini tanlang. Bundan tashqari, tarkibida odatda tuz ko'p bo'lgan gorchitsa va tuzli suvning o'rniga yog'i kam bo'lgan mayonez yeb ko'ring.
- Salat buyurayotganda qayla o'rniga ziravor qo'shishlarini iltimos qiling, chunki qaylada tuz va yog' miqdori ko'p bo'ladi

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI YOSH GURUHLARIDA VATAN TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH

Qadamboyeva Hilola Umid qizi-UrDPI

**Pedagogika fakulteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi"
kafedraasi o'qituvchisi**

Abdullayeva Rayxon Atanazarovna- UrDPI

**Pedagogika fakulteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi"
kafedraasi o'qituvchisi**

Bekchanova Feruza Marimbayevna

**Pedagogika fakulteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi"
kafedraasi o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari yosh guruhlari haqida, yosh guruhlarida vatan tuyg'usini shakllantirish haqida, otabobolarimizning ona vatan tushunchasi haqidagi qarashlari, maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarda ona vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish to'g'risida ma'lumotlar berilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: vatan, vatanparvarlik, "Ona yurt", ekskursiya, Sayyid Hasan Ardasher, Alisher Navoiy, kichik guruh, o'rta guruh, kata guruh, tayyorlov guruh.

Bugungi kunda o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan umuminsoniy ma'naviyatini va milliy qadriyatlarini tarbiyalanuvchilar ongiga singdirish, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarni vatanparvar, barkamol inson qilib tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda yosh avlodni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash boshqa sohalardagi kabi maktabgacha ta'lim sohasining ham asosiy masalalaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki, maktabgacha ta'lim jamiyat hayotining muhim ajralmas qismi bo'lib, u inson rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Milliy Vatanparvarlik haqida so'z borganda, bu o'zbek xalqining qoniga singib ketgan iymon, insof, mehr-muhabbat, oqibat, shavqat, or-nomus, ona yurtiga, o'z eliga sadoqat ahloqiy-ma'naviy qadriyatlar, g'oyalar, qarashlar yig'indisi tushuniladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish, tarbiyalanuvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ta'limning asosiy mazmunini tashkil etmoqda. Vatanparvarlik his-tuyg'ularini shakllantirishda O'zbekistonning davlat ramzlari bayroq, gerb, madhiya, o'zbek tili, Konstitutsiya va boshqa shu millatga, shu zaminga xos, mos bo'lgan tuyg'ular, fazilatlar o'tkazilayotgan madaniy-ma'rifiy faoliyatlarda o'z aksini topmoqda. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi davlat darajasidagi

masalalardan bo‘lganligi bois, bunday maqsadlarga aniq rejalashtirilgan yo‘l xaritalarida belgilangan vazifalardan iborat ishlarni hayotga tatbiq etish orqali amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Vatanparvarlik mavzusida juda ko‘p allomalarimizning ijod namunalari-yu, bu haqdagi fikrlari bizgacha yetib kelgan. Amir Temur, Alisher Navoiy, Zaxiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug‘bek va boshqa ajdodlarimizning ijod namunalari hozirgi kungacha, ya‘ni bizning zamonamizda ham o‘ziga xos o‘rin egallagan bo‘lib, tarbiyalanuvchilar tarbiyasida ibrat, namuna sifatida qo‘llanib kelinmoqda. Vatan tushunchasini har kim har xil ma‘noda, o‘zining tushunish darajasida talqin qiladi. Vatan-bu insonning tug‘ilgan, kindik qoni to‘kilgan joy, bolalik, yoshlik davri o‘tadigan, ta‘lim-tarbiya topadigan, o‘zga yurtlarga ketisa, hamisha sog‘inadigan makonidir. Vatanni sevish, uning ravnaqi yo‘lida xizmat qilish, uni yomon ko‘zlardan, qora kuchlardan himoya qilish, uning sha‘nini himoya qilish - bularning barchasi siz-u bizning oldimizda turgan mas‘uliyatli vazifalardandir. Vatan tushunchasini, uni sevish, ardoqlash, himoya qilish tuyg‘usi nafaqat insonda, balki hayvonot olamida ham kuzatish mumkin. Baliq suvga, hayvon o‘zining iniga, hasharot uyasiga intiladi. O‘sha tafakkur qilmaydigan jonzo‘tlar ham, hasharotlar ham o‘zining uyini taniydi, uni quradi, unda jufti bilan yashab, naslini davom ettiradi, zarur paytda uni himoya qiladi. Shunday ekan, aql-u zakovat, tafakkur ato etilgan, borliqdagi mavjudotlarning gulto‘ji bo‘lgan insonda esa bu tuyg‘u yuksak darajada rivojlangan bo‘lishi lozim. Shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ishlar ko‘lami kundan-kunga kengayib bormoqda. Davlatimiz rahbarining sayi-harakatlari, tashabbuslari bilan yurtimiz hayotida misli ko‘rilmagan darajadagi taraqqiyotning pog‘onalarini ko‘rib guvohi bo‘lib turibmiz. Insonlarning tinch, hotirjam yashashi, ularning manfaatlarini himoya qilish, yurtimizni jahon arenasiga chiqarish, obro‘yini ko‘tarish, Prezidentimizning ta‘birlari bilan aytganda, -“xalqni rozi qilish” yo‘lida qilinayotgan barcha ishlar, islohotlar jamiyatimiz taraqqiyotida muhim strategik masala sifatida qaralmoqda. Bunday ulug‘ ishlarni amalga oshirishda vatanparvarlik tuyg‘usi kuchli insonlarning fidoiyligi muhim ahamiyat kasb etadi.

“Vatan” - arabcha so‘zdan olingan bo‘lib, - “Ona yurt” degan ma‘noni anglatadi. Vatan insonning kindik qoni to‘kilgan, avlod va ajdodlari tug‘ilgan joyi, ijtimoiy muhiti va inson, uning hayoti va ma‘naviy tushunchalarni anglatadi. - Vatanparvarlik - deganda Vatanga sadoqat, unga xizmat qilish, yurt tinchligini asrash, Vatan ravnaqi uchun faol bo‘lishga undaydigan ma‘naviy - axloqiy fazilatlar tushuniladi. Vatanparvarlik - ota-bobolarimizdan meros qolgan zaminni sevish, yurtning o‘tmishi va kelajagi, xalq urf-odatlarini, kuy-qo‘shiqlarini, qadriyatlarini asrash va rivojlantirish demakdir. Yoshlar tarbiyasi masalasi davlatimiz siyosatining

hozirgi kunda eng muhim strategik vazifalaridandir. Tarbiyalanuvchilarni tarbiyalash va ularning shaxsini har tomonlama kamol toptirish barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlari zimmasiga yuklatilgan. Bu vazifalar tarbiyalanuvchilarda barcha qobiliyatni o'sishiga, ijodiy intilishni vujudga keltirishda asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Ilg'or g'oyalarni davrimizda ro'y berayotgan o'zgarishlarni, shuningdek, tarixiy mavzularni zamonaviy ruhda tushuntirish maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida g'oyaviy e'tiqodni ma'naviy dunyoqarashni tarbiyalash uchun boy manba bo'lib hisoblanadi. Shundagina yosh avlod ruhiga hishayajonli ta'sir ko'rsatadigan ularda mardlik, jasurlikni, tashabbuskorlikni tarbiyalaydigan mustahkam milliy tarbiya tizimi tarkib topadi. Vatanparvarlik tushunchasi ko'pincha harbiy faoliyatga nisbatan ishlatiladi. Ammo, biz bu tuyg'uni faqat harbiylarga nisbatan ishlatsak, biz vatanparvarlikning tor ma'noda qo'llagan bo'lamiz. Vatanparvarlikni barcha faoliyat doirasida ko'rish maqsadga muvofiqdir.

Vatan tushunchasi keng va tor ma'nolarda qo'llash mumkin. Keng ma'nodagi tushunchasi: Vatan - bir xalq vakillari hamjihat yashab turgan, ularning ajdodlari azal-azaldan iqtiqomat qilgan, hudud nazarda tutilsa, tor ma'nodagisi esa kishi tug'ulib o'sgan uy, mahalla, qishloq nazarda tutiladi. O'zbeklarda falonchi vatanli bo'ldi, deyilganda o'sha odam uy-joyli, boshpanali bo'ldi degan ma'no ham shu nuqtai nazardan aytilgan bo'lsa kerak. Alisher Navoiy ijodida Vatan tushunchasi keng ma'nolarda qo'llanilgan. Bir ta'rifida Vatan so'zini geografik ma'noda, ya'ni, tug'ilib, o'sib-ulg'aygan joy mazmunida tadbiiq etgan. Masalan, shoir ustodi Sayyid Hasan Ardasheriga yozgan she'riy maktubida:

“Ki bo'lmoq vatan ichra dushvor edi,

Ko'ngulga jafo daf'i ozor edi,”

- derkan, ona shahri Hirotni e'tiborga olgan. Ustod Maqsud Shayxzoda aytganidek, Navoiy “Hatto Xuroson saltanatining yiroq viloyatlariga borganda ham o'zini “g'urbatda” his etgan”, degan qarashlar mavjud.

Vatanga muhabbat hissi maktabgacha yoshidagi bolalarda kattalar tomonidan bolalarning ruhiy taraqqiyotini va ular tafakkurining aniq va obrazlilikini e'tiborga olgan holda ma'lum izchillik bilan tarbiyalab boriladi. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarda vatanga muhabbat hissini ularga yaqin va tanish bo'lgan aniq faktlar, yorqin misollar orqali tarbiyalab boriladi. Tarbiyachilar bolalarda o'z oilasiga, uyiga, bolalar bog'chasiga va bolalarni o'rab turgan tevarak atrofga mehr muhabbatni va ularga sodiq bo'lishni tarbiyalayotib, eng muhim ijtimoiy his bo'lgan vatanga muhabbatni tarbiyalab boradi.

Kichik yoshdagi (3-4-yosh) bolalar tevarak – atrofdagi voqea, hodisalarning faqat tashqi belgilarini anglab oladilar. Ular Hayit, Navro'z bayramini hamma

kishilar shodiyonalik, bilan kutib olishlarini ko‘radilar, bundan juda zavqlanadilar, ammo buning sabablari, natijalari bilan qiziqmaydilar. Ammo bu yoshdagi bolalar tevarak –atrofdagi kishilar mehnati, ularning bolalarga ko‘rsatayotgan g‘amxo‘rliklari bilan kattalar tanishtirib borsalar, aniq misollar orqali tushuntirsalar, ayni muddao bo‘ladi. Kichik guruhda vatanga muhabbat hissi o‘z uyiga, bog‘chasiga, tarbiyachiga muhabbatni tarbiyalashdan boshlanadi. Bolalar ota – onalari va pedagoglar ularga qanday g‘amxo‘rlik qilayotganini ko‘radilar va his etadilar, natijada bolalarda ularga bo‘lgan muhabbat yanada ortadi, ularning g‘amxo‘rli va himoyasiga ishonch hosil qiladilar.

O‘rta guruh (4-5 yosh) bolalari ijtimoiy hayot voqealari bo‘lgan kattalarning qishloq xo‘jaligidagi, fabrikadagi, zavoddagi mehnatini, ular ko‘pchilik manfaatini ko‘zlab ishlayotganligi, shahar va qishloqlarni obod qilayotganligi, maishiy va uy – joy binolarini qurayotganligini tushunadigan bo‘lib qoladilar. O‘rta guruhda bolalar endi kengroq doiradagi kishilar bilan munosabatda bo‘la boshlaydilar. Ular ota – onalari va tarbiyachilardan o‘z shahri, qishlog‘i to‘g‘risida ko‘p narsani bilib oladilar.

Katta (5-6 yosh) va tayyorlov (6-7 yosh) guruhi bolalari esa bizning davlatimizda har xil millat vakillari birga yashaydi degan haqiqatni ham tushunib oladilar. Bu yoshdagi bolalarga uyda onalariga, buvilariga va bobolariga yordam berish topshiriladi. Butun guruh bolalari bilan ular oilada kattalarga qanday yordam berganliklari to‘g‘risida suhbatlashiladi. Onaga hurmat va muhabbatni tarbiyalashda 8-mart bayramini uyushtirish yaxshi yordam beradi. Bu kuni bolalar va tarbiyachilar she‘rlar o‘qiydilar, ashulalar ijro qilishadi, onalari haqida hikoya qilib berishadi. Bayramga tayyorgarlik davrida onalari, ularning mehnati, oiladagi g‘amxo‘rli haqida suhbat o‘tkaziladi. “Onamga sovg‘a” rasmi ko‘riladi, ona va buvilarga sovg‘alar tayyorlanadi. Tarbiyachi ota – onalarga muhabbatni tarbiyalashda badiiy adabiyotdan ham keng foydalanadi. Katta va tayyorlov guruhidagi bolalar bilan olib boriladigan suhbatlarda ona mehnat qilib, faqat o‘z oilasigagina emas, jamiyat uchun ham foyda keltirish ta’kidlanadi. Maktab temir yo‘l stansiyasi, tikuvchilik ustaxonasi, pochta, kutubxonaga ekskursiyalar uyushtiriladi. Ekskursiyalarda onalarning qanday ishlayotganlari ko‘rsatiladi. Ekskursiyadan keyin “Onalar qanday ishlaydilar” degan mavzuda suhbat o‘tkaziladi. Oilaga, bog‘chaga, yaqin kishilarga mehr – muhabbat hissi asta – sekin kengayib, bolalarning tug‘ilgan shahri, qishlog‘i, jonajon tabiatga bo‘lgan mehri bilan qo‘shilib ketadi va murakkablashib boradi. Tarbiyachi bolalarga jonajon shahar, qishloqdagi eng chiroyli ko‘chalarni, maydonlarni, binolarni, bog‘larni ko‘rsatadi. Ko‘chalar, maydonlar, hiyobonlarning nomi shahar yoki qishloqning holatini, xalqning o‘tmishini anglatishini tushuntiradi.

Bu nomlar buyuk olimlar, sarkardalar, yozuvchilar, xalq e'zozlagan boshqa kishilar sharafiga qo'yilganini tushuntiradi. Kichik guruhdan boshlab bolalarda jonajon o'lka tabiatiga muhabbat uyg'otishi, uning go'zalligini his etish lozim. Buning uchun u bolalar bilan bog'larga, polizga, issiqxonalariga, paxta dalasiga, gulzorga, daryoga, pillaxonalarga, tovuqxonona, fermalarga sayr – ekskursiyalar uyushtiradi. Tarbiyachi “Vatan”, “Bizning shahar”, “O'zbekistonning poytaxti – Toshkent”, “Qishlog'imizning eng yaxshi kishilari”, “shahrimizning eng yaxshi kishilari” va shunga o'xshash mavzular bo'yicha kitob va rasmlar tanlaydi, turli albomlar, papkalar tayyorlab, bolalar bilan olib boradigan ta'lim – tarbiyaviy ishida foydalanadi. Har bir davrda yuz beradigan voqea–hodisalar bolalarga bevosita va bilvosita ta'sir etadi. Bunday voqea – hodisalar to'g'risida tarbiyachining bolalarga mohirona hikoya qilib berishi vatanparvarlikni tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Barcha guruhlardagi vazifa kishilarga bo'lgan muhabbat va mehribonlik tuyg'ularini ancha anglangan va ta'sirchan qilishdan iboratdir. Shu maqsadda tarbiyachi suhbatlardan, badiiy adabiyotlardan foydalanadi, rasmlar ko'rsatadi, ekskursiyalar uyushtiradi. Bolaning o'ziga xos xususiyatini e'tiborga olish, uning axloqiy tasavvurlari bilan konkret xatti – harakati o'rtasida qarama – qarshilik bo'lishi mumkinligini nazarda tutib, kishilarga nisbatan chinakam muhabbatni tarbiyalash uchun ularga yordam berish istagini (dasturxon yozib, stol tuzash, idish –tovoqlarni yuvishga yordam berish va shunga o'xshashlar) uyg'otishga alohida e'tibor berish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. – T.: “O'zbekiston”, 2016..
2. Sh.M.Mirziyoyev “Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – ma'naviy g'oyamizning poydevoridir” – “Tasvir” nashriyoti Toshkent – 2021-y
3. Inomova M. Oilada bolalarni ma'naviy - axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar. – T.: Fan, 2012 y
4. Fotima Qodirova, Shoista Toshpo'latova, Nargiza Qayumova, Malohat A'zamova “Maktabgacha Pedagogika”. Tosh.”Tafakkur”. 2019 y.
5. Inomova M. “Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlar” - T.: Fan, 2012.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun miya faoliyatini rivojlantiruvchi o'yinlarning ahamiyati

Ibodullayeva Dilafro'z Rajapovna

Urganch davlat pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası
o'qituvchisi

Yakubova Diana Haydarovna

Urganch davlat pedagogika instituti "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası
o'qituvchisi

Annotatsiya: Ota-onalarning aziz farzandlarini yaxshi tarbiyalashga intilishi madaniyat markazlari va o'quv markazlarida bolalar uchun turli sinflar tashkil etilishiga olib keldi va natijada maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'quv to'garaklari yo'lga qo'yildi. Bugungi kunda bolalar sog'lom, aqlli va baxtli bo'lishlari uchun kuniga ikki yoki uchta to'garaklarga borish uchun shunchalik ko'p mehnat qilishlari va pul sarflashlari shartmi? Bolalarni barkamol, sog'lom va baxtli tarbiyalashning ancha oson va qiziqarli usullaridan biri bu o'yin albatta.

Kirish: O'yin - bu bolalar haqida gapirganda, albatta, paydo bo'ladigan so'z. Kattalar tomonidan o'ynaladigan bu o'yinlar, asosan, zavqlanish, zerikishni bartaraf etish va rishtalarni mustahkamlash vazifasini bajaradi. Xuddi kattalar singari, bolalar ham o'ynash paytida quvonchli his-tuyg'ularni his qilishadi va ular bilan o'ynagan odamlarga yaqin bo'lishadi. Biroq, kattalar va bolalar o'yinlari o'rtasidagi eng katta farq shundaki, o'yin orqali bolalar kelajak uchun zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalarga duch keladilar, mashq qiladilar va o'zlashtiradilar. Yangi narsalarni yaratishda ijodkorlik va o'ziga berilgan muammolarni hal qilishda muammoni hal qilish ko'nikmalari o'yin orqali mashq qilinadi. Shunday qilib, bolalar o'yinlari nafaqat o'yin-kulgi vazifasini bajaradi, balki bolalarga o'zlari yashaydigan dunyoni tushunishga va bu dunyoda xavfsizroq, malakali va baxtli yashashga yordam berish uchun qiziqarli tarzda turli ko'nikmalarni o'rgatadi va mashq qiladi. O'yin davomida bolaning miya rivojlanishi rag'batlantiriladi va barcha sohalar, jumladan, tanasi, tili, idroki, hissiyotlari va ijtimoiy ko'nikmalari faollashadi va bola tez orada yanada yetuk inson bo'lib ulg'ayadi.

O'yin inson miyasining rivojlanishi va o'sishini oshiradi. Inson miyasining asosini neyronlar deb ataladigan miya hujayralari tashkil qiladi. Neyronlar atrofdagi muhitdan miyaga ko'p sonli ogohlantirishlar va ma'lumotlarni qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, neyronlar alohida-alohida mavjud bo'lganda, ular ko'p qobiliyat ko'rsatmaydi. Neyronlarning to'g'ri ishlashi uchun neyronlarni ulash uchun

sinaps(*ulanish, tutasish*)lar kerak. Sinapslar har bir neyrondan ma'lumot almashish va qabul qilish va ko'plab ma'lumotlarni birlashtirish va qayta ishlashda rol o'ynaydi. Ushbu sinapslar qanchalik ko'p shakllansa, axborotni qayta ishlash tezroq va samaraliroq bo'lib, odamni aqlli qiladi. Darhaqiqat, aqlli yoki aqlli odamning ko'plab sinapslari shakllangan va faollashtirilgan deb aytish mumkin. Aqlli odamlar va oddiy odamlar o'rtasida miya hujayralari sonida sezilarli farq yo'q. Biroq, miya hujayralarini (neyronlarni) bog'laydigan sinapslar soni insonning tajribasiga qarab juda farq qilishi mumkin.

Ushbu muhim sinapslar qanday yaratilgan? Bu tajriba. Ular orasida o'yin tajribasi eng yaxshi deb hisoblanadi. Neyrobiologiya tadqiqotlariga ko'ra, o'yin miyaning amigdala va frontal bo'lagi rivojlanishi uchun zarur bo'lgan oqsillarni ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, bu insonning hissiy nazorati, fikrlash qobiliyati, fikrlash va rejalashtirishga katta ta'sir ko'rsatadigan sohalar va hayvonlar ustida o'tkazilgan tadqiqot. Bu o'yin kuniga ikki soat davomida oqsil ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, o'yinchoqlar bilan o'ynaganda, miya vazni va samaradorligida farq bor edi. Eng muhimi, o'yin inson nerv hujayralari o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishda rol o'ynaydi va natijada o'ynagan odamlar aqlli bo'lishi mumkin. O'yin miya rivojlanishiga yordam berishining sababi shundaki, o'yin o'zbek alifbosini o'rganish yoki raqamlarni o'rganishdan ko'ra ko'proq hislar va miya sohalaridan foydalanadigan faoliyatdir. Kitob o'qish yoki qo'shiq tinglash faqat ko'rish yoki eshitishga tayanadigan faoliyat bo'lsa-da, o'yin beshta hisni, shuningdek, tasavvur va muammolarni hal qilish kabi turli sohalarini ishlatadi. Oddiy "Quvlamachiq" o'yinini o'ynaganimizda ham, biz tezda atrofga nazar tashlashimiz va kimni ushlab foydali bo'lishini, qaysi yo'l tezroq borishini va yo'lda to'siqlardan qanday qochish kerakligini bilish kerak. Siz boshingizni shunday ishlatganingizda, miyaning neyron davrlari faollashadi va miya sinapslarni, yangi neyron tarmog'ini hosil qiladi.

Iqtidorli bolalar uchun eng yaxshi ta'lim - bu inson hayoti davomida miya rivojlanishi eng tez sur'atlarda sodir bo'ladigan bolalik davrida bolalarga atrof-muhitni faol ravishda o'rganish va erkin o'ynash imkoniyatini berishdir.

Inson rivojlanishining eng asosiy sohasi, albatta, jismoniy rivojlanishdir. Odamlar muqarrar ravishda hayvonlarga tegishli bo'lganligi sababli, ular o'z maqsadlariga ko'ra o'z tanalarini harakatga keltirish va boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak va baxtsiz hodisalar yoki nogironlik tufayli o'z tanalarini to'g'ri boshqara olmaganlarida, ular avtonomiyaga ega bo'lishi va o'z-o'zini hurmat qilishda qiyinchiliklarga ega bo'lishi kerak. Xususan, go'daklik va bolalik davrida til va kognitiv rivojlanish hali yetilmagan bo'lsa, tanasi zaif yoki harakat qobiliyatlari zaif bo'lsa, o'zini pastkashlik tuyg'usi oson rivojlantiradi va ko'pincha tengdoshlari

bilan til topishishda qiynaladi. Ba'zi bolalar jismoniy konstitutsiya yoki nogironlik tufayli zaif jismoniy rivojlanishni ko'rsatadilar, lekin ko'pincha ular jismoniy rivojlanishga yordam beradigan o'yin tajribasining yetishmasligi tufayli qiyinchiliklarga duch kelishadi.

O'yin katta va kichik mushaklarning rivojlanishiga yordam beradi, tana muvozanatiga erishish va turli harakatlar va tanani boshqarish orqali muvofiqlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, ko'p jismoniy mashqlar bilan shug'ullanadigan bolalarning jismoniy chaqqonligi yaxshilanadi va hatto xavfli kutilmagan vaziyatlarda ham chaqqonlik bilan javob bera oladi va shu bilan o'zlarini baxtsiz hodisalar yoki ofatlardan himoya qiladi.

O'yin ham insonning jismoniy holatiga va kasalligiga ta'sir qiladi. O'yin paytida paydo bo'ladigan quvonch, qoniqish, baxt va muvaffaqiyat kabi ijobiy his-tuyg'ular immunitetni oshiradi, yuqumli kasalliklarga chalinish ehtimolini kamaytiradi, shuningdek, endokrin kasalliklar va yurak-qon tomir kasalliklari ehtimolini kamaytiradi. Shuningdek, u kundalik hayotdagi zerikish, stress va charchoqni yo'qotadi va baquvvat va sog'lom jismoniy holatni saqlaydi. Qiziqarli o'ynab yurgan bolalarning yuzlari chaqnab, jonli bo'lishining o'ziga yarasha sababi bor.

Bola tug'ilgandan keyin 3 yoshgacha bo'lgan davr bolaning o'sishi va rivojlanishi uchun juda muhim davrdir. Chunki bu davrda intellektni belgilovchi miya sinapslari faol rivojlanadi va miyaning 80% o'sadi. 0 yoshdan boshlab miya rivojlanishi uchun o'yin - bu ota-onalik sohasida kuchli ta'sir ko'rsatuvchi va bolalar ijodiy o'yinining yaratuvchisi muallif so'nggi ikki yil davomida o'zining birinchi o'yinida shaxsan ishlab chiqqan va mashq qilgan miya rivojlanishi uchun eng mashhur sensorli o'yin.

Onaning miyasini rivojlantirish o'yinini qanday boshlashni bilolmay qolgan onalarga berilgan do'stona maslahatga asoslanib, onaning miyasini rivojlantirish uchun o'yinchoq qilish uchun zarur bo'lgan materiallar, o'yinni yanada qiziqarli qilish uchun muallifning o'z maslahatlari va o'yin usuli kiritilgan. Biz bolangizning birinchi hissiy o'yinlari uchun amaliy ma'lumotlarni, jumladan kengaytirilgan o'yin g'oyalarini diqqat bilan kiritdik.

Onaning o'z farzandi uchun hamma narsani qilish istagini o'zida mujassam etgan, esda tutish kerak bo'lgan birinchi narsa - bu bola uchun ham, ona uchun ham qiziqarli va baxtli vaqt bo'ladi. Ona bolasi uchun mashg'ulotlar tayyorlash uchun ko'p ishlaydi, lekin agar bola qiziqish bildirmasa, ona asabiylashishi mumkin. Birinchidan, bolaning qiziqishi yoki rivojlanishi sohalarini diqqat bilan kuzatish muhim va agar bola ona tayyorlagan o'yinga darhol qiziqish bildirmasa, bir muddat to'xtab, tanaffus qilgan ma'qul. Bundan tashqari, bolaning o'z avtonomiyasini e'tirof etgan holda, bolaga o'yin davomida kashf qilish uchun yetarli vaqt berish va bolaga

xavfsiz qoidalarni o'rgatish muhimdir. Ammo hamma narsadan ko'ra, onaning xotirjam bo'lganida bola uchun o'yin o'ynash yaxshiroqdir. Buning sababi shundaki, ona o'zini qulay his qilsa, u bolaga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Dunyoga birinchi qadamlarini qo'ygan bola o'z his-tuyg'ulari orqali dunyoni o'rgana boshlaydi. Biz barcha ma'lumotlarni ko'z bilan ko'rish, qo'l bilan teginish, og'iz bilan his qilish, tovushlarni eshitish va hidlash kabi turli xil sezgilar orqali to'playmiz. Shunday qilib, bolajonlar qadamma-qadam o'sib borayotgan kashfiyot va tajribani davom ettiradilar. Shu tarzda, onaning birinchi miya rivojlanishi o'yini - bu jismoniy, hissiy va miya rivojlanishiga yordam beradigan barcha beshta hissiyotni rag'batlantiradigan faoliyatdir va hissiy jihatdan ozuqa moddalarini to'ldirish va o'sishda juda mazmunli vaqtga aylanadi. Xususan, bolaning hayotidagi birinchi o'qituvchisi bo'lgan ota-onasi bilan uyda o'ynash, bu bolaning birinchi ijtimoiy tajribasi bo'lib, bolaning dunyoni tabiiy ravishda o'rganishiga yordam beradi, rishtalarni chuqurlashtiradi va bog'lanishni ijobiy tarzda shakllantirishga yordam beradi.

Onalarning o'yini bolalarning asosiy g'amxo'rliqi, bolaning asosiy g'amxo'rliqi bilan uyda o'ynash orqali ularning hissiy va kognitiv qobiliyatlarini samarali rivojlantirishga yordam beradi. Buning sababi shundaki, bu davrda g'amxo'rlik qiluvchilardan olingan sevgi va e'tibor miya o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Miya rivojlanishi uchun muhim davr bo'lgan 0 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan davrda bolalar tabiiy ravishda o'z tarbiyachilari bilan muloqot qilishadi va turli tajribalarni boshdan kechirishadi va bu jarayon bolaning miya rivojlanishiga ham yordam beradi.

Onaning bola miyasini rivojlantirish o'yinlarini o'ynashning eng muhim qismi shundaki, bolalar haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lish mumkin. Bolalar bilan turli o'yinlar o'ynab, bolaning qanday materiallarga qiziqishi va qaysi o'yin jarayonini yoqtirishini, tabiiy mayl va temperamentini tushunish mumkin. Shuning uchun, onalarning miya rivojlanishiga oid o'yinlarni o'ynaganda, bolani chuqur kuzatish va uning avtonomiyasini hurmat qilish juda muhimdir. O'ylaymanki, bola uchun qiziqarli va ona uchun qoniqarli o'yin orqali o'zaro muloqot qilish va chuqur rishtalarni o'rnatish ham katta quvonchdir.

Bola hayotining dastlabki uch yili - bu ota-onalar bilan birgalikda eng ko'p vaqt o'tkazadigan davr. Ko'chaga chiqishingiz yoki katta materiallarga ega bo'lishingiz shart bo'lmasa ham, osonlik bilan mavjud bo'lgan materiallardan foydalanib, bolaning hissiyotlarini uyg'otadigan va uning miyasini rivojlantirishga yordam beradigan o'yinlarni o'ynash mumkin. Umid qilamizki, bolalar yillar davomida o'yin

orqali o'zaro aloqada bo'lib, rishtalarni o'rnatgan miyani rivojlantirish o'yinlari 0 yoshdan boshlab qimmatli xotiralarni yaratadi.

Foydalanilgan adaboyitlar

1. [20 ta eng yaxshi bepul miya mashqlari o'yinlari sizni aqliy jihatdan o'tkir qiladi | 2024 Oshkora \(ahaslides.com\)](#)
2. **Xotira jarayonlarini rivojlantiruvchi o'yinlar va metodikalar**
3. <http://azkurs.org/pedagogika-va-psixologiya-yonalishi.ht>
4. [Xotiralarni rivojlantirish uchun o'yinlar \(unistica.com\)](#)
5. [Psixologik o'yinlar \(azkurs.org\)](#)

Кичик бизнес ва тадбиркорликнинг афзаллик ва камчиликлари

Бабамуратова Мақсуда Бахшуллоевна

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Тадбиркорликни давлат томонидан маълум бир шарт-шароитлар яратилгандагина амалга ошириш мумкиндир. Унинг таркиб топиши авваламбор жамиятдаги маълум бир вазиятнинг вужудга келиши билан боғлиқ бўлиб, ундаги сиёсий ва иқтисодий вазият тадбиркорлик фаолиятини таркиб топтиришга йўналтирилган бўлади. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикасида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш бўйича Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ташаббуси билан керакли қонунлар, қарорлар, фармонлар ва шу каби ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, улар ҳаётга тадбиқ келинмоқда. Шу билан бирга тадбиркорлик фаолиятини рағбатлантириш мақсадида иккита фонд: тадбиркорликни ривожлантириш, кичик бизнесни ривожлантиришга кўмаклашиш фондлари ташкил этилган.

Тадбиркорлик фаолиятининг келажаги тадбиркорлик муҳити билан белгиланади, у эса жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий вазиятни акс эттиради. Ижтимоий-иқтисодий вазиятга иқтисодий мустақиллик, тадбиркорлар синфи, иқтисодий алоқаларда бозорнинг устуворлиги, тадбиркорлик капиталини мужассамлантириш шароитининг мавжудлиги ва керак бўлган ресурсларни ишлатиш киради (1-расм.)

1-расм. Тадбиркорлик муҳитининг шаклланиши

Тадбиркорликни ташкил этишнинг энг оддий шакли якка тартибдаги тадбиркорлик ҳисобланади. Якка тартибдаги тадбиркорлик – юридик шахс ташкил этмасдан хусусий тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш шаклидир. Бундай фаолиятни амалга ошириш учун “якка тартибдаги тадбиркор” сифатида давлат рўйхатидан ўтиш кифоя.

1-жадвал

Якка тартибдаги тадбиркорликнинг афзалликлари ва камчиликлари

Афзалликлари	Камчиликлари
<p>Ўз фаолиятини мустақил бошқариш ҳуқуқига эгаллиги. Якка тартибдаги тадбиркорлик мураккаб бошқарув тузилмасига эга эмас. Яъни, унда корхонадаги син гари директор, бухгалтер каби лавозимларни ташкил етиш шарт эмас. Ушбу вазифаларнинг барчасини якка тартибдаги тадбиркорнинг ўзи бажаради</p>	<p>Ўз фаолияти натижалари учун чекланмаган шахсий жавобгарликка эгаллиги. Дейлик, сиз якка тартибдаги тадбиркор сифатида зарарга кириб қолдингиз. Бу қандай ҳолда рўй берганидан қатъи назар, сиз ушбу фаолиятга сарфланган маблағларни ўз мол-мулкингиз билан қоплашга мажбурсиз</p>
<p>Фаолият юртишининг нисбатан енгиллиги. Масалан, юридик шахс кўринишидаги корхоналар зарур ҳолларда ўз фаолиятини вақтинча тўхтатиб туриш имконига эга эмас. Якка тартибдаги тадбиркор учун эса тегишли солиқ идорасига мурожаат қилиш орқали ўз фаолиятини муайян муддатга тўхтатиб туриш ва бу давр учун солиқ ҳамда бошқа мажбурий тўловларни амалга оширмаслиги рухсат етилади</p>	<p>Фаолиятни кенгайтиришда ёлланма меҳнатдан фойдаланишининг чекланганлиги. Яъни, қонунчиликка кўра, фаолият турига қараб, бир нафардан уч нафаргача ходимни ёллашга рухсат етилади. Бу эса, якка тартибдаги тадбиркорга ўз фаолиятида кўп ишчиларни талаб қилувчи технологияни жорий қилишга имкон бермаслиги мумкин</p>
<p>Алоҳида юридик манзилнинг талаб етилмаслиги. Сиз ўзингизнинг доимий яшаш манзилингизни кўрсатган ҳолда якка тартибдаги тадбиркорликни рўй-хатдан ўтказишингиз мумкин</p>	<p>Маблағларнинг у қадар катта бўлмаслиги йирик лойиҳаларни амалга оширишга тўсқинлик қилиши. Сиз акциядорлик компанияси сингари кўшимча акция чиқара олмайсиз, йирик ҳамкорлар, кўшимча маблағларини жалб ета олмайсиз</p>
<p>Ҳисоботлар топширишининг енгиллаштирилган тартиби қўлланилиши. Масалан, қонунчиликка кўра кичик тадбиркорлик субъектлари фақат давлат статистика органлари ва давлат солиқ хизмати органларига, якка тартибдаги тадбиркорлар эса, давлат солиқ хизмати органларига белгиланган шаклларда</p>	

ҳисобот тақдим этади

Сиз якка тадбиркорликнинг айрим камчиликларини оилавий тадбиркорлик билан шуғулланиш орқали ҳал этишингиз мумкин. **Оилавий тадбиркорлик** – оила аъзолари ва уларнинг яқин қариндошлари томонидан ташкил этиладиган тадбиркорлик фаолиятидир.

“Оилавий тадбиркорлик оила аъзолари томонидан таваккал қилиб ва ўз мулкӣ жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш мақсадида амалга ошириладиган ташаббускорлик фаолиятидир. Оилавий тадбиркорлик ўз иштирокчиларининг ихтиёрийлигига асосланади”¹.

Оилавий тадбиркорликни ташкил этиш орқали ўзингиз яшаб турган жойда фаолият юритишингиз ҳамда ишлаб чиқарилган маҳсулотни шу жойнинг ўзида сотишингиз мумкин. Бунда сиз ўз турар жойингизни яшаш учун мўлжалланмаган жойга айлантиришингиз шарт эмас. Шунингдек, сиз тадбиркорлик фаолиятни ўз уйингизда ташкил этсангиз, электр энергияси, сув таъминоти, канализация, газ таъминоти ва иссиқлик таъминоти каби коммунал хизматлар ҳақини аҳоли учун белгиланган тарифларда тўлашингиз мумкин. Бу эса, бошқа шаклдаги корхоналарга нисбатан катта имтиёз демакдир. Оилавий тадбиркорликни юридик шахс ташкил этмаган ва юридик шахс ташкил этган ҳолда ташкил қилишингиз мумкин.

Юридик шахс ташкил этмаган ҳолдаги оилавий тадбиркорлик **оилавий тадбиркор (ОТ)**, юридик шахс ташкил этган ҳолдаги оилавий тадбиркорлик **оилавий корхона (ОК)** деб номланади.

2-жадвал

Оилавий тадбиркорликнинг афзалликлари ва камчиликлари

Афзалликлари	Камчиликлари
Оила аъзолари ўртасидаги ўзаро ишонч ҳамкорликдаги фаолиятнинг юқори самарадорлигини таъминлайди	Оилавий муносабатларнинг иш билан боғлиқ муносабатларга салбий таъсирининг мавжудлиги
Ҳар бир оила аъзосининг ақлий ва жисмоний имкониятларини яхши билиш самарали меҳнат тақсимотидан фойдаланишга замин яратади	Айрим ҳолларда оила аъзоларининг мутахассис сифатидаги малака ва кўникмаларининг етарли бўлмаслиги
Тадбиркорлик фаолиятида оиладаги мавжуд кўшимча ресурс ва имкониятлардан фойдаланиш натижага ижобий таъсир кўрсатади	Оилавий тадбиркорликни йирик корхона шаклида ташкил этиш имкониятининг чекланганлиги

¹ Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги ЎРҚ-327-сон “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни, 3-модда.

Оиладаги ёшларнинг тадбиркорлик сирларини ўрганиб боришига имкон яратади	
--	--

Жаҳон амалиётида ўзининг фаолият кўлами бўйича хўжалик юритиш имкониятлари чекланган тадбиркорлик субъектларини ажратиш олиш тажрибаси мавжуд. Чунки ушбу тадбиркорлик субъектлари давлат томонидан қўллаб-қувватланмаса, зарур шарт-шароитлар яратиш берилмаса, улар бошқа йирик корхоналар олдида рақобатдошлигини йўқотиб, ўз фаолиятини тўхтатишга мажбур бўлади. Улар кичик тадбиркорлик ёки кичик бизнес субъектлари деб юритилади. Кичик тадбиркорлик субъектларини ажратишда дунёда кенг қўлланиладиган мезонлар қаторига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- ишловчиларнинг ўртача йиллик сони;
- асосий ва айланма маблағлар ҳажми;
- фойда (даромад) ҳажми;
- маҳсулот сотишдан ялпи тушум ва бошқалар.

Хусусий корхона ягона мулкдор томонидан тузилади. Мулкдор хусусий корхонага тегишли мол-мулк беради ва унинг уставини тасдиқлайди. Хусусий корхона таъсисчиси фақат жисмоний шахс бўлади. Бу бир шахс томонидан яратилган ташкилот бўлиб, бизнес фаолияти таъсисчининг ўз мулклари асосида амалга оширилади.

Мамлакатимиздаги хусусий корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотларни осонгина ажратиш олиш мумкин. Чунки, мазкур маҳсулотларнинг ишлаб чиқарувчиси тўғрисидаги маълумотда фирма номидан кейин “хусусий корхона” деган сўз ёки “ХК” аббревиатураси ёзилган бўлади.

Масъулияти чекланган жамият — аъзолари жамият мажбуриятлари бўйича фақат ўзлари қўшган улуш доирасида жавобгар бўладиган жамият. У бир ёки бир неча жисмоний ёки юридик шахсларнинг келишувига кўра ташкил этилиб, юридик шахс ҳисобланади.

Масъулияти чекланган жамият устав фонди жамият аъзоларининг улушларини қўшиш орқали шакллантирилади. У энг кам иш ҳақининг 40 баробаридан кам бўлмаган миқдорда бўлади. Жамият иштирокчилари сони 50 нафардан ошмаслиги лозим. Агар иштирокчилар сони белгиланган чегарадан ошиб кетса, жамиятни акциядорлик жамиятига айлантириш керак бўлади.

Жамият аъзоси ўз улушини бошқа шахсга фақат жамият розилиги билан ўтказиши ва сотиши мумкин. Жамият қарзлари бўйича таъсисчилар фақатгина компанияга киритган ҳиссалари доирасида жавобгар ҳисобланадилар, холос.

Жамият фойдаси унинг иштирокчилари ўртасида уларнинг устав фондидаги улушларига мутаносиб равишда тақсимланади. Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига кўра таъсисчиларга эълон қилинган дивиденд суммаларига нисбатан солиқ ҳисобланади.

Тадбиркорлик шакллари орасида нисбатан кўпроқ таниш бўлганларидан бири – акциядорлик жамиятидир. Чунки у энг йирик шакллардан бири ҳисобланиб, айрим ҳолларда корпорация деб ҳам юритилади. Бугунги кунда жаҳонда етакчи бўлган Apple inc., Microsoft каби компаниялар шулар жумласидандир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майдаги ЎРҚ-328-сон “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги ЎРҚ-327-сон “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуни, 3-модда.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.

КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Бабамуратова Мақсуда Бахшуллоевна

Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби тингловчиси

Ҳар қандай мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик муҳим аҳамият касб этади. Чунки, кичик бизнес шароитга тез мослашувчанлик билан ажралиб туради, унинг фаолиятини йўлга қўйиш катта миқдордаги дастлабки капитални талаб қилмайди. Кичик бизнес йирик бизнес учун қулай бўлмаган соҳаларда авж олади. Кичик бизнес кичик бозорларда фаолият олиб бориш, маҳаллий ресурслардан фойдаланиш, ишсизлик муаммосини ҳал қилиш, меҳнат унумдорлигини ошириш, ўрта мулкдорлар қатламини шакллантириш ва ички бозорни истеъмол товарлари билан тўлдиришда муайян афзалликларга эга. Кичик корхоналар одамларда соҳибкорлик, тадбиркорлик, мулкка эгаллик қобилиятларини рўёбга чиқариш, уларда ишбилармонлик қўникмаларини ҳосил қилиш ва ривожлантириш воситаси ҳисобланади.

Ўзбекистонда кичик бизнес субъектларининг чегараси қуйидагича белгиланган (1-жадвал):

1-жадвал

Кичик бизнес субъектларини тармоқлар бўйича аниқлаш мезонлари¹

Тармоқлар	09.04.1998 ПФ-1987 Ўртача йиллик ишчилар сони	15.05.2009 ПҚ-1112 + 30 фоизга касаначилар	28.07.2010 ПФ-4232 + 20 фоизга битирувчилар
Микрофирмалар			
Ишлаб чиқариш тармоқларида	20 киши	+6 киши	+4 киши
Хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа ишлаб чиқаришга алоқадор бўлмаган тармоқларда	10 киши	+3 киши	+2 киши
Улгуржи, чакана савдо ва умумий овқатланиш соҳасида	5 киши	+2 киши	+1 киши
Кичик корхоналар			
Енгил саноати, озиқ-овқат саноати ҳамда қурилиш материаллари саноатида	200 киши	+60 киши	+40 киши

¹ Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майда янги таҳрирдаги “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги 328-сонли Қонунига мувофиқ тузилган.

Металлга ишлов бериш ва асбобсозлик, ёғочсозлик ҳамда мебель саноатида	100 киши	+15 киши	+10 киши
Машинасозлик, металлургия, ёқилғи-энергетика ва кимё саноати, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаш, қурилиш ва бошқа ишлаб чиқариш	50 киши	+15 киши	+10 киши
Илм-фан, илмий хизмат кўрсатиш, транспорт, алоқа, хизмат кўрсатиш соҳалари (суғурта компанияларидан ташқари), савдо ва умумий овқатланиш ҳамда бошқа ноишлаб чиқариш соҳаларида	25 киши	+8 киши	+5 киши

Кичик корхоналар йирик компанияларга нисбатан улар бозор шароитига тез мослашадилар ҳамда ишлаб чиқарган маҳсулотларини бозорда муваффақиятли ўтишини таъминлашда бир қанча устунликларга эга. Чунки, кичик корхоналар ўз фаолиятларини тор ишлаб чиқариш дастурларига, илғор технологияга, кам туркумли илм-фан талаб қиладиган маҳсулотлар чиқаришга тезда мослайдилар ҳамда бозор асосларини тез ўзлаштириб борадилар.

“Бир нарсани алоҳида таъкидлаш керак, пандемия даврида иқтисодиётнинг барқарор ишлаши учун тадбиркорлар давлат билан теппа-тенг ҳисса қўшдилар. Шунинг учун барчамиз тадбиркорларга елкадош бўлиб, уларни доимо қўллаб-қувватлашимиз шарт”², дея таъкидланди Мурожаатномада.

Жаҳон иқтисодиётида коронавирус пандемияси таъсирида тўсатдан рўй берган узилишлар 2020 йилда глобал рецессияни келтириб чиқарди. Шунинг таъкидлаш лозимки, пандемия таъсирида вужудга келаётган инқироз биринчи навбатда кичик бизнес субъектлари фаолиятига ўз таъсирини ўтказди. Чунки, ўз кўламлари ҳамда, тегишли равишда, ишлаб чиқариш салоҳияти жиҳатидан йирик компания ва ташкилотларга нисбатан аҳамиятли даражада чекланган мазкур соҳа вакилларининг “хавфсизлик ёстикчалари” ҳам у қадар катта бўлмайди. Иқтисодиётдаги истеъмол ҳажмининг қисқариши, ишлаб чиқариш занжирларининг узилиши, талабнинг инертланиши ва бошқа шу каби ҳолатларнинг салбий таъсири биринчи бўлиб кичик бизнес субъектларида намоён бўлади.

Пандемия таъсирида вужудга келаётган инқироз ҳолатини кичик бизнесга таъсирининг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 29 декабрь. - https://www.uz.uz/posts/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoevning-oliy-mazhlisga-murozhaatnomasi_198650

- маҳсулот ва хизматларга бўлган талабнинг тўсатдан ва кескин равишда қисқариши оқибатида ишлаб чиқариш фаолиятининг қисқариши ёки бутунлай тўхтаб қолиши;

- ишлаб чиқариш фаолияти қисқариши ёки тўхташи билан боғлиқ равишда корхонада банд бўлганларга иш ҳақи тўлаш муаммосининг пайдо бўлиши ва уларни ишдан бўшатиш ҳолатларининг кучайиши;

- ижара ҳақи, солиқ, банк кредитлари ва бошқа қарзлар, турли хил ресурслар (электр энергияси, табиий газ, ичимлик суви ва бошқалар)дан фойдаланганлик учун тўловларни амалга ошириш имкониятининг чекланиши ҳамда тўловсизлик ҳолати учун жаримага тортилиш хавфининг кучайиши;

- аванс сифатида тўлаб қўйилган маблағлар (масалан, хомашё ва материаллар, реклама, коммунал хизматлар, солиқларнинг олдиндан тўлови ва бошқалар)дан фойдаланиш самарадорлигининг пасайиши ёки уларнинг қайтарилишидаги маълум йўқотишларнинг пайдо бўлиши;

- кичик бизнес субъектлари кучли рақобат шароитида фаолият кўрсатиши сабабли, агар зудлик билан тегишли чора-тадбирлар кўрилмаса, ўз мижозларини қисман ёки бутунлай йўқотиши ва ҳ.к.

Шунга кўра, жаҳондаги аксарият мамлакатларда глобал инқироз шароитида умуман тадбиркорлик фаолиятини, шу жумладан, кичик бизнесни қўллаб-қувватлаш, улар фаолиятининг қисқариб кетишининг олдини олиш борасида муҳим чора-тадбирлар амалга оширилди (2-жадвал).

2-жадвал

Турли мамлакатларда пандемия шароитида амалга оширилаётган тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш чоралари³

Мамлакат	Чора-тадбирлар мазмуни
Австралия	Солиқ тўловлари муддатини кечиктириш, уларни реструктуризациялаш, илгари тўланган тўловларни қайтариш, қарздорлардан солиқлар, шу жумладан, жарима тўловларини ундириш муддатини кечиктириш
Сингапур	2020 йилда фойда солиғини қоплаб бериш, корпоратив солиқ тизими доирасида қатор солиқ тартибларини кенгайтириш, махсус қарз ёрдамида айланма капиталга эга бўлиш, ижара тўловларининг мослашувчан тизимига ўтиш
Янги Зеландия	Олдиндан тўланадиган солиқ ундиришнинг чегарасини жорий молия йилида 2,5 минг долл.дан 5 минг долл. қадар, катта қийматга эга бўлмаган активлар амортизациясини 500 долл.дан 1000 долл.гача, 2020 йилда эса 5 минг долл.га қадар оширди

³ Дубов Г. АСИ собралo лучшие мировые меры поддержки бизнеса и населения во время пандемии. 30 марта 2020 года. - <https://asi.ru/news/121867/>

Япония	Пандемиядан зарар кўрган кичик ва ўрта корхоналарга туризм соҳаси ва саноатнинг алоҳида тармоқларида ноль ставкагача қадар бўлган паст фойзга гаровсиз кредитлар тақдим этилади
Таиланд	Кичик ва ўрта корхоналар учун барча солиқларни 2 фойзга қадар пасайтирилди, корхоналарнинг электр энергияси сарф-харажатлари молиялаштириб берилди

Шунингдек, бу борада Европа Иттифоқида амалга оширилаётган чораларни бешта асосий йўналишга гуруҳлаш мумкин:

- 1) тўғридан-тўғри грантлар, манзилли солиқ имтиёзлари ва аванс тўловлари;
- 2) компаниялар томонидан олинган банк кредитлари бўйича давлат кафолатлари;
- 3) фирмаларга субсидиялашган давлат қарзларини бериш;
- 4) давлат ёрдами реал иқтисодиётга йўналтирувчи банклар учун эҳтиёт чоралари;
- 5) экспорт кредитларини қисқа муддатли суғурталаш⁴.

Бирок, ўз ўрнида таъкидлаш лозимки, пандемиянинг кичик бизнесга таъсирини ҳам бир томонлама баҳолаш тўғри бўлмайди. Чунки, бундай шароитда давлат ва бизнес эгалари томонидан мазкур таъсирга қарши курашиш давомида шундай ислохот ва ўзгаришлар амалга ошириладики, бу бизнес жараёнларининг мазмуни, улар таркибий тузилмасининг такомиллашувига олиб келади. Бу борада 2008-2010 йилларда рўй берган глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг қуйидаги тажрибалари ҳам яққол далолат беради. Жаҳон банкининг ҳисоботига кўра, молиявий инқироз даврида кичик бизнесни давлат томонидан тартибга солиш соҳасидаги ислохотлар сони кескин кўпайган. Бундан кўринадики, иқтисодий пасайиш даврида давлат органларининг инқироз оқибатларини кичик бизнесни ривожлантириш ҳамда тадбиркорлик фаолияти учун қулай шарт-шароитларни яратиш орқали юмшатишга ҳаракат қилиши кузатилиб, иш ўринлари сонининг кўпайиши ва кичик ва ўрта бизнесдан тушумларга боғлиқ бўлган маҳаллий бюджетлар даромадининг ўсишига олиб келиши лозим. 2008-2009 йилларда 131 та мамлакатда меъёрий-ҳуқуқий тартибга солиш тизимида 297 та ислохот рўйхатга олиниб, бу олдинги босқичга қараганда 20%га, ҳар бир ўтган босқичдагига қараганда кўпроқдир. Сўровда иштирок этган 60% мамлакатлар бу соҳада ислохотларни амалга оширган⁵.

⁴ Дубов Г. АСИ собралo лучшие мировые меры поддержки бизнеса и населения во время пандемии. 30 марта 2020 года. - <https://asi.ru/news/121867/>

⁵ Бессонова Е. и др. Проблемы малого бизнеса России в 2009 году: административные барьеры и доступность внешнего финансирования. ЦЭФИР при РЭШ. 2010 год, май. - <http://www.cefir.ru/download.php?id=2530>

Ўтган давр таҳлили шуни кўрсатадики, инқироз шароитида йирик компанияларнинг фаолият кўламлари қисқариб, қарзлари аҳамиятли даражада кўпайиб, давлат ёрдамига муҳтожликлари тобора кучли намоён бўлса, бу жараёнлар кичик бизнес корхоналарига у қадар таъсир кўрсатгани йўқ. Ўтказилган ижтимоий сўровлар натижасига кўра, кичик бизнес субъектларининг деярли 1/3 қисмининг таъкидлашicha, кейинги вақтда молиявий-иқтисодий инқироз уларнинг фаолиятига деярли таъсир кўрсатмаган ва келгусида ҳам бундай барқарорлик сақланиб қолишига ишончлари комил. Сўровда иштирок этганларнинг 23 фоизи эса глобал инқироз шароитида ўз фаолиятларининг янада яхшиланишини кутмоқдалар⁶.

Бирок, ушбу далиллар ҳозирги глобал инқирознинг кичик бизнес субъектлари фаолиятига салбий таъсири борасида хавотирланишга, уни давлат томонидан қўллаб-қувватлашга умуман зарурат йўқ, деган маънони англатмайди. Аксинча, бундай шароитда давлатнинг пухта ўйланган ва изчил қўллаб-қувватлаш сиёсати вазиятни ижобий ўзганга буриш имконини таъминлайди.

2022 йилда республикада тадбиркорлик, унинг кичик бизнес шакли билан банд бўлган корхоналар сони 400 мингдан ошди. Уларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 54,9 фоизни ташкил этади. Тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобидан 392 мингта янги иш ўринлари яратилди.

2020 йил ҳолатига кўра иқтисодий фаолият турлари кесимида фаолият кўрсатган кичик корхоналарнинг Ялпи ички маҳсулотдаги ҳиссаси 55,7 фоизни ташкил қилди. Бунда саноатнинг ҳиссаси - 27,9, Қурилиш – 72,5, бандлик – 74,5, Экспорт -20,5, Импорт -51,7 фоиз ҳиссага тўғри келмоқда.

Сўнгги йилларда аҳолининг кенг қатламини тадбиркорликка жалб қилиш ва уларнинг даромад манбаларини кенгайтиришга қаратилган "Ҳар бир оила - тадбиркор", "Ёшлар келажагимиз" ва бошқа ижтимоий дастурлар доирасида жами 13 трлн сўмдан зиёд имтиёзли кредитлар ажратилиб, 600 мингдан зиёд оилаларни қамраб олишга эришилди. Кейинги йилларда мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини давлат рўйхатига олиш, молиявий қўллаб-қувватлаш, солиқлар ва давлат божларини тўлаш ва бошқа қатор масалалар бўйича имтиёзлар берилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 2 майдаги ЎРҚ-328-сон "Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 26 апрелдаги ЎРҚ-327-сон "Оилавий тадбиркорлик тўғрисида"ги Қонуни, 3-модда.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги "Ўзбекистон-2030" Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.

⁶ Малый бизнес в условиях кризиса / <http://www.bcprofi.ru/business/news/3961/>

ANALYSIS OF TRAFFIC PROBLEMS OF ENSURING TRAFFIC SAFETY AND SUSTAINABILITY IN TASHKENT

Suratov Abdumalik

Annotation

This article is written about the analysis and discussion of the problems of providing road safety and stability in the city of Tashkent. We hope that this article will be useful for many.

Key words: Sustainability, Tashkent, central streets, determined, traffic accidents, amount of movement, direction of movement, vertical direction, horizontal direction, composition of movement and age category.

The risk of getting injured in an accident is higher than that of workers. According to estimates, the route traveled is 1 km The level of danger for pedestrians compared to the car driver and passenger is 4-6 was determined to be high. In comparison to the car driver, cyclists are injured the probability of getting it is 6-9 times higher [1]. According to statistical data, accidents related to pedestrians in the Republic of Uzbekistan the average is 31.3% for regions and 38.6% for cities. Provinces 34.9% of accidents related to pedestrians occurred in Tashkent, the region and in the central cities, indicators related to pedestrians in Tashkent are 40.2% and in the Republic of Uzbekistan, the largest number of accidents with pedestrians occurred in the city of Tashkent. Accidents related to cyclists are on average 6.4% in the regions of Uzbekistan and the region in central cities it is 2.7%. In Tashkent, this figure is 2.3% reaches.

Describing traffic and pedestrian traffic in the organization of safe traffic the research of indicators is the first task.[3] Pedestrian movement amount is measured by the number of pedestrians who passed through a certain road section in a unit of time. Pedestrian traffic is a variable indicator that varies by month, day of the week, and day within hours, it varies by directions and depends on the importance of the street. If 5-6 thousand pedestrians/hour are observed in the central streets of large cities, and on district streets it is 50-150 pedestrians/hour.

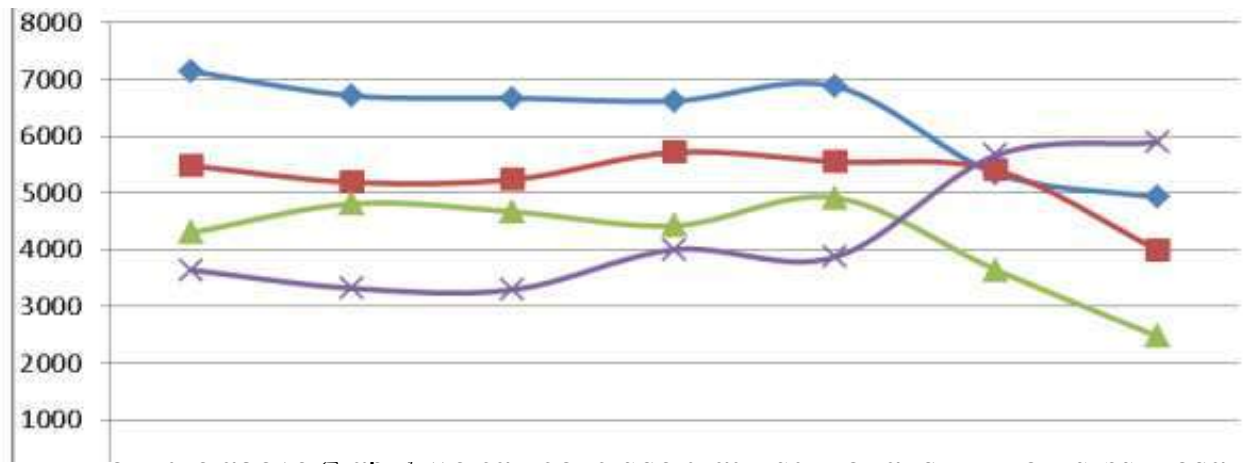
We are the object of this research work pedestrian walkways on the main streets of Tashkent and Termiz cities we studied. In recent years, the great Silk Road, Mingbulok and Pedestrian paths on the streets of Ghazalkent are protected from traffic as much as possible not protected. 43 of pedestrians in research facilities in

Tashkent and Termiz the amount of movement was determined by hour and age. To determine the amount of traffic at one-level intersections and intersections of Tashkent city, measurement work was carried out at each intersection and intersection during the peak hours of the working day. In this process, in order to determine how the volume and composition of pedestrians and cyclists are distributed in different directions in each of the selected research objects, this scheme was determined in the form of a scheme, which represents the flow directions of vertical and horizontal streets. Near this regulated intersection there is an underground metro station, a bus station, various shopping and dining complexes. That's why there is non-stop pedestrian traffic here during peak hours of the day.

The amount of traffic is very high in direction A, turning from Mehriqiya Street to Mirzo Tursunzoda Street. The reason for this is that the 3rd station of the Sergeli underground metro line is located at this intersection. Residents living in the area near the metro use the A direction more often when going to work or school. In the table below, we can see the amount of traffic measured during peak hours on 03/16/2022. There are residential buildings, schools and underground metro stations near this regulated intersection. The traffic of pedestrians and cyclists at this intersection is not as dense as at the above intersections. However, the movement of cyclists is observed more. Unlike the two intersections above (the intersection of Mirzo Tursunzoda and Mehriqiyo streets and the intersection of Mirzo Tursunzodava and Shokirariq streets), there are few residential buildings at this intersection, and metro stations are not located at the intersection, but 400-600 meters away from the intersection. In the table below, we can see the amount of traffic measured during the peak hours of the day on 17.03.2022.

One-level regulated junctions on Mehriqiya and Korgontepa streets I learned the amount of movement. In the course of this research, Korgontepa street X direction, Turn from Mehriqiya Street to Korgontepa Street, respectively A, B, S and D I marked it as directions (the directions in the next sections are also in the same order X, A, B, S and D are designated). Residential buildings and shops are located near this regulated junction there is. The number of pedestrians and cyclists at this intersection is low. In the table below, on 15.03.2022 (Tuesday) at the peak of the day we can see the amount of movement measured. From Figure 1, we can conclude that over the course of 11 years, the transport risk in Uzbekistan has been decreasing relative to the number of accidents. Compared to 2009, in 2019 the relative indicator of transport risk decreased by 38%. This indicator came as a result of a decrease in the number of accidents and an increase in the number of cars throughout the region of the country. And also, the relative indicator of transport risk in relation to the

number of the dead also tends to decrease and amounts to 6.6 for 2019. The social risk indicator is 6.3 (2019), while in 2009 it was 7.9 and this indicator has improved by 21%. The severity of the consequences of road accidents has remained at a high level for 11 years and continues to increase. On average, 20-21 people fall victim out of 100 in road accidents. That is, 1 out of 5 people die as a result of an accident. And developed countries (like Germany) 20 years ago had an indicator of 1.4

intersection of Mirzo Tursunzoda and Mehriqiya streets, and Working days at the intersection of Korgontepa and Mehriqiya streets (from Monday to Friday) the total value of the amount of traffic is greater than on weekends (Saturday and Sunday). and at the intersection of Nyagi Sergeli and Mehriqiya streets with values, it is the opposite. The reason for this is that "Sergeli farmer's market" and "Tashkent car" are located near this intersection there are large shopping complexes such as.

References

1. Tian Y, Xiao D, Wang L, Chen H 2021 Expressway traffic safety early warning system based on cloud architecture Computer Communications 171 140-147.
2. Nishi R, Watanabe T 2022 System-size dependence of a jam-absorption driving strategy to remove traffic jam caused by a sag under the presence of traffic instability Physica A: Statistical Mechanics and its Applications 2022 127512.
3. Zhang J 2013 Existing traffic safety problems of expressways in China Procedia-Social and Behavioral Sciences 96 130-135.
4. Toriumi A, Abu-Lebdeh G, Alhajyaseen W, Christie N, Gehlert T, Mehran B, Nakamura H 2022 A multi-country survey for collecting and analyzing facts related to road traffic safety: legislation, enforcement, and education for safer drivers IATSS research 46(1) 14-25.

5. Atchley P, Shi J, Yamamoto T 2014 Cultural foundations of safety culture: A comparison of traffic safety culture in China, Japan and the United States Transportation research part F: traffic psychology and behaviour 26 317-325.
6. Abdunazarov J, Azizov K, Shukurov I 2020 Method of Analysis of the Reasons and Consequences of Traffic Accidents in Uzbekistan Cities International Journal of Safety and Security Engineering 10 483–490.
7. Mikusova, M., Abdunazarov, J., Zukowska, J. (2019). Modelling of the Movement of Designed Vehicles on Parking Space for Designing Parking, In: Mikulski J (eds) Development of Transport by Telematics. TST 2019, Communications in Computer and Information Science, Springer, Cham.
8. Mikusova M, Abdunazarov J, Zukowska J, Jagelcak J 2020 Designing of parking spaces on parking taking into account the parameters of design vehicles Computation 8(3) 71.
9. Sodikov J 2018 Road Traffic Accident Data Analysis and Visualization in R Int. J. Civil, Struct. Environ. Infrastruct. Eng. Res. Dev. 8 25–32.

ANALYSIS OF TRAFFIC PROBLEMS OF ENSURING TRAFFIC SAFETY AND SUSTAINABILITY IN TASHKENT

Suratov Abdumalik

Annotation

This article analyzes the effectiveness of using Global Positioning System and other automatic warning systems in improving the existing traffic safety on highways. In addition, the role of this in ensuring safe driving was revealed by transmitting information about the most important road requirements for the driver while driving.

Key words: Car, road, driver, information, traffic, traffic safety, system, economy, method.

The use of cars is now a national economy covering almost all fields and their work high-quality and efficient organization is one of the most important and necessary tasks. All cars on the highway means of traffic regulation, road signs, road lines and public road acts in accordance with the rules and instructions. On the roads cars are driven by different people and each for himself chooses a convenient direction, order and management method. The driver's actions with certain dangerous effects for other participants on the road does not count.

The interaction of cars in traffic is the amount of movement the more it is, the more it increases.

Violation of the rules by car drivers, follow them Many roads due to traffic accidents traffic accidents occur. Committed by the driver Accidents happen mainly in dangerous situations and conflict points. Dangerous situations exist on roads with high traffic speed, The increase in the number of cars requires strong attention from the driver, safe it requires skill and quality knowledge on the order of movement Generally by means of a safe Organization of movement on the roads of the car the geometric measure of the maximum flow of vehicles take advantage of its different styles to ensure a safe movement routine and it is a system of activities aimed at ensuring high bandwidth. Q. H. Action in Azizov's textbook "fundamentals of the Organization of movement security" more about the rules and methods of many procedures on the organization of security data given.

The organization of movement security is increasingly present today it is ranked among the current issues. Internal affairs of the Republic of Uzbekistan

Directorate General for traffic safety of the Ministry until November 2021 statistics on road-traffic accidents that occur on Republican roads published information.

According to him, over the past 10 months of the year, a total of 7,681 Yth listed. They had 1,964 lives, 6,886 to varying degrees the body was injured. It has also shed light on the reasons for the origin of this Yth. 1782 YTH Yth due to improper Organization of road movement or failures in roads listed. This represents 23.2 percent of total road traffic accidents. In 1,705 cases, the infantry had no place to fire. by crossing the road from an unspecified location (22.2 percent) link. 1,221 Ythspeed exceeding the norm sending has occurred due to. In the data, it can be seen that in 7.6% of incidents, i.e. 584, pedestrians are hit in the pedestrian space sent. The driver driving the car over a long period of time gets tired of the effects of noise vibrations and toxic gases emanating from the engine and loses control efficiency, a certain amount of attention. One of the main reasons for this is the operation of the engine with noise and vibration. Because nowadays, almost all cars moving in the streets are driven by oil fuels and the types of fuels that are an alternative to them . Naturally in this case, the noise and vibrations in the engine will be higher. To prevent such situations, the percentage of electric vehicles in moving traffic should be increased, and full electric vehicles will be required in the future.

Today, with the increase in the number of electric cars, modern technologies are becoming widely popular, providing information to the driver about the traffic situation in the control process, general information about the road (turns, chimneys, traffic lights and pedestrian spaces). In particular, global space navigation systems (GPS – Global Positioning System, (GLONASS – Globalnaya Navigatsionnaya Sputnikovaya Sistema) used in modern cars are systems that allow you to determine the geographical position, direction and speed of movement of objects moving at their desired point, at any time of the day. Apart from these, the exact time can be determined by this system in 1 nanosecond (0.00000001 SEC) accuracy. The system was commissioned by the United States Department of defense in the 70s of the 20th century the unit had been developed for military purposes, but in 1983 in other areas were also allowed to be used. In 1991, GPS technologies were introduced by the former USSR allowed to be bought by their Republics. System in the middle of the 90s fully launched. The main element of the GPS navigation system are 24 sun ways, they are 6 ta to different orbits, 60° relative to each other placed in the corner. Each the satellite has a 12-hour orbit around the globe. Each sister's weight is 800 kg.ni, 5 m long.dan makes up more (sun counting their batteries). Scientific research satellite on the organization of Motion safety found that navigation technology has a positive effect on Traffic Safety.

Availability and accuracy of the Global Positioning System transportation using highways, streets and mass transit systems it serves to provide high efficiency and safety for its tools. This the system is widely used all over the world today, it is used by cars all movement during the movement of the car, giving information about the location provides information on directions. This location technology, geographic systems that can display data can display data on display screens or automatic transfer to computers, shipping and forwarding it is used very efficiently in transportation.

The use of a this system in vehicles is the driver's improves movement in unknown places, increases alertness and stress levels reduces. An international study has shown that using a GPS device reduces the number of miles traveled by 16 percent, and travel in an unknown area it cuts its time by 18 percent. In addition service stations, maintenance and accident Services Location, traffic levels of road sections, etc provides information about. The system Car roads Primary School Buildings, Safety permanent on the location of the cameras and other dangerous road sections drivers are alerted through an updated database. Thus in advance the possibility of violation of traffic rules for co-drivers warning and conflicting points causing traffic accidents provides information about. The this system warns drivers of radar cameras that control high speed of movement from various dangers, crashes helps to save. Instead of a conclusion, it can be said that the movement that exists on the roads of the car this systems and other automatic alarms in increasing security the application of systems is highly efficient. This system the most important requirements of the order of movement for drivers driving a car, information about the rules of measurement and the general path status in large volumes transmits and warns of danger.

References

1. Abdunazarov J 2021 Development of a model for analysis of traffic accidents taking into account the level of automobilization and population in the Republic of Uzbekistan Scientific-technical Journal 4 3.
2. Novikov I et al. 2015 Assessment of dynamics of accident rate on roads Russian Federation and measure for its decrease Tech. Technol. Constr. 4 2–6.
3. J, Mikusova M, Kyamakya K 2021 The system dynamic and COMPRAM methodologies for modelling, simulation and forecasting of road safety of Uzbekistan Journal of KONBiN 51(3) 49-63.

4. Atchley P, Shi J, Yamamoto T 2014 Cultural foundations of safety culture: A comparison of traffic safety culture in China, Japan and the United States Transportation research part F: traffic psychology and behaviour 26 317-325
5. Mikusova, M., Abdunazarov, J., Zukowska, J. (2019). Modelling of the Movement of Designed Vehicles on Parking Space for Designing Parking, In: Mikulski J (eds) Development of Transport by Telematics. TST 2019, Communications in Computer and Information Science, Springer, Cham.
6. Mikusova M, Abdunazarov J, Zukowska J, Jagelcak J 2020 Designing of parking spaces on parking taking into account the parameters of design vehicles Computation 8(3) 71.
7. Sodikov J 2018 Road Traffic Accident Data Analysis and Visualization in R Int. J. Civil, Struct. Environ. Infrastruct. Eng. Res. Dev. 8 25–32.

HOW TO IMPROVE SPEAKING COMPETENCE IN EFL CLASSROOMS

Boltayeva Barnoxon Botir qizi

Urganch RANCH Texnologiya universiteti ingliz tili o'qituvchisi

barnoxonboltayeva8@gmail.com

Matsolayeva Surayyo Quvondiq qizi

matsalayevasurayyo@gmail.com

Annotation

This article deals with a number of scientific considerations about further improving the speech skills of students in English classes.

Key words: English as a Foreign Language, teacher, school, education, speech, skills, class, conditions, knowledge

With the advent of modern technologies in teaching a foreign language, the development of writing skills becomes of great importance and becomes an object of research for many modern scientists. Over the past decades, the foreign language lesson has changed more than once, and with the advent of information and communication technologies, teachers and students have received completely new opportunities for their activities.

In this article, we will consider the stages of formation of writing skills in different periods of development of foreign language teaching methods. We will also consider the psychological and pedagogical features of writing, which must be taken into account when forming writing skills. The purpose of this article is to analyze the process of formation of writing skills, based on the psychological and pedagogical characteristics of a person, as well as to trace whether at all stages of learning, writing is an independent type of speech activity. Scientists identify six different stages in the development of foreign language teaching methods.

Each stage is characterized by its own characteristics in teaching various types of speech activity. The first stage of development occurred in 1917-1930. The main condition of this period was to keep the subject "Foreign language" in school education. Therefore, during this period, writing was not taught at school. The focus of the training was the text and the ability to understand it. The next period covers

the war and post-war years. During this period, they taught reading and text translation. At this stage, there was a refusal to teach oral speech. Written speech served as an auxiliary learning tool, i.e. it was used to take notes. In the 1960s, interest in the language increased, and with him, the principles of learning began to change, but writing was still only an auxiliary means of teaching other types of speech activity. The fourth stage of the development of the methodology of teaching foreign languages was characterized by the fact that the training was aimed at the development of speech activity, but writing was still given a secondary role. With the advent of the TSO (1980s), the fifth stage of the development of the teaching methodology begins. Independent work of schoolchildren plays a huge role here. Also at this stage, various areas of methodology were widely used, one of which was the communicative teaching method. Thus, speech activity in its main manifestations becomes the leading one: speaking, listening, reading, writing. This methodological concept received its psychological justification in the work of I.A. Zimnaya and in a number of works by other authors.

The next stage in the development of the methodology teaching foreign languages reflects its modern development. Modern methodology considers such qualities as communication, consistency, and functionality as the main properties of a foreign language. The basis of teaching a foreign language is communicative competence, the successful formation of which depends on the formation of all the skills of speech activity: reading, speaking, listening and writing. At this stage of the development of society, the social order is changing, which becomes fundamental at the next stage of the development of writing skills. With the advent of Web 2.0 technologies, a modern person should be able not only to speak and read in a foreign language, but also to express his thoughts in writing, because communication today has been partially transferred to a virtual educational environment, and his successful interaction with other people depends on how a person is able to express his thoughts in writing. Scientists are beginning to identify various skills of writing in a foreign language: for example, to write a personal letter, a greeting card, correctly arranging them from the point of view of etiquette, fill out a simple form (in a hotel, at when making an application), write the most elementary note asking you to come, call, and also make extracts of the necessary information from the text. E.N. Solovova identifies the following objectives of teaching writing: to teach students to write in a foreign language the same texts that an educated person can write in their native language: filling out questionnaires, writing various types of letters and answers to them, including both personal and official, writing an autobiography / resume, writing applications (including about employment,

enrollment, etc.), writing reviews, writing annotations, writing reports, writing essays / essays, writing greeting cards, writing notes.

N.D. Galskova puts forward the development of students' skills to express their thoughts in writing as the final requirements in the field of teaching writing. Students should be able to make extracts from the text within the most typical communication situations, compose and record a plan of the text they read or listened to, write a short greeting, express a wish, fill out a form in writing (specify first name, last name, gender, age, citizenship, address , etc.), write a personal letter in which ask the addressee about his life, affairs, tell the same about himself, express gratitude using the material of one or more topics learned in oral speech, using the formulas of speech etiquette adopted in the country of the language being studied. In the book "Methods of teaching foreign languages: traditions and modernity" edited by academician A.A. Mirolyubov, the authors list the following skills of writing in a foreign language for high school graduates at the basic level: write a personal and business letter and provide information about yourself in the accepted form (autobiography, resume / questionnaire, form); present the content of the read (listened to) foreign language text in theses, abstracts, reviews; briefly record the main content of the teacher's speech. the establishment.

These skills of writing in a foreign language are reflected in the Federal State Educational Standard of Basic General Education, which defines what a school graduate should learn in different types of speech activity in a foreign language at different levels of education. The Federal State standard imposes the following requirements on the student's writing skills at the basic level.

1. Be able to make extracts from the text.
2. Be able to write short greetings (happy birthday, happy other holiday), express wishes.
3. Be able to fill out the form (specify first name, last name, age, citizenship, address).
4. Be able to write a personal letter without relying on a sample (to ask the addressee about his life, affairs, to report the same about himself, express gratitude, request), using the material of topics learned in oral speech, using the formulas of speech etiquette adopted in the country of the language being studied. Nevertheless, in order for the student to learn how to successfully create written messages in a foreign language and communicate successfully, the teacher must remember that the writing process is a complex psychological and pedagogical process that has its own characteristics.

Therefore, when a student learns to write in a foreign language, he often has problems communicating his thoughts in the form of a written message. Students make various mistakes: when writing words, children skip letters, violate the order of words in a sentence, confuse the use of articles, make grammatical errors, which can be explained by the lack of properly formed initial skills.

Accordingly, there are a number of differences in the construction of written and oral speech. A person's oral speech is based on experiences. Written speech, on the contrary, is thoughtful and conscious. It can be concluded that the writing process includes there are many different components and affects different parts of the brain that are interconnected. Thus, having studied the research of scientists devoted to the psychological and pedagogical features of the origin of written speech, as well as the stages of formation and development of requirements for writing skills in a foreign language, we believe that At first, writing acted as an auxiliary activity of students, but gradually, complicating the exercises, writing turned into an independent skill that a student can use in real life to carry out written intercultural communication.

Bibliography:

1. Titova S.V. Information and communication technologies in humanitarian education. M., 2009.
2. Bim I.L. Methods of teaching a second foreign language. M., 2001.
3. Zimnaya I.A. Psychology of teaching foreign languages at school. M., 1991.
4. Vygotsky L.S. Mental development of children. M., 1935.
5. Solovova E.N. Methods of teaching foreign languages. M., 2002.
6. Galskova N.D. Modern methods of teaching foreign languages. M., 2003.

PRODUCTION OPTIMIZATION USING TRIZ TOOLS

Khaydarov Aziz Khikmatullaevich

To promote the efficiency of design work, this thesis provides a renovated application tactics for theory of innovative problem solving (TRIZ) which emphasize on differences existed in design needs and targets. Its main feature is based on one characteristic in application of TRIZ in practical design where different TRIZ tools may have different instructive effects on the problems belonging to different design types. In other words, the designers can choose the most suitable tool from toolkit of TRIZ to solve a certain design problem, the provided tactic with a workflow is able to help designers locate the promising TRIZ tools in accordance with design problems. The workflow contains several steps: Firstly, analyze the cognitive process of designers; secondly, propose an application method which is based on ontology to analyze innovative design problems; thirdly, utilize a mapping method between design problems' targets and needs with certain TRIZ tools to help designers locate the suitable tools to solve design problems. Presenting two sample design examples to verify the practicability of optimized method proposed in last part of article.

Key words: TRIZ, method, different instructive, propose, analyze, workflow, belonging, production.

To make it easy to handle, we propose a new method based on the ontology as well as a mapping strategy between certain innovative TRIZ tools and various design needs or targets. The theory of ontology with its cognitive philosophy background has been extensively embedded in conceptual design studies. The methodology proposed in this paper includes two main parts, one of which is the sorting scheme related to design targets, the other part is a mapping strategy for locate suitable TRIZ tool to solve design problems. With the basic idea extracted from the ontology. We can divide all designs into five types which are in accordance with five layers of innovation in TRIZ, then we present this five types related to the differences existed in the design targets.

The mapping strategy we proposed works as a quick paring tool for inventive problems solving. With the joint effort of the two parts we can simplify the working process of ARIZ for improving the chance to find the most appropriate tool chosen from the TRIZ toolkit. To verify its actual efficiency we use two simple engineering

examples to specific this new method we presented. The theory of ontology is a philosophy notion proposed as a measure for cognition the essence of matters. Its main advantage is providing a neutral way to standardize the conditions of design problems. In this paper, we embed the basic idea of ontology in the primary stage of TRIZ problem solving and propose a method to discern the type of the design through analyzing its design needs and targets. Entities, attributes and relations are three key elements to express the engineering system based on ontology .

We use the symbols in table to represent the elements in product to define design needs and targets There are five types of design problems according to the difference in design needs, we can represent design problem by means of ontology symbols proposed in table1. The first type aims at changing an attribute of certain entity in product. Its model is expressed in figure1. Its design problem mainly exists in the relation between certain entities with their own attributes, for example the color of paper is too bright to read in sunlight, therefore it is better to change the attribute “color” in entity “paper”. This design type belongs to the 1st level of innovation in TRIZ. The second design type is changing attributes that connecting different entities, for example the rub coefficient between sliding table and track in lathe.

The main feature of this type emphasizes on the attribute that work as a bond or interface that connecting different product’s parts. The model of the second type is shown in figure2, which belongs to 1st or 2nd innovation level in TRIZ. The third design type mainly means operating on the entities with advantages and disadvantages, such as the Freon used in the refrigeration system like air-conditioners or refrigerators. Its symbol model is shown in figure. In most situations, designers always need to resolve the technological or physical conflicts to achieve design targets. The third type usually belongs to 2nd or 3rd level innovation in TRIZ. The forth design type aims at renovating sub-chain or subsystem in known product systems, such as utilizing an electronic timer to replace a mechanical one as well as building a new form of product system through updating the inner connections among the entities in product. We use figure 4 to represent the feature of the forth design type usually belonging to 3rd or 4th innovation level in TRIZ. The fifth design type is the highest level of innovation problem in TRIZ, its symbol model shown in figure 5. The main feature of fifth type is aiming at creating a new core product with its supplements making up new products system. The examples representing the fifth type are computer and network and flying cars with new regulation of traffic in the near future.

To find solutions to various types of design problems, there are three most widely used operations: adding, removing and changing the target attributes or entities. In most situations, designers meet design problem belonging to 1-3rd innovation level in TRIZ, so the following strategy mainly emphasizes on the 1-3rd design type proposed in this paper, and the result of fourth or fifth type can be achieved by the joint work of 1-3rd type's strategies. We use figure 6 as an illustration to represent the strategies to resolve design problems of various design types. The mapping network between TRIZ tools and various design needs and targets This part of study work composes three aspects: the first part is the analysis of the inventive tools in TRIZ based on the design targets; the second part is building the mapping strategy which connects the design type and its appropriate TRIZ tools; the last one is presenting a workflow to guide designers to use proposed schemes. Analyze the features of TRIZ inventive tools The traditional ARIZ such as ARIZ-85 AS is a long string process, so the users need to solve the TRIZ problem according to the workflow step by step, therefore the efficiency of ARIZ has potential to improve. The technical and physical conflicts are the most common TRIZ inventive tools to locate key parameters causing conflicts which may lie in entities of product to design. Therefore, innovation principles are adapted to the 1st or 2nd design types which emphasize on entities' attributes.

The effect often handles the problem of flows' conversion which focus on the attributes of entities that work as the connection among the products' components, thus it has a wide scope of application and can support the 2nd, 3rd and 4th design type. 76-SS also adapts to a wide range of design types. It handles the problems caused by inappropriate structure in the entities of product. It has potential assistance to 1st-4th proposed design types. The resource and ideality are often used as the supplement methods in innovative problems solving.

The resource works as a library for inspiring designers to find available solutions to innovation problems, while ideality is always used as the method to evaluate the ideal state of design results. With the analysis of the features of TRIZ innovation tools and their relation with five design types, we present a mapping connection of more detail information about the network between design types and available TRIZ tools. The presented mapping network is shown in Fig7. The electric plug is an accessory but indispensable part for appliances, in most situations the connection between electric plug and socket is too tight to easily detach, and detaching may cause damage to the plug. A new electric plug with detachable attribute that can help detach the plug from the socket is needed. So the design problem was defined as add detachable attribute in plug. Step2: Build the analysis

model and verify its type Build ontology model shown in figure 9 for problem to design. From the information in the model we can sort it to type 2 for adding an attribute which help release plug and works as an accessory attribute to the plug. Step3: Solve the problem by the corresponded TRIZ tools We choose the NO.7 invention principle combined with the No.46 from the 76-SS according to figure7, and build the new function architecture of the new electrical plug shown in figure 10. We add a releasing mechanism in the traditional plug to help detach the electric plug from the socket. In this paper we present a new way that emphasize on the design's need or targets to utilize the innovation tools in TRIZ combined with the traditional ARIZ.

To make it friendly to TRIZ beginners, we divided the design into five types by design needs based on the idea of ontology. To improve the efficiency of proposed method we also built a mapping strategy between the certain design types and their corresponded TRIZ tools it can save a lot of time for users especially the beginners to find the appropriate TRIZ tools to solve their problems. We also give the method workflow bring a simplified routes as supplements for the traditional ARIZ. The main contribution of this piece of work is providing a simplified method aiming at settle the low level innovation in TRIZ.

References:

1. FEN V,E.Innovation on demand. New York:Cambridge University Press,2005.
2. ALTSHULLER G. The innovation algorithm:TRIZ systematic innovtion and technical creativity. Worcester: Technical Innovation Center Inc.,1999.
3. ZLOTIN B, ZUSMAN A.Processing TRIZ solutions:odd of success. TRIZ journal, 2009,10.<http://www.triz-journal.com/archives/2009/10/04>
4. SHREE P.A new approach to initial situation analysis TRIZ journal, 2010,10.<http://www.triz-journal.com/archives/2010/10/02>.
5. RUNHUA T. TRIZ and applications the process and methods of technological innovation. Beijing: Hgher education press,2010.
6. IMOH M. ILEV BARE N , DAVID P. A review of TRIZ, and its benefits and challenges in practice. Technovation,2013,33.
7. ISMAIL E, MUSTAFA K. Triz Methodology and an Application Example for Product Development. Procedia - Social and Behavioral Sciences,2015,195.

O'zbek tili tarixiy matnlari tabdilida “Lahjatu-l-lug‘ot”ning o‘rni

F.f.f.d. Rajabova Umida

UrDU O'zbek tilshunosligi kafedrasida katta o'qituvchisi

Har qanday tarixiy matn, ya'ni mumtoz yodnomalarni o'qish, o'rganish, tabdil va talqin qilishda tarixiy lug'atlarning o'rni katta. Jumladan, “Lahjatu-l-lug‘ot”ning o'zbek tarixiy matnlari tadqiqida alohida o'rni bor. Chunki “Lahjatu-l-lug‘ot” ma'lum bir so'zni ma'nodoshlari, arab va fors tillaridagi muqobillarini bir joyga yig'ishi, har bir so'zning, garchi mutolaani ancha og'irlashtirishi va o'quvchini zeriktirishga qaramay, aniq o'qilishi bilan alohida ahamiyatga ega. Mamlakatimizda mumtoz merosga munosabat har qachongidan ham yaxshilashgan va ularning nashri hamda targ'ibotiga katta e'tibor qaratilgan bugungi kunda ushbu manbalarning amaliy ahamiyati yana ham kengaygan.

Mutaxassislar yaxshi biladiki, matnshunos so'zlar soni bilan emas, belgilar soni bilan ish ko'rishga majbur. Soddaroq aytganda, nashr davomida fosila (probel)lar ham o'z o'rniga ega. Masalan, *ma'dalat dastgoh* deyilganda so'zlar yozilishi to'g'ri, aslida esa u *ma'dalatdastgoh* shaklida berilishi kerak. Ana shu jihatdan birgina “Firdavsu-l-iqbol”da bir millionga yaqin belgi borligini ham ma'lumot uchun aytib o'tmoqchimiz. Misol tariqasida ilgari nashrlarda jang ma'nosidagi *muhoraba* so'zi *muhoriba* (jangchi ayol), *mujodala* (tortishuv; jang) *mujodila* (tortishuvchi ayol) deb o'qilgani bir belgining qanchalik ahamiyatli ekanini ko'rsatadi. Bunga o'xshagan *muqotila*, *muzoriba* kabi o'nlagan so'zlarni keltirish mumkin.

Shuningdek, ayrim nashrlarda kishi nomlari xato o'qilgan. Masalan, mashhur saxovatpesha, arab bahodir va fasih (so'z ustasi)laridan bo'lgan, 151-hijriy qamariyda vafot etgan Abulfazl Ma'n ibn Zoida bin Abdulloh ash-Shayboniy – Ma'n Zoida nomi bir nashrda noto'g'ri anglanib, “kimshodi” savdosi deb talqin qilingan bo'lsa (vaholanki, ko'rsatkichda Ma'n Zoida deb to'g'ri berilgan), boshqa nashrda kishi nomi ekanligi anglanmagan. Matn mazmuni, masalan, bunday o'qish lozimligini ko'rsatadi: “Hotam Toyi saxovati va Ma'n Zoida samohatining afsonasig'a nasxu butlon xatin urdi”.

Ayrim hollarda matnlarni o'qish asnosida sinonim so'zlar orasidagi ma'no farqlarini anglab yetish unchalik oson bo'lmaydi. Mana shunday holatlarda “Lahjatu-l-lug‘ot” kabi lug'atlarda berilgan ma'lumotlar katta yordam ko'rsatadi. Bunga eski o'zbek tilida *osmon* tushunchasini ifodalovchi so'zlarning ma'no qirralarini Alisher Navoiy lirikasi misolida ko'rishimiz mumkin.

Eski o‘zbek tilida *osmon* ma’noli so‘zlar ko‘lami ancha keng. Qadimgi turkiy tilda “osmon” ma’nosida *tāhro*‘ so‘zi qo‘llanilgan¹. Bu so‘zning “iloh” va “osmon” ma’nolaridan foydalanilgan holda toshbitiklarda tajnis san’ati namunasi yaratilgan².

Mahmud Zamaxshariyning “Muqaddimatu-l-adab” asari “Ismlar” qismining ikkinchi bobi “Al-bobu fi-s-samaai va-l-alavviyot” – “Osmon va undagi narsalar haqida” deb nomlangan³. Shuningdek, *ko‘k* so‘zi ham *osmon* ma’nosidagi o‘z qatlamga mansub so‘zlar sirasiga kiradi⁴.

Sham’ emas yerdin, kavokib charxdin bayram tuni,

Kim erur yer-*ko‘k* tuman ming ko‘z bilan hayron sanga⁵.

G‘am tuni ohim sharoridin tutashti *ko‘kka* o‘t,

Kim aning otin qo‘yubtur gunbazi davvor subh. (BB, 29^a)

Alisher Navoiy asarlari tilida *ko‘k* so‘zining ANATILda qayd etilganlaridan tashqari “falak burji” ma’nosi ham bor:

Qaysi bir *ko‘kning* yuzungdek mehri olamtobi bor?

Qaysi gulshanning jamolingdek guli serobi bor? (BB, 60^a)

Ushbu g‘azalning Komil Xorazmiy qalamiga mansub mashhur “Qaysi falak burjining mehri puranvorisan” deb boshlanuvchi muxammasi yaratilishiga ijodiy ta’siri bo‘lgani ehtimolga yaqin.

Bundan tashqari, eski o‘zbek tilida arab va fors tillariga mansub *osmon* ma’nosida bir necha so‘z mavjud bo‘lib, ularning aksariyati Alisher Navoiy asarlarida ishlatilgan. Bular: *osmon, charx, samo, falak, asir, ummu-n-nujum, gunbad // gunbaz, sipehr, xazro, mino, minu, ajuz, jarbo, gardun, raqi’, zohiya, garzmon, jurbatu-n-nujum*.

Osmon so‘zi. Abu Rayhon Beruniy “At-tafhim”da forsiylar uni *os* – tegirmonga o‘xshashligi uchun shunday ataydilar, deb yozadi. Shuni nazarda tutgan holda Fariduddin Attor “Osiyo osast nosoyad dame, Osmon z-onast nomi u hame”, ya’ni “tegirmonga o‘xshaydi-yu, bir dam to‘xtamaydi, shundan unga osmon nom bo‘lgan”, deb yozadi. Aliakbar Dehxudo fikricha, *osmon* so‘zini “os” – “tegirmon”

¹ Татаринцев Б.И. О происхождении тюркского названия неба (tāngi и его соответствия). – СТ. – №4. – 1984.

² Абдурахмонов Ф., Рустамов А. Қадимги туркий тил. – Тошкент: Ўқитувчи, 1982. – Б.91. Шунингдек, Н.Рахмоновнинг битиктошлар поэтикасига оид ишларида ҳам қайд этилган.

³ پیشرو ادب یا مقدمه الادب استاد ذواللسانین جارالله فخر خوارزم ابو القاسم محمود بن عمر الزمخشیری الخوارزمی. کهن سال ترین فقه اللغة و فرهنگ تازی بیاریسی دری. القسم الاول و هو قسم الاسماء. بهرهء نخستین و این بهرهء نامهاست. گردآورنده، آراسته، پیراستهء سید محمد کاظم امام. چاپخانهء دانشگاه تهران. ۱۳۴۲ ص ۲-۲۱

⁴ Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 2-жилд. – Тошкент: Фан, 1983. – Б.149.

⁵ دیوان امیر علی شیر نوائی (“Бадойиъ ул-бидоя”) Хаттот Султон Али Машҳадий. – Техрон, Китобхонаи мажлиси шўройи миллий. №86970. 19^a. Ушбу девондан олинган бошқа мисоллар ҳам шу манба асосида бўлиб, қавс ичиди ББ қисқартасидан кейин саҳифаси қайд этилади.

va “-mon” (“monand” – “o‘xshash” so‘zining qisqargani) qismlaridan tarkib topgan, degan mulohaza asosli emas⁶.

Haqiqatan, qadimda odamlar osmonni katta tosh sifatida tasavvur qilganlar yoki uni toshga qiyoslaganlar. Natijada *osmon* so‘zi hosil bo‘lgan. Bu so‘z “Avesto”da ham, pahlaviy tilida ham *asman* shaklida ishlatilgan.

Bil shafaq o‘tiyu anjum uchqunidin g‘am tuni,
Kim qilibtur mayl ohim *osmonni* o‘rtamak. (291^a)

Charx – pahlaviyda *cark*, avestoviyda *caxra*, qadimgi hind tilida *cakrā* shakllariga ega bo‘lgan⁷.

Ki to bo‘lg‘ay bu *qasri charxkirdor*,
Bu ism ayvonida bo‘lg‘ay namudor.

Alo, to *charx qasri* soyir o‘lg‘ay,
Nujum ayvoni uzra doyr o‘lg‘ay,

Bu shoh ayvoni umrining binosi

Matin o‘lsun, nechukkim *charx* asosi. (BB, 8^a)

Asir ائير so‘zi mumtoz adiblarimiz tomonidan mazkur ma’noda juda kam qo‘llanilgan. Alisher Navoiy asarlarida bu so‘z “efir”; “osmon”, “falak” ma’nolarida ishlatilgan⁸. Ushbu so‘z arab tiliga yunon tilidan o‘zlashgan bo‘lib, Aliakbar Dehxudo fikricha, yunoncha *Aether*, lotincha *Aitherning* avestoviy *âtar* (olov) va pahlaviychadagi *âtur* bilan shakl va ma’noda bog‘liqligi bor⁹. Rus tiliga *efir* shaklida o‘zlashgan bu so‘z “havoning yuqori qatlami” ma’nosi anglatadi va yunoncha αἰθήρ so‘zidan olingani qayd etiladi¹⁰. *Efir* – yunon afsonalarida fazoni to‘ldirib turadigan sof va shaffof havo qatlami, shuningdek, ko‘chma ma’noda “osmon”, “ko‘k”, “samo”ni anglatadi¹¹. Sharqda *Asiriddin* kabi unvon va kishi ismlaridagi *asir* ائير arabcha ائير fe’lidan shakllangan bo‘lib, lug‘atlarda “tanlangan”; “saxovatli”; “xolis do‘st”; “shamshir javhari” kabi ma’nolari qayd etilgan. Arab tilida uning “aziz”, “sharif”, “hurmatli”; “xolis va fazilatli do‘st” ma’nolari faol¹².

Qani Bahromshohi charxsarir

Ki, sarir ayladi sipehri *asir*?¹³

Mumtoz adiblarimiz tilida *sipehri asir*, *charxi asir* birikmalari uchraydi.

Masalan, Ogahiyning “Riyoziy ud-davla” asaridan

⁶ علي اكبر دهخدا. لغت نامه دهخدا. جلد اول. مؤسسه انتشارات وچاپ دانشگاه تهران. ۱۳۷۷. ص ۱۳۷

⁷ شمس الدين محمد بن خلف تبریزی. برهان قاطع. با اهتمام دکتر محمد معین. تهران. امیر کبیر. جلد ۲ ص ۶۲۹

⁸ Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. Биринчи том. – Тошкент: Фан, 1983. – Б.125.

⁹ علي اكبر دهخدا. لغت نامه دهخدا. جلد اول. مؤسسه انتشارات وچاپ دانشگاه تهران. ۱۳۷۷. ص ۱۰۳۱

¹⁰ Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В четырех томах. Перевод с немецкого и дополнения О.Н.Трубачева. Том 4. – М.: Прогресс, 1987. – С.524.

¹¹ Русско-узбекский словарь. Том 2. – Ташкент: Главная редакция УзСЭ, 1984. – С.771.

¹² فرهنگ لاروسی عربی – فارسی. جلد اول. ترجمه المعجم العربی الحديث خليل جر. ترجمه سيد حميد طبيبان. تهران امير کبير. ۳۸۰/ ص ۴۲

¹³ Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 12-том. – Тошкент: Фан, 1992. – Б.385.

Bori tortibon sher yanglig‘ nafir,
Unidin qilib vahm *charxi asir*¹⁴.

Sipehr سپهر – qadimgi forsiy so‘zlardan biri bo‘lib, yunon muarrixlari tilga olgan Iskandar bilan jang qilgan “osmon o‘g‘li, osmon baxshishi” ma’nosidagi *Spithradátas, Spithridátés* (Spitamen) nomi tarkibida ham bor. Pahlaviy tilida *spihr, Huspitr* sanskrit tilidagi “oqqa moyil (ko‘k), oq” ma’nosidagi *çvitrá* so‘zi bilan aloqadordir. Rus tilidagi *sfera*, ingliz tilidagi *sphere* aynan shu so‘zning g‘arb tillaridagi ko‘rinishidir.

Samo سما – osmon, falak. Mumtoz adiblarimiz tilida “butun borliq, yer-u ko‘k” ma’nolarida forsiy so‘zlar bilan *moh to mohiy* (aynan: oydan baliqqacha) hamda arabcha so‘zlar bilan *samodin to samak* (aynan: osmondan baliqqacha) ifodalari ishlatilgan. Bu quyidagi misolda ham aks etgan:

Vah, necha ishq o‘ti jismimda so‘ngakni o‘rtagay,
Ko‘nglagim jaybig‘a o‘t solg‘ay, etakni o‘rtagay,
Telbalik ohim *samodin to samak*ni o‘rtagay,
Ul quyosh hajrida qo‘rqarmen falakni o‘rtagay,
Har sharorekim, bo‘lur bu o‘tlug‘ afg‘ondin judo. (BB, 197^b)

Falak فلک – (ko‘pligi *aflok* افلاك) so‘zi. Arab tilida bu so‘zning “osmon” ma’nosini kasb etishiga “dumaloqlik” semasi asos bo‘lgan. Unga o‘zakdan *falk*¹⁵ so‘zining “qayiq” ma’nosini berishi ham bejiz emas.

Mehr toju charx taxting bo‘lsa g‘ofil bo‘lmakim,
Mehr bemehru *falak* nomehribone besh emas. (BB, 76^a)
Menda bir o‘tdurki, gar dam ursam *aflok* o‘rtanur,
Asrasam ko‘nglumda, jonu jismi g‘amnok o‘rtanur. (BB, 66^b)

Toram طارم – osmon, falak. Arab tilida “chodir” ma’nosini anglatuvchi bu so‘z, lug‘atshunoslar fikricha, fors tilidan o‘zlashgan. Mumtoz adiblarimiz, jumladan, Alisher Navoiy asarlari tilida uning metafora orqali shakllangan “osmon” ma’nosi faol. Masalan, Hazratning na’t g‘azallarining biridan bayt:

Mash’ale bo‘lmish malak ilgida ravzang boshig‘a
Oy charog‘i kechalar bu nilgun *toram* aro. (BB, 13^a)

Alisher Navoiy asarlarida *nilgun toram* birikmasi *qiyrgun g‘abro – qora tuproq* ifodasiga qarshi ma’noda ishlatiladi:

Yuzungdin anjum, anjumdin quyosh nur iktisob aylab,

¹⁴ رياض الدولة ўзР ФА Шарқшунослик институти. 5364 / II. 258^a.

¹⁵ Ан-наъим. Арабча-ўзбекча луғат. – Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2002. – Б.634.

Aningdekkim, quyoshdin oyu oydin qiyrgun g‘abro. (BB, 13^a)

Gardun گردون – forscha so‘z bo‘lib, mumtoz adiblarimiz tilida “garduni dun” (pastkash falak) birikmasi ko‘p ishlatilgan:

Ey, qading to‘biyu jannat xaddi gulgun ustina,

Ko‘rmadi davron seningdek oy *gardun* ustina. (BB, 291^a)

Gunbad گنبد // *gunbaz* گنبد so‘zining fors tiliga oromiy yoki suryoniy tilidan o‘tganligi taxmin qilinadi¹⁶. Alisher Navoiy asarlari tilida “osmon” ma’noli so‘zlar “ko‘k” sifatining arab tilidagi muannas shakli *xazro* va muzakkar shakli *axzar* bilan teng ishlatilgan. Buning sababi arabiy o‘zlashmalar bo‘lmish so‘zlarning eski o‘zbek tili uchun jinsi ahamiyatli bo‘lmagani, ikkinchidan, “osmon” ma’nosini beruvchi “samo”ning ko‘pincha muannasda ishlatilsa ham, umumiy jinsga mansubligidir¹⁷.

Zihi javlongahing aflok uza maydoni “av adno”,

Buroqingg‘a to‘quz *gunbaz* bu to‘qquz *gunbazi xazro*. (BB, 13^a)

Yugurmaklikda har *gunbad*, ki sekrer ul mahi gulxad,

Guli mehr oldorar behad, uyolur *gunbaza axzar*. (65^a)

“Osmon” tushunchali so‘zlarga sifat tarzida qo‘llangan *mino* va *minu* (“*gunbazi minu* bila o‘ynar” kabi) so‘zlari aslida boshqa-boshqa leksemalardir. *Mino* مينا “emal, sir, mozaika” kabi ma’nolarni bildirsa, *minu* مينو “jannat; osmon” ma’nolarini anglatadi¹⁸:

Charxi *minoyi* xati sharhig‘a hamroz istama,

Kim bu xat mazmunidin dam urmay o‘tmish ahli roz. (BB, 71^a)

Biz bu o‘rinda Alisher Navoiy asarlaridagi “osmon” tushunchasi ifodalari xususida qisqacha so‘z yuritdik. Navoiy asarlarida bu tushunchaning ifodalari bilan birga ma’no ko‘lami ancha keng bo‘lib, uning falsafiy talqini alohida tadqiqotni talab qiladi.

Xuddi shu kabi eski o‘zbek tilida shaxs tushunchasini ifodalovchi so‘zlar misolida ham “Lahjatu-l-lug‘ot”ning mumtoz matnlar tadqiqidagi o‘rni namoyon bo‘ladi. Biror tilda shaxs tushunchasini ifodalovchi so‘zlar miqdori, albatta, boshqa mavzu doirasiga mansub barcha so‘zlar singari o‘sha xalq tafakkur ko‘lami, etnolingvistik munosabatlari kabi omillar bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu ma’noda o‘zbek tilining tarixiy va bugungi lug‘at tarkibida ushbu mavzu doirasidagi so‘zlar miqdori salmoqli bo‘lib, ularni o‘z navbatida bir necha kichik guruhlarga ajratish mumkin.

¹⁶ شمس الدين محمد بن خلف تبریزی . برهان قاطع. با اهتمام دكتور محمد معين. تهران. امير كبير. جلد ۳ ص ۱۸۳۶

¹⁷ Баранов Х.К. Арабско-русский словарь. – М.: Русский язык, 1985. – С.939.

¹⁸ Персидско-русский словарь. Том 2. – Москва: Русский язык, 1983. – С.591.

ATOPIK DERMATITLI BOLALARDA OG'IZ BO'SHLIG'I MIKROFLORASI TAHLILI

Eshqulova Sh.B.

Toshkent davlat stomatologiya instituti

eshkulovashaxzoda@gmail.com

Oxirgi yillarda bolalarda allergik kasalliklar keng tarqalib bormoqda. Yangilangan statistikaga ko'ra, yer shari aholisining 40% allergik kasalliklarga moyil. Atopik dermatit allergik kasalliklar orasida ko'p qismni tashkil etadi. 70% hollarda atopik dermatit bronxial astma, pollinoz, eshakemi, Kvinke shishi, allergik rinitga sabab bo'ladi. [Ovsyannikova O., 2012]

Qator adabiyotlarda ko'rsatilishicha, allergik kasalligi bor bemorlarda quyidagi tish-jag' patologiyalari uchraydi: og'iz bo'shlig'i shilliq qavati shishi, aftoz stomatit, deskvamativ glossit, atopik heylit. [Zelenova E., 2004] Allergik bolalarda so'lak hosil bo'lishi sekinlashishi, mahalliy immunitet pasayishi, parodont to'qimalarida regionar gemodinamika jarayoni buzilishi kuzatiladi. Allergik kasalliklar retsidiv xarakterga ega ekanligini hisobga olinsa, bolalar bir necha yillar davomida medikamentoz davo olishadi va bu o'z navbatida og'iz bo'shlig'idagi to'qimalarga mahalliy va sistemali negativ ta'sir o'tkazadi. [Admakin O., 2007].

Tadqiqot maqsadi. Atopik dermatitli bolalarda og'iz bo'shlig'i mikroflorasi tahlilini o'tkazish.

Material va usullar. Tadqiqot uchun Respublika ixtisoslashtirilgan allergologiya va klinik immunologiya ilmiy amaliy tibbiyot markazida ro'yxatga olingan 30 nafar atopik dermatit tashxisli turli yoshdagi bolalar ko'rikdan o'tkazildi (gender ko'rsatkich bo'yicha 15 qiz-50%, 15 o'g'il bola-50%). Tadqiqotda bakteriologik va statistika usullaridan foydalanildi. Bakteriologik tadqiqot uchun umumiy qoidalar asosida bemorlarning tilidan, lunj va tanglay shilliq qavatidan, tishlar yuzasidagi karashdan va milk shilliq qavati biotoplardan material olindi. So'ng og'iz bo'shligi shilliq qavati mikrobiologik analizi o'tkazildi.

Natijalar va muhokama. Olingan natijalarga asosan, atopik dermatit tashxisli bolalar og'iz bo'shlig'i mikroflorasida mikroblar koeffitsiyenti quyidagilarni ko'rsatdi:

streptococcus mutans- $1,00E \pm 05 // 40\%$
streptococcus oralis- $1,00E \pm 05 // 6,67\%$
streptococcus agalactiae- $1,00E \pm 05 // 10\%$
streptococcus pyogenes- $1,00E \pm 05 // 3,34\%$
streptococcus dysgalactiae- $1,00E \pm 05 // 3,34\%$
staphylococcus aureus- $1,00E \pm 05 // 23,34\%$
staphylococcus epidermidis- $1,00E \pm 05 // 13,34\%$

Olingan bakteriologik tekshiruv natijalariga kora, atopik dermatitli bolalarda har xil korinishli mikroorganizmlar turli tarkib va yuqori zichlikka ega koloniya hosil qiluvchi bakteriyalar borligini namoyon etdi. Til, lunj, tanglay, tishlar yuzasi karashi va milk shilliq qavatidan olingan stafilokokk va streptokokklarning koloniya hosil qiluvchi birligi yuqori 10^{-5} gacha saqlandi. Tajribada tekshirilgan shaxslarda uchragan patogen va shartli patogen mikroorganizmlar normetsenoz hisoblanib, bu og'iz bo'shlig'i mikroflorasining disbiotik reaksiyasi deb baholandi.

Xulosa. Yuqorida keltirib o'tilgan ma'lumotlarga asosan, allergik patologiyalari bolalar umumiy medikamentoz davolanganliklari, ayniqsa, og'iz orqali ichiladigan dori vositalaridan foydalanganliklari sababli stomatologik kasalliklarga uchrash ehtimoli katta. Bunday vositalardan uzoq muddat davomida foydalanish so'lak va milk suyuqligi tarkibi va sifati o'zgarishiga, og'iz bo'shlig'i pH darajasi o'zgarishiga sabab bo'ladi. Shu sababdan allergopatologiyali bemorlarda stomatologik kasalliklarning profilaktika chora tadbirlarini ishlab chiqish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Овсянникова О.Б. Атопические дерматиты в амбулаторной практике // Медицинский совет. – 2012.
2. Адмакин О.И. Стоматологический статус детей 12-летнего возраста, страдающих аллергической патологией // Стоматология детского возраста. – 2007.
3. Зеленова Е.Г., Заславская М.И., Салина Е.В., Рассанов С.П. Микрофлора полости рта: норма и патология: учеб. пособие. –2004

SORGHUM VULGARE (PERS.) NAVLARINING XORAZM TUPROQ – IQLIM SHAROITIDA BIOLOGIK XUSUSIYATLARI

D.R.Annamuratova, b.f.n., dotsent, Urganch davlat universiteti, Urganch
Sapayeva G.A, q.x.f.f.d., dotsent, Urganch davlat universiteti, Urganch
Z.Z.Raximberganova, magistrant, Urganch davlat universiteti, Urganch

Annatotsiya. Ushbu maqolada Xorazm tuproq-iqlim sharoitida jo'xori turli navlarining rivojlanish va o'sish jarayonlari davrlari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar. jo'xori, o'sish, rivojlanish, maysalash, ro'vaklash, gullash, pishish, vegetatsiya davri.

Аннотация. В данной статье представлена информация о периодах развития и процессов роста различных сортов сорго в почвенно-климатических условиях Хорезма.

Ключевые слова. сорго, рост, развитие, прорастание, цветение, созревание, вегетационный период.

Abstract. This article gives information on the periods of development and growth processes of different varieties of sorghum in Khorezm soil and climate conditions.

Keywords. Sorghum, growth, development, weeding, fruiting, flowering, ripening, vegetative period.

Aholi sonining ortishi oziq-ovqat, jumladan, go'sht, sut mahsulotlari va boshqa sohalarni turli mahsulotlar bilan ta'minlash uchun o'simlik xom-ashyosi yetishtiriladi. Shu jihatdan, sho'rlangan va qo'rg'oqchil mintaqalarda mahsuldorligi va ozuqaviyligi yuqori bo'lgan ekin turlarining fiziologik, biokimyoviy hamda galoakkumulyativ xususiyatlarini baholash va qishloq xo'jaligi amaliyotiga joriy qilish bir nechta agroekologik muammolarni samarali yechishda ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi [2].

Shu boisdan Xorazm vohasining o'ziga xos tuproq-iqlim sharoitlarida turli jo'xori navlarining o'sish va rivojlanish jarayonlari o'rganildi.

O'simliklar o'sishi va rivojlanish jarayonida ularning biologik xususiyatlariga bog'liq bo'lgan holatda turli fazalarni bosib o'tadi. Jo'xori navlarida rivojlanish va o'sish jarayonlari quyidagi maysalash, ro'vaklash, gullash va pishish fazalaridan iborat bo'ladi. Maysalash fazasi o'simlik urug'ining o'sib chiqishi bilan bog'liq. Urug'ning unib chiqishi ko'plab omillarga, uning sifatiga, tuproq unumdorligiga,

uning tarkibidagi suv miqdoriga ayniqsa, sho'rlanish darajasiga bog'liqligi aniqlangan [2,4].

Ma'lumki, turli qishloq xo'jaligi o'simliklarini ekish jarayonida urug'likning sifati, sharoit va muddatlarni to'g'ri tanlash urug'larning qiyg'os unib chiqishini ta'minlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Urug'larning unib chiqishi uchun yetarli miqdorda issiqlik va namlik bo'lishi zarur.

Shu bois jo'xori navlari urug'larining unuvchanligi o'rganildi. Olingan natijalar asosida shuni aytish mumkinki, jo'xori navlarining unib chiqishi Qorabosh navida 7 kuni tashkil etgan bo'lsa, Daulet navida 8 kuni tashkil etdi. Bu ma'lumotlardan shuni ko'rish mumkinki, maysalash fazasida jo'xori navlari o'rtasida sezilarli farq kuzatilmadi [1].

Ro'vaklash fazasi jo'xori navlari o'rtasida farq borligini ko'rsatdi. Jo'xorining Qorabosh navida ro'vaklash fazasi vegetatsiya davrining 57-kunida qayd etilgan bo'lsa, Daulet navida 82-kunida qayd etildi.

Bu ko'rsatkichlar jo'xorining Qorabosh navi tezpishar navlardan ekanligini ko'rsatdi. Mazkur navda ro'vaklash fazasi Daulet naviga nisbatan 24 kun erta boshlandi.

Jo'xori navlarida gullash fazasi Qorabosh navi vegetatsiyaning 62-kunida, Daulet navida 89-kunida boshlandi.

Pishish davri navlarning ertapisharligini belgilab beruvchi ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Bu ko'rsatkichlar Qorabosh navida 112 kuni tashkil etgan bo'lsa, Daulet navida 132 kuni tashkil etdi.

Jadvaldagi ma'lumotlarga asoslanib jo'xorining Qorabosh navi ertapisharligi to'g'risida xulosa qilish mumkin.

Fotosintez murakkab fiziologik jarayon bo'lib, uning mahsuli organik moddalarning miqdori bilan baholanadi. Fotosintez jarayoniga ta'sir etuvchi omillardan biri bargning yuza sathi va u bilan bog'liq bo'lgan belgilar (barg uzunligi, barg eni) hisoblanadi [4].

Jo'xori navlarida barg yuza sathining vegetatsiya davrida o'zgarishiga doir ma'lumotlar quyida keltirilgan. Ma'lumotlardan ma'lumki, unib chiqish fazasi jo'xorining Qorabosh navida barg eni 0,50 sm, bitta barg hajmi 2,85 sm² va quruq modda miqdori 0,02 g, bitta o'simlikdagi barg hajmi 5,39 sm² ni tashkil etdi. Jadvaldagi ma'lumotlardan shuni ko'rish mumkinki, mazkur davrda navlar o'rtasida farq kuzatilmadi. Faqat Qorabosh navida bitta barg hajmi boshqa navlarga nisbatan ustunlik qildi. Bu mazkur navda o'sish jarayoni jadal ketganligini ko'rsatmoqda.

Vegetatsiya davrining tuplanish fazasida bitta barg hajmi navlar kesimida 8,53-8,81 sm² ni tashkil etib quruq modda miqdori 0,13-0,23 g ni tashkil etdi. Barg

sathining ortishi gullash fazasida jadal ketdi. Ushbu fazada Qorabosh navida bitta o'simlikdagi barg sathi 2722,0 sm² ni tashkil etgan bo'lsa, Daulet navida 2479,1 sm², ga teng bo'ldi. Ushbu fazada barg hajmining ortishi barg yuzasining kengayganligi, bargning uzunligi va miqdorining ortishiga ta'sir ko'rsatdi. Unib chiqish fazasida barg eni 0,5 sm teng bo'lgan bo'lsa, gullash fazasida Qorabosh navida 4,80 sm, Daulet navida 5,28 sm teng bo'ldi. Ushbu raqamlar gullash fazasida barg eni 10 barobarga ortganligini ko'rsatmoqda. Quruq modda miqdori unib chiqishda bitta o'simlikda 0,02 g ga teng bo'lgan bo'lsa, gullash fazasida 34,74 g ni tashkil etdi. Pishish davrida barg yuza sathi gullash fazasi davriga nisbatan kam bo'ldi.

Ma'lumotlardan shuni ko'rish mumkinki, mazkur davrda navlar o'rtasida farq kuzatilmadi. Faqat Qorabosh navida bitta barg hajmi boshqa navlarga nisbatan ustunlik qildi. Bu mazkur navda o'sish jarayoni jadal ketganligini ko'rsatmoqda.

Vegatatsiya davrining tuplanish fazasida bitta barg hajmi navlar kesimida 8,53-8,81 sm² ni tashkil etib quruq modda miqdori 0,13-0,23 g ni tashkil etdi. Barg sathining ortishi gullash fazasida jadal ketdi. Ushbu fazada Qorabosh navida bitta o'simlikdagi barg sathi 2722,0 sm² ni tashkil etgan bo'lsa, Daulet navida 2479,1 sm², ga teng bo'ldi. Ushbu fazada barg hajmining ortishi barg yuzasining kengayganligi, bargning uzunligi va miqdorining ortishiga ta'sir ko'rsatdi. Unib chiqish fazasida barg eni 0,5 sm teng bo'lgan bo'lsa, gullash fazasida Qorabosh navida 4,80 sm, Daulet navida 5,28 sm teng bo'ldi. Ushbu raqamlar gullash fazasida barg eni 10 barobarga ortganligini ko'rsatmoqda. Quruq modda miqdori unib chiqishda bitta o'simlikda 0,02 g ga teng bo'lgan bo'lsa, gullash fazasida 34,74 g ni tashkil etdi. Pishish davrida barg yuza sathi gullash fazasi davriga nisbatan kam bo'ldi.

Ushbu ko'rsatkich Qorabosh navining gullash fazasida 2722,1 sm² teng bo'lgan bo'lsa pishish fazasida 1860,2 sm² ni tashkil etdi. Pishish davriga kelib barg yuza hajmining qisqarishi o'simlikning pastki qismida joylashgan barglarning qurishi bilan bog'liq.

Quruq modda miqdori gullash fazasida Qorabosh navida bitta o'simlikda 33,74 g ni tashkil etgan bo'lsa, pishish davrida 107,17 g ni tashkil etdi. Pishish davrigacha quruq modda miqdori mazkur navda 73 g ortganligi aniqlandi.

Chunki pishish davrida quruq moddaning oshganligi o'simlik to'liq hosilga kirganligi, hosilni pishib yetilganligi bilan izohlash mumkin.

Barg yuzasining sathi bo'yicha maksimal ko'rsatkich gullash fazasida sodir bo'lib, jo'xori navlarida 2479-2722 sm² teng bo'ldi.

Umuman olganda, vegetatsiya davrining davomiyligi bo'yicha jo'xorining Qorabosh navi erta pishar, Daulet navi o'rtapishar navlardan ekanligi aniqlandi. Jo'xorining Qorabosh navidan takroriy ekin sifatida foylanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **D.R.Annamuratova, Z.Z.Raximberganova.** Xorazm tuproq – iqlim sharoitida jo’xori navlarining bioekologik xususiyatlari. Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi. 2024-3/1. Xiva. 2024 y.

2. Матвиенко Е. В. Болезни сорго в лесостепи Среднего Поволжья и мероприятия, ограничивающие их развитие: Дисс...на соиск. уч. степ. канд. биол. наук. Кинель, 2015. С.165.

3. Моренова Е.А. Развитие организационно-экономического механизма повышения эффективности производства зернового сорго: автореф. дисс...на соиск. уч. степ. канд. с.-х. наук. Саратов, 2010. С. 23.

4. **Yunusov O.X.** Jo’xori (*sorghum vulgare* (pers.)) va afrika qo’nog’i (*pennisetum glaukum* (L.) r.br) turli nav namunalarning sho’rlangan tuproq sharoitidagi fiziologik va biokimyoviy xususiyatlari. b.f.f.d. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. Buxoro. 2021.

Growing stages of Sorghum

Annamuratova Dilorom Raxmanovna
Doctor of Philosophy in Biological Sciences
Latipova Ruzajon Shavkatovna
Second-year PhD student in Plant Science

Sorghum, a highly versatile and drought-resistant crop, follows a precise and predictable growth cycle that can be divided into three primary stages. Each of these stages lasts approximately 30-35 days, encompassing critical phases that contribute to the overall development and yield of the crop. Understanding these stages is essential for farmers and agronomists to optimize cultivation practices and maximize productivity.

1. Vegetative Growth Stage

Duration: From seedling emergence to the formation of reproductive organs (approximately 30-35 days).

During the vegetative growth stage, sorghum focuses on establishing its root system and leaf canopy, which are crucial for photosynthesis and nutrient absorption. This stage includes the initial phases of development, where the plant is highly sensitive to environmental conditions and damage.

Key Phases:

- Phase 0 - Seedlings: The duration of this phase varies based on soil temperature, humidity, crop residues, seeding depth, and seed vigor. Optimal soil conditions are crucial for quick and uniform seedling emergence.
- Phase 1 - 3rd Leaf: Occurs 0-20 days after seedling emergence. During this phase, the growth point is located underground, making the plant vulnerable to damage from pests or adverse weather conditions. Any damage to the leaves can delay subsequent stages.
- Phase 2 - 5th Leaf: This phase takes place 20-25 days post-germination, with the growth point emerging above the soil surface. Rapid root system development and nutrient accumulation characterize this phase, preparing the plant for vigorous growth.
- Phase 3 - Branching: Approximately 30-40 days after germination, the plant undergoes maximum growth and nutrient assimilation. During this phase, the panicle formation begins, which is critical for the plant's reproductive success.

2. Reproductive Stage

Duration: From the appearance of the panicle to flowering (approximately 30-35 days).

This stage marks the plant's transition from vegetative growth to reproductive development. The focus shifts towards forming reproductive structures and preparing for pollination, which is essential for grain production.

Key Phases:

- Phase 4 - Flag Leaf: During this phase, the plant exhibits rapid growth of the stem and leaf apparatus. The flag leaf, which is the last leaf to form before the panicle, emerges. At this stage, the plant accumulates more than 30% of the required nitrogen, over 20% of phosphorus, and more than 40% of potassium.
- Phase 5 - Growth Arrest: Occurring 50-60 days after germination, the leaf area reaches its maximum size, and the top of the plant begins to elongate. The plant's energy is redirected from vegetative growth to reproductive development.
- Phase 6 - Flowering: The panicle, or whisk, forms, and less than half of the plants in the field bloom. This phase is crucial as it determines the potential yield. The plant accumulates 70% of the required nitrogen, 60% of phosphorus, and over 80% of potassium, which are vital for successful flowering and grain setting.

3. Grain Filling Stage

Duration: From flowering to the completion of dry matter accumulation in the grain (approximately 30-35 days).

The grain filling stage is critical for the final yield and quality of the sorghum crop. During this stage, the plant shifts its focus from vegetative growth to grain development, ensuring that the grains receive the necessary nutrients for optimal growth.

Key Phases:

- Phase 7 - Soft Grain: Grain formation begins immediately after flowering, with the grains rapidly filling. The stem loses weight due to the redistribution of nutrients to the developing grains. This phase is marked by the formation of panicles and grains, which are essential for the final yield.
- Phase 8 - Hard Grain: During this phase, the grain achieves 75% of its final dry weight, and nutrient accumulation concludes. The lower leaves cease functioning as nutrients are redirected to the grain. This phase is crucial for determining the grain's final weight and quality.

- Phase 9 - Physiological Maturity: The grain reaches its maximum dry mass, with a moisture content of around 25-35%. This phase signifies the end of the grain filling stage and the readiness of the crop for harvest.

Understanding the detailed growth stages and phases of sorghum is vital for effective cultivation and management. Each stage demands specific attention and care to ensure optimal growth, nutrient uptake, and ultimately, a successful harvest. By closely monitoring and addressing the needs at each phase, farmers can maximize yield, ensure the quality of the sorghum crop, and contribute to sustainable agricultural practices.

References:

1. Sorghum Growth Stages, Sorghum Checkoff. Retrieved from [Sorghum Checkoff \(Sorghum Checkoff\)](#).
2. Growth and Development - Sorghum, Bayer Crop Science. Retrieved from [Bayer Crop Science \(Bayer Crop Science\)](#).
3. Sorghum Growth Stages, Lewis Hybrids. Retrieved from [Lewis Hybrids \(Lewis Hybrids\)](#).
4. Sorghum Growth Management In-Depth Guide To Increase Yields, EOS Data Analytics. Retrieved from [EOS Data Analytics \(EOS Data Analytics\)](#).

SECONDARY PREDICATE

**Avazova Zebuniso Salayevna
Ayitboyeva Zilola Babajan qizi
Xorazm viloyati Urganch shaxar
Urganch Ranch Texnologiya Universiteti
filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) fan o'qituvchilari**

Another syntactical phenomenon which is best considered under this heading of transition to the composite sentence is based on what is very aptly termed "secondary predication". Before starting to discuss the syntactical phenomena involved, we shall therefore have to explain briefly what is meant by secondary predication.

Key words: secondary predication, separation, expresses, predicate.

In other cases, that is, with other verbs, the separation of the two elements may not bring about a change in the meaning of the sentence. Thus, if we look at our example *I saw him run*, and if we stop after *him*: *I saw him*, this does not contradict the meaning of the original sentence: *I saw him run* implies that *I saw him*.

Another case in which the two elements of the phrase cannot be separated is found when the verb expresses some idea like order or request and the second element of the phrase is a passive infinitive. With the sentence *He ordered the man to be summoned* we cannot possibly stop after *man*.

There is no doubt, therefore, that with some verbs (and some nouns, for that matter) the two elements of the phrase following the predicate verb cannot be separated. It is, however, not certain that this is a proof of the syntactic unity of the phrase. This is again one of the phenomena which concern the mutual relation of the semantic and syntactic aspects of the language. The choice between the two possibilities: complex object or object and objective predicative remains largely a matter of arbitrary decision. If we make up our mind in favour of the second alternative, and state in each case two separate parts of the sentence, this will add to our list of secondary parts one more item: the objective predicative. The objective predicative need not be an infinitive: it may be a participle (*I saw him running*, *We heard them singing*), an adjective (*I found him ill*, *They thought him dead*), a stative (*I found him asleep*), sometimes an adverb, and a prepositional phrase. The sentence *I found him there* admits of two different interpretations. One of them,

which seems to be the more usual, takes the sentence as an equivalent of the sentence *There I found him*: the adverb *there* is then an adverbial modifier belonging to the verb *find*. The other interpretation would make the sentence equivalent to the sentence *I found that he was there*. In this latter case the adverb *there* does not show where the action of finding took place, and it is not an adverbial modifier belonging to the predicate verb *found*. It is part of the secondary predication group *him there* and has then to be taken as an objective predicative: *I found him there* is syntactically the same as *I found him ill*, or *I found him asleep*.

The choice between the two alternatives evidently depends on factors lying outside grammar. From a strictly grammatical viewpoint it can be said that the difference between an adverbial modifier and an objective predicative is here neutralised. In every sentence there is bound to be predication, without which there would be no sentence. In a usual two-member sentence the predication is between the subject and the predicate. In most sentences this is the only predication they contain. However, there are also sentences which contain one more predication, which is not between the subject and the predicate of the sentence. This predication may conveniently be termed secondary predication. In Modern English there are several ways of expressing secondary predication. One of them is what is frequently termed the complex object, as seen in the sentences, *I saw him run*, *We heard them sing*, *The public watched the team play*, *I want you to come to-morrow*, *We expect you to visit us*, etc. Let us take the first of these sentences for closer examination. The primary predication in this sentence is between the subject *I* and the predicate *saw*. *I* is the doer of the action expressed by the predicate verb. But in this sentence there is one more predication, that between *him* and *run*: the verb *run* expresses the action performed by *him*. This predication is obviously a secondary one: *him* is not the subject of a sentence or a clause, and *run* is not its predicate. The same can be said about all the sentences given above.

On the syntactic function of the group *him run* (or of its elements) views vary. The main difference is between those who think that *him run* is a syntactic unit, and those who think that *him* is one part of the sentence, and *run* another. If the phrase is taken as a syntactic unit, it is very natural to call it a complex object: it stands in an object relation to the predicate verb *saw* and consists of two elements.

If, on the other hand, the phrase *him run* is not considered to be a syntactic unit, its first element is the object, and its second element is conveniently termed the objective predicative.

The choice between the two interpretations remains arbitrary and neither of them can be proved to be the only right one. In favour of the view that the phrase is

a syntactical unit, a semantic reason can be put forward. In some cases the two elements of the phrase cannot be separated without changing the meaning of the sentence. This is true, for instance, of sentences with the verb *hate*. Let us take as an example the sentence, *I hate you to go*, which means much the same as *I hate the idea of your going*, or *The idea of your going is most unpleasant to me*. Now, if we separate the two elements of the phrase, that is, if we stop after its first element: *I hate you . . .*, the sense is completely changed. This shortened version expresses hatred for "you" which the original full version certainly did not imply.

References:

1. Baylin John. "The syntax of Slavic predicate case". *ZAS Papers in Linguistics*. – 2001. – 22, 1–23.
2. Bowers John. "Predication", in: M. Baltin, C. Collins (eds.): *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*. – Blackwell, Cambridge, MA, 2001.
3. Winkler Susanne. *Focus and secondary predication*. – New York, 1997.

COMPARATIVE ANALYSIS OF INFINITIVE SECONDARY PREDICATES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Ayitboyeva Zilola Babajon qizi
Yo'ldasheva Fazilat Olimjonovna
Xorazm viloyati Urganch shaxar
Urganch Ranch Texnologiya Universiteti
filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) fan o'qituvchilari

Abstract: In this article, the main features of the English and Uzbek verbs were analyzed. The main differences between Uzbek and English verbs were shown.

Key words: verb, action, state of being, feel, smell, characteristic, situation, literary language, morphological feature, suffix, presence, personal verb, impersonal verb.

The verb is one of the active word groups in all languages. The verb has a wide semantic range, but mainly means a situation that gives the idea of action and action. The learning of the verb word group is inextricably linked to other word groups. The largest group of words is also a verb. Mahmoud Zamakhshari, who was born in Khorezm, wrote several works on linguistics. The work "Muqaddimat-ul Adab" consists of five parts, in the form of nouns, verbs, connectives, noun changes, verb changes. Created. Zamakhshari was the first scientist to group verbs according to their stem. Zamakhshari's place in the study of morphology is incomparable. [1] In the study of the history of the formation of the old Uzbek literary language, one of the important written sources in the work "Tafsir" is used a lot of words of the verb group and in colorful forms. Together with the aspects specific to the old Uzbek language, aspects related to the language of the ancient Turkic times are also shown. The grammatical meanings of personal, tense and mood are expressed in the verb forms mentioned in the work. In this work, full and shortened forms of verbs are used, and detailed information about the word group of verbs is given. [2] Our scientists have noted the work "Muhabbatnoma" which contains all-Turkish features as an example of the old Uzbek written literary language. Indeed, several morphological features are noted in the work. We can know this from the given information about the verb phrase. Some of the verb forms in "Muhabbatnoma" correspond to the old Uzbek language. But the grammatical devices used in some verb forms are characteristic of the language of much earlier times. [3] In the 14th century, there are two other works whose

author is unknown, the first of which is the dictionary "Translator". This dictionary consists of 76 pages and consists of four parts. The first part is devoted to the name, the second part is devoted to the issue of verb tense and action noun, the third part is to the type and declension, and the fourth part is to the use of the word. The first three parts of this work are devoted to morphology, and mainly the verb word family is studied. 8 The second work is the work "At-tuhfa", which also has a very extensive study of the verb family. is given. The categories of verb proportion, indivisibility, person, mood, and tense are covered in detail. This work reflects on the relationship between the unknown, togetherness, addition, and identity. A peculiarity of English verbs is that, in addition to semantic verbs, as in Russian, there are modal and auxiliary verbs, linking verbs, which are usually not translated in any way, but have additional semantic carries a load. One of the unique features of English verbs is that they can be regular or irregular. Irregular verbs differ from regular verbs in that the past tense is formed by adding the suffix. You should use dictionaries, textbooks and a special table available on the Internet to find out what form an irregular verb has in the past or future tense. Another feature of English verbs is the presence of personal and impersonal verbs. Personal verbs act as a predicate in a sentence whenever there is a subject. Impersonal verbs include participles, for example. They rarely act as a predicate, they perform the functions of the rest of the sentence. The distinctive features of English verbs include the way they are formed. There are simple, complex and derived verbs. Simple ones consist only of the root and the ending of the word, for example, hit -hit. Compound verbs are formed by adding the roots of words, for example, to grow -to grow. Derived verbs contain additions and suffixes in addition to the root. Example: dislike -dislike. When learning English, you should devote a lot of time to the verb to be, which is already a characteristic in itself. It performs four functions, most often it plays the role of a semantic verb and a linking verb. Any sentence in English cannot be made without a verb, so to exist exists where there is no semantic verb and there is a compound nominal predicate, for example, I am a student, in Russian " "I am a student" is translated. A verb is a group of words that expresses an action, state or process and has tense, inclination, ratio, perfect, modality and other such grammatical features. Verbs are words that express action. In grammar, the meaning of action is very broad, it includes actions represented by verbs such as to run (yugurmoq), to swim (suzmoq), situations represented by verbs such as to sit down (o'tirmoq), to stand (turmoq), mental changes represented by verbs such as to surprise, to worry, biological phenomena represented by verbs such as to

blossom, to grow, and similar actions and events contains z. In addition to the fact that all of the above have their own specific forms, there is also a common aspect for all of them, that is, they are events that occur in relation to time. A verb is an independent set of words that expresses an action, state or process, that is, an action such as the appearance and change of a certain sign. All such meanings specific to the verb go back to the general meaning of action, which helps to distinguish it from other groups of words. As Yu.S. Maslov pointed out, a verb is a group of words that expresses the grammatical significance of a sign, an action that occurs over time. There are similarities and differences in the mood category of the verb word group in English and Uzbek languages. Indicative mood in Uzbek corresponds to the mood of message, and imperative mood to the mood of command. But English does not have a mood similar to the objective mood in Uzbek, so we can compare the meaning it expresses with Indicative mood (message mood). For example: I want to be a teacher - Men o'qituvchi bo'lmoqchiman. The important thing is that the verb reflects the characteristics of the action that takes place during a certain period of time. These features are manifested in the personal forms of the verb, and therefore the syntactic function of the personal forms of the verb is to be used only as a predicate in the sentence. The word change system of the verb is much richer and more diverse than other word groups. It has not only the synthetic method characteristic of inflectional languages, but also the addition of formants to the root or the analytical method. It should be noted that the verb is the only group of words that has analytical forms. If we pay special attention to the word changing system of verbs, we can see that the suffixed verbs formed by the affixation method are quite rare and the compound verbs formed by the conversion method are quite numerous. Verbs show action (walk, run, write) or a state of being (be, feel, smell, and seem). Verbs have several characteristics: form, tense, person, number, voice, and mood. Some verbs can stand alone in sentence; other verbs are helping verbs. Helping verbs are forms of the words do, be, and have, or the words shall/will, might/must, would/could/should, and can/may. They combine with other verbs to form a complete verb phrase (e.g. was sleeping). Other verbs are called linking verbs. Linking verbs link the subject of a sentence to a description that follows. Linking verbs include forms of the verb be and the verbs seem, appear, become, grow, remain, stay, prove, feel, look, smell, sound, and taste. English also has modal verbs. They are given special attention because these parts of speech differ from other English verbs in a number of features. They are indicators of the characteristic of action and are used together with semantic verbs. For example, a

modal verb must express a request to perform an action. I go to school. I have to go to school. Modal verbs never have the endings –ing, –s and –es. In some cases, modal verbs can be replaced by their equivalents or equivalent universal verbs. Equivalents are usually used instead of modal verbs in the past and future tenses.

References:

1. Jamolxonov X. Hozirgi o'zbek adabiy tili –T.: Cho'lpon, 2008. –240 b.
2. Abdurahmonov O'zbek tili grammatikasi –T.: Cho'lpon, 2004. –280 b.
3. G'afforov Ingliz tili grammatikasi –Toshkent , 2005. –220 b
4. Gaziyeva M. The pragmatics of the prosodic means// International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA. –2021. Volume –7. Issue –5. May 30. P. 229-234
5. Gaziyeva M. The Scientific Paradigm Of Acoustic Phonetics// Academic Leadership (Online Journal) ISSN: 1533-7812, Vol-21-Issue-05-May-2020, 137-143 page
6. Gaziyeva M. On the Matters of the Phonosyntactics//Anglisticum-International Journal of Literature, Linguistics and Interdisciplinary Studies. Volume 7, Issue 5. –Kosovo (Macedonia), 2018
7. Gaziyeva M., Jonridova S. ON THE CONTENT STRUCTURE OF THE TEXT// International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA. –2021. Volume –104. Issue –12. December 30. P. 487-490
8. Gaziyeva M., Burxanova M. About Innovative Methodology In Mother Tongue Lessons.//International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA. –2021. Volume –104. Issue –12. December 30. P. 501-504

BOSHLANG'ICH SINFLARDA NUTQNI O'STIRISH METODLARI

**Guliston davlat pedagogika instituti pedagogika yo'nalishi 8-23 guruh
talabasi Hamdamova Munisa**

Annotatsiya: Maqolada nutq o'stirish tushunchasi, o'quvchilar nutqini o'stirishning mavjud ahvoli, ona tili darslarida nutq o'stirishning shakl va vositalari, nutq o'stirishda noan'anaviy usullardan foydalanish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: nutq, nutq o'stirish, so'z, bog'lanishli nutq, tarqatma, didaktik material, ertak, hikoya .

Kirish. Kuchli nutq qobiliyatlarini rivojlantirish boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda muhimdir, chunki u samarali muloqotni ta'minlaydi, akademik ko'rsatkichlarni oshiradi va ijtimoiy aloqalarni rivojlantiradi. Ushbu maqolada yosh o'quvchilarda nutq qobiliyatining o'sishiga ko'maklashish uchun o'qituvchilar foydalanishi mumkin bo'lgan bir qator usul va strategiyalar ko'rib chiqiladi. Ushbu metodlarni qo'llash orqali o'qituvchilar o'quvchilar nutq qobiliyatlarini ishonch va ravonlik bilan rivojlantiradigan qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit yaratishi mumkin. Og'zaki ifodani qadrlaydigan va rag'batlantiradigan sinf muhitini yaratish nutq mahoratini rivojlantirish uchun juda muhimdir. O'qituvchilar o'quvchilarga tengdoshlari oldida so'zlash, sinf muhokamalarida qatnashish va guruh mashg'ulotlarida qatnashish imkoniyatini berishlari mumkin. Faol tinglash samarali muloqotning asosiy tarkibiy qismidir. O'qituvchilar audio yozuvlar, tinglashni tushunish mashqlari va interaktiv munozaralar kabi o'quvchilarning tinglash qobiliyatini oshiradigan tadbirlarni o'z ichiga olishi mumkin. Faol tinglashni targ'ib qilish orqali talabalar tushunishni, tanqidiy fikrlashni va turli xil aloqa sharoitlarida munosib javob berish qobiliyatini rivojlantiradilar. Notiqlik uchun imkoniyatlar yaratish talabalarning ishonchini oshiradi va ularning nutq qobiliyatlarini oshiradi. O'qituvchilar sinf taqdimotlarini, munozaralarni yoki nutq tanlovlarini tashkil qilishlari mumkin, bu esa o'quvchilarga tinglovchilar oldida nutq qobiliyatlarini namoyish etishlariga imkon beradi. Ushbu tadbirlar o'quvchilarning notiqlik mahoratini, o'ziga ishonchni va o'z fikrlarini izchil tashkil etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Ko'zgu nutq mahoratini rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. O'qituvchilar va talabalarga nutq qobiliyatlari haqida fikr yuritishda, takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlashda va keyingi rivojlanish maqsadlarini belgilashda rahbarlik qilishlari mumkin. Muntazam mulohazalar, o'z – o'zini

baholash va maqsadlarni belgilash talabalarga kuchli va zaif tomonlaridan xabardor bo'lishga yordam beradi va ularni nutq qobiliyatlarini oshirish ustida doimiy ishlashga undaydi. Nutq faoliyati uchun o'quvchilarning nutq ko'nikmalarini oshirish uchun bir nechta shartlarga rioya qilish kerak:

1. Talabaning nutqi yuzaga chiqishi uchun talab bo'lishi kerak. Ekspressiv nutqni rivojlantirishning uslubiy talabi talabalar o'z fikrlarini, og'zaki yoki yozma bayonotlarga bo'lgan istaklarini va muloqot qilish zarurligini bildiradigan vaziyatlarni yaratishdir.

2. Har qanday nutq mazmunli tarkibga ega bo'lishi kerak. Material qanchalik to'liq, boy va qimmatli bo'lsa, bayonot shunchalik mazmunli bo'ladi.

3. Fikr tinglovchi tushunadigan so'zlar, lug'at, jumla tuzilmalari va nutq naqshlari yordamida ifodalangandagina tushunarli bo'ladi. Shuning uchun nutqni muvaffaqiyatli rivojlantirishning uchinchi sharti talabalarni zarur til vositalari bilan jihozlashdir. Nutq ko'nikmalarini o'stirishda uchta yo'nalish aniq ajralib turadi: alohida so'zlar ustida ishlash, lug'at va jumla tuzilmalarini rivojlantirish va bog'langan nutqni kuchaytirish. Leksikologiya, morfologiya va sintaksis alohida so'zlar, lug'at va jumla tuzilmalari ustida ishlash uchun lingvistik asos bo'lib xizmat qiladi. Boshqa tomondan, bog'langan nutqning rivojlanishi mantiq, adabiyotshunoslik va sintaktik tuzilmalarni har tomonlama o'rganishga tayanadi.

Muhokama. Nutqni o'stirish talabalarning to'rtta shartga rioya qilish qobiliyatini oshirish orqali ta'minlanadi: izchillik, istiqbol, xilma-xillik va umumiy maqsadga muvofiqlik. Nutqda o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda muhim vositadir. Bu nafaqat fikrlarni ifoda etish vositasi, balki ularni shakllantirish uchun. O'quvchi fikr nutqning psixologik asosi bo'lib xizmat qiladi va uni etishtirish fikrlash jarayonlarini boyitishga tayanadi. Nutqni samarali o'stirish faqat aqliy faoliyat tizimini o'zlashtirish, shu jumladan tayyorgarlik, materialni takomillashtirish orqali mumkin, mavzuni tanlash, mantiqiy operatsiyalar va joylashtirish. Fikrlash til materiali yordamida og'zaki shakllanganda va ifodalanganda muvaffaqiyatli rivojlanadi. Tushunchalar so'zlar yoki so'z birikmalari bilan ifodalanadi, bu ularni aloqa uchun muhim materiallarga aylantiradi. Kontseptsiyani ifodalovchi so'zni (yoki so'z birikmasini) tushunish ushbu tushuncha asosida tashqi nutqda fikrlash uchun asos yaratadi. Bolalar nutqini o'stirishda turli xil didaktik o'yinlarni tez-tez tashkil etish yo'li bilan berilayotgan bilimni tez o'zlashtirish imkoni tug'iladi. Agar o'yin bolalarga dinamik tarzda o'rgatilsa, ular o'yinni o'rganib olganlarini sezmay qoladilar, o'yin jarayonida o'quv materiallarini puxta o'zlashtirishga aslî qiynalmaydilar. "O'yinlar bolalarning

to'g'ri o'sishida juda muhim rol' o'ynaydi. Bola o'yinga butun borlig'i bilan kirishib ketadi. O'yin jarayonida uning nutqi tez rivojlanadi". O'yinlar, xususan didaktik o'yinlar, bolalarning tabiiy ehtiyoji-harakatchanligiga juda mos keladi. Shuning uchun ham bolalar o'yinni juda sevadilar. Maktabgacha tarbiya va maktab yoshidagi kichik bolalarning nutqini o'stirishda o'yin muhim o'rin tutadi.

Natija. Didaktik o'yinlarning qariyb hammasida, masalan, "Bo'g'inlarga ajrat", "Qaysi Harfdan" kabi o'yinlarda harakat elementlari bolalarning jismoniy va aqliy o'sishlariga katta ta'sir etadi. Bolalarda sezgirlikni va eshitish, ko'rish, harakat qilish qobiliyatini rivojlantirishda, ayniqsa didaktik o'yinlarning ahamiyati katta. Masalan, "Jimjitlik", "Nimani taqirlatyapti?", "Tuk-tuk", "Kim nimani eshityapti?" va boshqa shu kabi o'yinlarda bolalarning xotira va eshitish qobiliyati, shuningdek, diqqati o'sadi. Ilmiy metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan didaktik o'yinlarni bolalarning zo'r quvonch bilan o'ynashi tajribada hamisha ko'zga yaqqol ko'rinib turadi. Har bir o'yin mobaynida bolalarning diqqati, zehni taraqqiy etib boradi. O'qish paytida bolalar birbirlarining harakatlarini kuzatadilar, hech narsani ko'zdan qochirmaslikka, o'yin qoidalarini va berilgan vazifalarini esda saqlab qolishga tirishadilar. Bundan tashqari o'yin paytida o'quvchilar oldin o'rganilgan materiallarga asoslanib ish tutadilar, natijada bu material bolalar xotirasida yana ham mustahkam o'rnashib qoladi. Didaktik o'yinlar bolalarda har bir narsani bilishga intilish hissini uyg'otadi, ularning aqliy ish bilan aktiv shug'ullanishiga imkon beradi, kuzatuvchanlik, narsa va hodisalarni taqqoslash, tahlil qilish, umumlashtirish, aniqlash qobiliyati hamda nutqi o'sa boradi. Didaktika o'yinlar bolalarni ongli harakat qilishga o'rgatadi. "Didaktik o'yinlar birinchi va ikkinchi signal sistemalari birligini, ko'rsatmalilik, so'z va harakat birligini mustahkamlaydi. Didaktik o'yinlarda o'quvchi o'qituvchining birorta gapini ham eshitmasdan qolmasligi kerak, aks holda, o'quvchi o'yin qoidasini yaxshi bilib ololmaydi, o'yin topshirig'ini o'z vaqtida bajara olmaydi, boshqalardan orqada qolib ketadi". Shu nuqtai nazardan bolaning xotirasini, diqqatini mustahkamlashda, so'z boyligi va nutqini normal o'stirishda didaktik o'yinlarning katta ahamiyati bor. Bolalar o'yin boshlanishini sabrsizlik bilan kutadilar, ularning ongida ertangi o'quv kunining quvonchli manzarasi gavdalanadi. "O'yin paytida bolalar psixikasining individual xususiyatlari, ularda shartli reflekslarning paydo bo'lish tezligi va ularning mustahkamligi yanada yaqqolroq namoyon bo'ladi. Bu esa o'qituvchiga o'quvchilar faoliyatiga individual munosabatda bo'lish imkonini beradi". Didaktika o'yinlarning eng soddalaridan biri "Davom ettir" o'yinidir. Bunda o'qituvchi bir so'zning boshlanishini, yani birinchi yoki birinchi va ikkinchi bo'g'inini aytadi, o'quvchilar esa uni davom ettiradilar. Bu o'yinda ishlatiladigan so'zlar ikki-uch bo'g'indan

oshmasligi kerak. Bunday so'zlarni bolalarning Gul-nor, Xol-mat, Jo'-ra, Nodi-ra, A-za-mat kabi ismlaridan boshlash maqsadga muvofiqdir. Keyin esa sha-mol, laylak, tul-ki, bo-la, uch-di, o'y-na-di kabi narsa va ish-harakat nomlari aytiladi. O'yin oxirida o'qituvchi bir-biriga o'xshash 3 – 4 so'z aytadi. Masalan: Nodira-Nazira, Normat-Xolmat, Non-don, suv-sut, choy-soy kabi. Keyin bolalarga shu singari so'zlarni o'ylab topishni aytadi. Didaktika o'yinlardan topishmoq, tez aytish kabi o'yinlar ham talim-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga, bolalarga ruhiy oziq beradi.

Xulosa qilib aytganda, zarur shart-sharoitlarga rioya qilish va nutqni o'stirishni turli xil ta'lim tadbirlariga qo'shish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlarining muloqot qobiliyatlarini, kognitiv o'sishini va umumiy akademik muvaffaqiyatlarini oshiradigan kuchli nutq qobiliyatlarini rivojlantirishlari mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq ko'nikmalarini rivojlantirish ularning akademik, ijtimoiy va shaxsiy o'sishi uchun juda muhimdir. Og'zaki ifodani rag'batlantirish, hikoya qilish va ovoz chiqarib o'qish, talaffuz va artikulyatsiya bilan shug'ullanish, rolli o'yin va drama tadbirlarini o'tkazish, faol tinglashni rivojlantirish, ommaviy nutq imkoniyatlarini taqdim etish va aks ettiruvchi amaliyotni rag'batlantirish kabi samarali usullarni qo'llash orqali o'qituvchilar talabalarga ishonch va samarali kommunikator bo'lish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Bokui, J. A. (2005). Maktabgacha fonologik sezgirlik va birinchi sinf o'qish yutuqlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy holat farqlari. Ta'lim psixologiyasi jurnali, 97 (3), 457-464.
2. Estigarribia, B., & Rodriguez, B. (2016). Maktabgacha ta'lim aniq ta'lim strategiyasi orqali so'z rivojlantirish. Erta Bolalik Ta'limi Jurnali, 44(2), 203-210.
3. Kalandarovna, Y. L. (2022). TABU LUG'ATINING KELIB CHIQISHI VA TUSHUNCHASI. Innovatsion Texnologik: Uslubiy Tadqiqot Jurnali, 3(10), 184-190.

Bolalar uchun o‘yinlarning tarbiyaviy ahamiyati

Guliston davlat pedagogika instituti

8.23-guruh talabasi

Bobonazarova Dildora Jo‘rabek qizi

Annotasiya: Ushbu maqolada bola uchun o‘yinlarning tarbiyaviy ahamiyati, ularning bola rivojlanishiga ta’siri, foydali jihatlari haqida.

Kalit so‘zlar: o‘yin, bola, psixologiya, bilish jarayonlari.

Kirish: O‘yin bolalarning asosiy vazifasi bo‘lib, u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi. Bolalar o‘yinlari — bolalarni aqliy, axloqiy, jismoniy va estetik tarbiyalash vositalaridan biri. Bolalar o‘yinlari bolalarning har tomonlama kamol topishiga katta ta’sir qiladi. O‘yin vaqtida sezgi, idrok, tafakkur, xayol, xotira, diqqat, iroda, hissiyot va boshqa ruhiy jarayonlar ishtirok O‘yin bolalarning jismoniy rivojlanishi, bolalarni aqliy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Jamiyatning manaviy takomillashuvi unda amalga oshirilayotgan ta’lim-tarbiya ishlarining mazmuni, shakl va mohiyatiga bog‘liqdir. Shu boisdan ham ta’limdagi yangilanishni, respublikamizda amalga oshirilayotgan bosqichma bosqich ta’lim tizimi pedagogik talqin qilish, bu jarayonni samarali kechishini ta’minlash zaruriyati yuzaga keldi. Haqiqatan ham o‘yin har bir yosh bosqichda bolaning tevarak atrofdagi hayotni va kishilar o‘rtasidagi turli munosabatni har tomonlama bilib olishga qaratilgan faoliyatdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Bolalarda o‘yin faoliyati haqida turli izlanishlar olib borilgan. F.Toshpolatov, R.Turopova, Z.Ahmedov, N.Aminova, X.Botiraliyev, H.Mahmudo va, F.Qurbonova, T.Bekpolatova kabilar bolalar psixologiyasi, o‘yinning bola ongiga, turmush tarziga ta’siri, uning ijobiy oqibatlarini, bolalar bilish jarayoniga o‘yinning ta’siri haqida ilmiy ishlar olib borganlar.

Muhokama: Bolalar o‘yinlari ning 3 asosiy xususiyati bor. Birinchidan, bola o‘yin faoliyatini erkii, o‘z xohishi bilan bajaradi. Ikkinchidan, mazkur faoliyatning ijodiy va faolligidir. Uchinchidan, o‘yin harakatlarining jo‘shqinligi: bola o‘yinga qiziqib ketadi, zavqlanadi, unda o‘rtoqlik hissi kuchayadi va hokazo. Bolalar o‘yinlari mazmuniga qarab o‘yinchoqli, voqeaband (syujetli), harakatli va didaktik o‘yinlarga bo‘linadi: 1) o‘yinchoqli o‘yinlar asosan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning o‘yinlaridir (sodda o‘yinchoqlar, mas, shiqildoq, kubiklar o‘ynash; qum bilan o‘ynash); 2) voqeaband o‘yinlarda bolalar kattalar faoliyatiga taqqid qilishadi.

Bu o'yinlar bolaning tashqi muhitidagi voqelikni aks ettiradi (mas, "bola boqish", "ovqat pishirish", "bog'chabog'cha" o'ynash va boshqalar) Bolalar ulg'aygan sari ularning voqeaband o'yinlari ham murakkablasha boradi; 3) harakatli o'yinlarni bolalar yakkayakka yoki birgalikda bajaradilar (mas, koptok o'ynash, tez yugurish va boshqalar). Bu o'yinlar maktab yoshidagi bolalarga ayniqsa foydalidir: bolalar sog'lig'ini mustahkamlaydi, ularni irodali qilib tarbiyalashga yordam beradi. Bolalarning sport o'yinlari ham harakatli o'yinlardandir; 4) didaktik o'yinlar ni tarbiyachilar o'ylab topadi. Bu o'yinlar bog'chalarning katta guruxlarida tarbiyalanadigan va boshlang'ich sinflarda o'qiydigan bolalarga mo'ljallanadi (mas, tabiiyilmiy mavzularga, chet tili so'zlarini eslab qolishga oid, loto o'ynash va hokazo.) Bu o'yinlar bolalarda sezgi, idrok, diqqat, xotira, zehn kabi sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bolani sog'lom va baquvvat bo'lib o'sishiga imkon beradi. o'yinlarning quyidagi turlari keng tarqalgan: 1) tabiiymavsumiy o'yinlar („Yomg'ir yog'aloq“, „Oq terakmi — ko'k terak“, „Uloq“ va boshqalar); 2) hududiy va turli joylarga mos o'yinlar (mas, uydaboshqotirma va so'z o'yinlari; hovlida — „Tosh o'yin“, „Arqon o'yin“, bog'da — yong'oq, danak o'yinlari, „Quvlashmachoq“ va boshqalar); 3) turli yosh va jinslarga xos o'yinlar (yigitlar orasida „Podachi“, „Chavandoz“, „Quloq cho'zma“ va boshqalar, Qizlar orasida „Durra“, „Chorichanbar“, „G'ozg'oz“ va boshqalar). Katta yoshdagi erkaklarning kurash, uloq, chavgon kabi sport o'yinlari bo'lsa, ayollarning ko'proq so'z, raqs, qo'shiqli o'yinlarni o'ynash odatlari bo'lgan; 4) mashg'ulot, mehnat faoliyati bilan bog'liq o'yinlar, odatda, „Navro'z“ kunlari o'ynalgan (mas, chorvachilikda „Ov o'yin“, kamondan otish, „Kiyik ovi“; dehqonchilikda „Mashoba“, „Xirmonxirmon“ va boshqalar; hunarmandchilikda „Sartarosh“, „Kovushim“, „Kashtachi“ va boshqalar); 5) voqeaband o'yinlar („Podshovazir“, „Urush o'yin“, „Echkicho'pon“, „Bo'ri va qo'ylar“ va boshqalar); 6) harakatli o'yinlar („Tepa kurash“, „Qo'riqchi“, „Chirkash“ va boshqalar); 7) turli vositali o'yinlar. Bu o'yinlar moddiy vositalar (qo'g'irchoq, o'yinchoq, tosh, tayoq, to'p, yong'oq kabilar) yordamida bajariladigan va ma'naviy, badiiyifodali vositalar (so'z, qo'shiq, raqs, teatr) yordamida amalga oshiriladigan o'yinlar; 8) hayvonlar ishtirokida o'tadigan o'yinlar. Bu o'yinlar eng qadimiy hisoblanadi („Uloq“, „Ot poyga“, „Chavgon“, „Xo'roz urishtirish“, „Qo'chqor urishtirish“, „Bedana urishtirish“, „It urishtirish“ va boshqalar).

Natija: O'yin — tarbiyalash va hordiq chiqarish vositalaridan biri. O'yin insoniyatning butun tarixi mobaynida diniy marosim, sport, harbiy va boshqalar mashqlar, shuningdek, san'at, ayniqsa uning ijro shakllari bilan qo'shilib kelgan. Ma'lumki, inson o'z hayotida o'yin, o'qish, mehnat, dam olish kabi mashg'ulotlar bilan band bo'ladi. Inson hayotining dastlabki davrlarida o'yin asosiy faoliyat

hisoblanadi, keyin esa u o'qish bilan baravar davom etadi, undan so'ng esa o'yin kamayib, uning o'rnini o'qish va mehnat egallaydi. Odamzod tarixining dastlabki davrlarida o'yinlar hayotda muhim o'rin tutgan. O'yinlar yordamida insoniyat o'sgan, ulg'aygan, chiniqqan, jismonan baquvvat bo'lgan, aqlan, ruhan rivojlangan, ma'naviy kamol O'yinning bola tarbiyasiga asosiy roli bolalar muassasasi hayotini u bilan boyitishni talab etadi. Shuning uchun ham o'yin bolalarning kun tartibiga kiritilgan. Bola o'yinining o'ziga xos jihati shundaki, u tevarak atrofdagi hayotni kishilarning faoliyati, ishlari, harakatlarini ularning ish jarayonidagi o'zaro munosabatlarini aks ettiradi.

Xulosa: Xulosa o'rnida aytish kerakki, bolalar o'yin faoliyati bilan birga ta'limiy mashg'ulotlarda ham ishtirok etadilar. O'yin faoliyati bolaning hayotida katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Bola o'yin faoliyati orqali atrofni o'rganadi, uning bilish jarayonlari rivojlanadi, ayniqsa ularning sezish jarayoni rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Bolalar o'yinlari" O'zME. B-harfi Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005)

УДК: 633.88

***FERULA TADSHIKORUM* PIMENOV** ни ИЛДИЗИ ВА БАРГЛАРИДАН
АЖРАТИБ ОЛИНГАН ЭФИР МОЙЛАРИНИ КИМЁВИЙ ТАРКИБИ
ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ ЭФИРНЫХ МАСЕЛ КОРНЕЙ И ЛИСТЬЕВ
***FERULA TADSHIKORUM* PIMENOV**

Тухтаева Д.Н., Ўрмон хўжалиги илмий-тадқиқот институти,
Тошкент, Ўзбекистон e-mail: tukhtaeva.d@mail.ru

Хамраева Д.Т., ЎзР ФА Ботаника институти ҳузуридаги Ф.Н. Русанов
номидаги Тошкент ботаника боғи б.ф.д. e-mail:
hamraeva.dilovar@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақолада камёб ўсимлик – *Ferula tadshikorum* Pimenov доривор ўсимлигининг илдиз ва баргларида ажратиб олинган эфир мойининг таркиби аниқланган.

Калит сўзлар: барг, илдиз, интродукция, эфир мойи, *Ferula tadshikorum*.

Annotation: This article identifies the composition of the essential oil extracted from the roots and leaves of the rare plant *Ferula tadshikorum* Pimenov medicinal plant.

Key words: *essential oil, Ferula tadshikorum, introduction, leaf, root.*

Айрим ўтказилган тадқиқотларда (Sahebkar, Iranshahi, 2010), *Ferula* L. (Ariaceae Lindl.) туркумига Ўрта Осиёдан Ғарбий шимолий Африкагача тарқалган 170 га яқин турни ўз ичига олиши ва ушбу турлар халқ табобатида организмдаги турли касалликларини даволаш учун машҳурлиги ва каврак турларининг кўпчилиги кучли хушбўй хидга эга бўлиб, бунга улар таркибидаги эфир мойининг хилма-хиллиги ёки олеорезин мавжудлиги билан боғлиқлиги тўғрисида маълумотлар берилган. Шунингдек, ушбу изланишлар натижасида кавракдан олинган мойнинг бактерияга ва замбуруғларга қарши ҳамда бошқа биологик фаоллигини кўриб чиқилган, шунингдек, доривор мақсадларда каврак туркумининг турли хил доривор турларидан олинган эфир мойларининг кимёвий таркибини бўйича маълумотлар умумлаштириб келтирилган [1].

Н. Борисов, М.Г. Пименов, А.И Баньковскийларнинг (1977) томонидан олинган тадқиқот натижалари ва адабиётлардан кимёвий таркиби бўйича олинган маълумотлар таҳлил қилинганда, каврак туркуми турлари кимёвий бирикмаларни ишлаб чиқиши жиҳатдан 3 синфга ажратилган ва унга боғлиқ хемосистематик қонуниятларни аниқлаш имконини берган. Туркумнинг турларидан, асосан, хушбўй кислоталар ва терпен спиртларининг мураккаб эфирлари ажратиб олинган. Каврак туркумига мансуб таксонларнинг кимёвий жиҳатдан бир хил эмаслиги уларнинг таксономиясини қайта кўриб чиқиш зарурлигини кўрсатган [2].

Ушбу ишнинг мақсади *Ferula tadshikorum* ривожланишининг виргинил босқичидаги турли ёшдаги ўсимликларнинг илдизлари ва баргларидаги эфир мойининг таркибини аниқлаш ҳисобланади. Тажриба учун қуйидаги ёшдаги виргинил босқичидаги ўсимликлар олинди:

- Сурхондарё вилояти Боботоғ туманидан йиғилган 12-14 ёшли ва 24-27 ёшли етук ўсимликлар;
- Тошкент Ботаника боғида интродукция шароитида етиштирилган 4 йиллик ўсимлик.

Ўрганилган барча ёшдаги ўсимликлар барг ва илдизларининг таркибий компонентларини сульфид сақловчи ва азот сақловчи моддалар, углеводородлар, терпенлар ва бошқалар ташкил этди. *Ferula tadshikorum* турида сульфид сақловчи моддаларнинг юқори кўрсаткичи унинг ёши билан боғлиқ бўлиб, асосан табиий шароитда ўсган вакилларининг илдизида кўпроқ фоизда тўпланиши аниқланди.

Адабиётлар

1. Sahebkar A., Iranshahi M. Biological activities of essential oils from the genus *Ferula* (Apiaceae) // Asian Biomedicine Vol. 4. No. 6. 2010. Pp. 835-847.
2. Борисов В.Н., Пименов М. Г., Баньковский А.И. Распространение некоторых биологически активных соединений в роде *Ferula* L. по данным ИК, УФ спектроскопии и тонкослойной хроматографии // Растительные ресурсы. Т. XIII. Вып. 2. «Наука» Ленинградское отд. 1977. – С. 276-291.

Mahjuriy ijodining o'rganilish masalasi

Saloxiddinova Nigoraxon Inomjonovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent v.b.

“UNIVERSITY OF ECONOMICS AND PEDOGOGY” NOTM. Andijon

Annotatsiya. Maqolada XX asr Andijon adabiy muhitida ijodi to'liq o'rganilmagan Muhammadxon Mahjuriy haqida mulohazalar keltirilgan

Kalit so'zlar. XX asr Andijon adabiy muhiti, Andijon adabiy gurungi”, “Visoling orzusi”, “Kitob muallifi haqida”, Po'lotjon Domulla Qayyumov, “Tazkirai Qayyumiy”

XIX asrning oxiri va XX asr adabiyoti haqida gap ketganda, avvalo, davrning, mavjud tuzumning ta'siri haqida ham to'xtalish lozim. Chunki o'lkada yuz bergan ijtimoiy-siyosiy voqealar jamiyatning barcha sohalariga dahl qilganidek, badiiy adabiyotning mavzular ko'lamiga, badiiyatiga o'z ta'sirini o'tkazdi. Adabiyotshunos olim Qozoqboy Yo'ldosh: “Biror badiiy asarning tasvir nozikligini, badiiyati o'ziga xosligini, obrazlar sistemasini to'g'ri tushunmoq, tili jozibasini his etmoq uchun shu asar yaratilgan davr badiiy tafakkuriga xos xususiyatlarni bilish kerak bo'ladi¹ - deganda ayni mulohazalarimizga javob sifatida keladi. XX asr Andijon adabiy muhiti haqida so'z yuritilganda ham davr ruhiga hamohanglik, mavzular mushtarakligi, g'oyalar umumiyliigi kuzatiladi. Jumladan, shoirlar ijodida bilimli bo'lishga chaqirish, o'zga tillarni o'rganish, ma'rifatni, ma'rifatli kishilarni ulug'lash g'oyalari asosiy o'rinni egallay boshladi. Aksincha, ma'rifatsiz, qoloq, dangasa kishilar jamiyat uchun keraksiz ekanliklari ba'zan ibrat, nasihat va hatto satira bilan ifoda etildi. Mavjud siyosiy tuzum hattoki shoiru-yozuvchilarni bir bo'lishga, bir xil g'oyani ilgari surishga undadi. Ular o'rtasidagi adabiy hamkorlik va mushtaraklik adabiy muhitning rivojlanishiga muhim rol o'ynadi.

Hamma davrlarda ham badiiy adabiyotning yuksalishi va taraqqiy etishida adabiy muhitlarning o'rni bo'ladi. Qo'qon, Xiva, Toshkent kabi shahar va muzofotlarda qalam tebratgan shoir va yozuvchilar o'ziga xoslik asosida adabiy muhitning shakllanishiga muhim hissa qo'shganlar. Ana shunday ijodkorlardan biri bu Andijon adabiy muhiti namoyondasi Muhammadxon Mahjuriydir.

Umuman olganda, badiiy adabiyotda tarixiy taraqqiyot jarayonlarini, undagi mavjud an'ana va yangilanishlarni tub mohiyatini aniqlash, unga doir manbalarni

¹ Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – B. 11.

batafsil o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ana shunday masalalar bevosita adabiy muhitga bog'lab tahlil etilganda bir adabiy davraga mansub shoirlar ijodining mushtarak va farqli jihatlari aniq namoyon bo'ladi.

“Ko'p asrlik mustahkam ildizga ega Andijon ma'naviy zaminida adabiy jarayon vaqt o'tishi bilan to'xtab qolmay, aksincha, rivojlanishda davom etdi. Bu taraqqiy va yangilanishlar, ayniqsa, XIX asr so'nggi choragi va XX asr boshlarida yashab qalam tebratgan Manzur, Ojiz, Muntazir, Bimiy, Muhib, Pirimqori, Qori Zokir, Hofiz, Mushtoq va Mavjiy kabi shoirlar ijodida yaqqol namoyon bo'ladi”², – deb yozadi I.A.Madgazyev.

Yuqoridagi fikrlarga qo'shimcha qilgan holda aynan XX asr Andijon adabiy muhiti vakili Muhammadjon Mahjuriy va unga zamondosh shoirlar ijodini ham adabiy muhit takomilidagi o'rnini ta'kidlab o'tish lozim. Lekin Mahjuriy she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, mavzular va janrlar xilma-xilligi, an'anaviyligi va xalqchilligi masalalariga munosabat o'zbek adabiyotshunosligida to'liq o'rganilmaganligi ishning yanada dolzarbligini belgilaydi. Ushbu ijodkor to'g'risidagi asosiy ma'lumotlar “Andijon adabiy gurungi” va shoirning “Visoling orzusi” to'plamida “Kitob muallifi haqida” qismida berib o'tilgan. Muhammadxon Mahjuriyning tarjimai holi haqida dastlabki ma'lumotlar esa Po'lotjon Domulla Qayyumovning “Tazkirai Qayyumiy” asarida berilganligini ko'rishimiz mumkin.

Po'lotjon Domulla Qayyumovning “Tazkirai Qayyumiy” asarida o'zbek adabiyotining o'rta asrlardan XX asrlargacha bo'lgan davrda yashab ijod etgan ko'plab vakillari haqida ma'lumot beriladi. Kitobning 3-jildida esa XX asrda yashab ijod etgan shoirlar hayoti va qisman ijodidan namunalar keltirilgan. Shunday bo'lsada bu tazkiralarda o'zbek adabiyotida hali ijodi to'liq o'rganilmagan shoirlar haqida ma'lumot beruvchi birlamchi vazifa o'taydi. “Tazkirai Qayyumiy”da “MAHJUR II – Bu shoir Andijon atrof qasabalaridan Qo'qon qishloq nomli joyda olim oilasida dunyoga kelmishdur. Nomi mulla Muhammadxon mahdum bo'lib, Mulla Ishoqxon o'g'lidur. Zamonamizda hayot va keksa shoirlarimizdandur. Andijon shaharida nash'u namo etmish. San'at va adabiyot ahlidan bo'lib, badihago'y shoirdir. Shoir Charxiyning aytuvlaricha, Andijon teatrusida suflerlik xizmati ham bo'lmish adabiy emakdon bo'lib turmushdurlar”³. Po'lotjon Domulla Qayyumovning ushbu tazkisasi o'zbek adabiyotshunosligida nomi ma'lum bo'lsada, hali ijodi to'liq o'rganilmagan shoirlar haqida ma'lumot beruvchi qimmatli manba ekanligi bilan ajralib turadi. Ushbu tazkirada Mahjuriy qalamiga mansub

² Madgazyev I. XIX asr so'nggi choragi va XX asr boshlari Andijon adabiy muhiti manbalari

³ Po'lotjon Domulla Qayyumiy “Tazkirai Qayyumiy”. – Toshkent, 1998. – B. 637.

“Uchrashib” radifli g’azalining matla’si va maqtasi, “Mayliga” radifli g’azalining esa to’liq varianti keltirilganligini ko’rishimiz mumkin:

“Ko’z uchida bir qarab kuydursangiz ham mayliga
G’amza tig’ida meni o’ldursangiz ham mayliga.

Chin ko’nguldin bir vafog’a va’da aylab lutf ila
Qancha chekmakg’a jafo ko’ndursangiz ham mayliga.

Laylidek mehru muhabbat bog’lab ey jonon sizga
Elga Majnundek meni kuldursangiz ham mayliga.

Sizga Mahjur ixtiyorin berdi ovlab ko’nglini
So’ngra ko’zga qon yoshin to’ldirsangiz ham mayliga”⁴.

G’azal ishqiy mavzuda bo’lib, shoir Firoqiy tomonidan ushbu g’azalga muxammas bitilganligi tazkirada qo’shimcha ma’lumot sifatida keltirib o’tilgan.

Mahjuriy domlanning tarjimai holi haqida “Andijon adabiy gurungi” to’plamida quyidagicha ma’lumotlar uchraydi. “Muhammadxon mulla Is’hoq qori o’g’li 1889-yilning avgust oyi, dushanba kuni “Yayilma” mavzesida (hozirgi Elektrodvigatel zavodi) tavallud topgan. Otalari mulla Is’hoq qori mukammal savodli, o’z zamonasining yetuk zabardast olimlaridan bo’lib, katta maktabdor edi. Onalari ham Hamrohbibi otin nomi bilan mashhur otin ayalardan bo’lgan”⁵. Yuqoridagi ma’lumotlar “Tazkirayi Qayyumiy”dagi ma’lumotlarni yanada to’ldiradi. Shuningdek, ota-onasining ham ilm ahllaridan bo’lganligi Muhammadxon Mahjuriyning keyingi faoliyatiga ham o’z ta’sirini o’tkazadi. Manbalarda Mahjuriy besh yoshidayoq Qur’on ta’limini olganligi, yetti yoshida mukammal savod chiqarganligi⁶ keltiriladi. Albatta, bunday katta iqtidor o’z-o’zidan bo’lmaydi. Otasi mulla Is’hoq va onasining sa’y-harakatlari farzandiga ijobiy ta’sir ko’rsatganligi bilan yuzaga chiqadi. Farzandidagi iqtidorni yanada o’stirish maqsadida otasi Mahjuriyini Xo’jandga jo’natadi. U yerdagi “Miyon hazrat” madrasasidagi tahsildan so’ng shoir arab va fors-tojik tili grammatikasi hamda adabiyotini mukammal o’zlashtiradi. 20 yoshida Qur’onni to’liq hatm qilib, hofizi Qur’on darajasiga ko’tariladi. Yana zamonasining mashhur xattotlaridan Abdulmajid qozi Hofiz domladan xattotlik ilmini o’rganadi va zabardast xattot

⁴ Po’lotjon Domulla Qayyumiy “Tazkirayi Qayyumiy”. – Toshkent, 1998. – B. 638.

⁵ Is’hoqov.M. Andijon adabiy gurungi. – Toshkent: MUMTOZ SO’Z, 2013. – B.25.

⁶ Muhammadxon Mahjuriy. Visoling orzusi. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – B. 4.

bo'lib yetishadi. Yigitlik davrlaridanoq "Mahjur" taxallusi bilan g'azallar yozganligi, o'tkir zehni, mantiqiy fikrlashi, she'riyatga nozik munosabatda bo'lganligi bilan xalq orasida katta obro'-e'tibor topganligi aytiladi.

Andijon jome' madrasasida tahsil olib yurgan paytlaridayoq zamonasining mashhur kishilari Qori Zokir, Sayfiy, Anisiy, Ramziy, Habibiy, Ulfat bilan do'stlik rishtalarini bog'laydi. Bu do'stlik va adabiy aloqalar keyinchalik Andijon adabiy muhiti rivojiga munosib hissa qo'shilishiga sabab bo'ladi.

УДК 595.798

ХОРАЗМ ВОҲАСИ ҲАҚИҚИЙ АРИЛАРИНИНГ (*VESPIDAE*) ТУР ТАРКИБИ

Абдуллаев Ў.Р - б.ф.ф.д., Урганч давлат университети, Урганч.
Джуманиязова М.П – катта ўқитувчи, Урганч давлат университети,
Урганч.

Дўсов Х.Ж - ўқитувчи, Урганч давлат университети, Урганч.

Аннотация. В данной статье дана информация о видовом составе осы настоящие *Vespidae*.

Дунёда аҳоли сонининг ортиши билан антропоген омил таъсирида атроф-муҳитнинг кескин ўзгариши ва бунинг оқибатида биологик хилма-хилликнинг ва табиий ресурслар камайиши, жумладан, ҳайвонот дунёси ресурсларини хилма-хиллигининг камайиши ёки ортишига сабаб бўлмоқда.

Шу ўринда, табиий экосистемалар кескин ўзгаришга учраётган ҳудудларда тарқалган ариларнинг таксономик таркиби, биоэкологик хусусиятлари ва тарқалиши уларнинг замонавий экологик ҳолатини аниқлаш услубларини такомиллаштириш, шунингдек, уларнинг хўжаликдаги аҳамияти ёки зарарини ўрганиш муҳим илмий аҳамиятга эга.

Кўпгина ҳолатларда ариларнинг инсонларга ҳужуми ҳам аниқланмоқда. Бундай ҳолатларда арилар ҳужумини олдини олиш, уларнинг ҳужумига қарши аттрактант тутқичлар яратиш муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозирги вақтда жаҳонда биологик хилма-хилликни сақлаш ва ҳайвонот дунёси ресурсларидан оқилона фойдаланишни ривожлантириш бўйича изланишлар олиб борилмоқда. Бу борада ҳозирги антропоген омил таъсири кучайган ва табиий экосистемалари ўзгаришга учраётган даврда ҳудуд ҳайвонларини фаунистик таҳлил қилиш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Экотизимдаги ҳайвонларнинг муҳим гуруҳларидан бири бўлган сариқ ариларнинг ҳозирги кундаги ҳолатини баҳолаш, фаунистик таркибини таҳлил қилиш, тарқалиши, хўжалик аҳамияти ва зарарини ўрганишга доир чора-тадбирларни ишлаб чиқишдаги илмий хулосаларни асослаш ва амалиётга жорий этиш муҳим илмий ҳамда амалий аҳамиятга эга.

Vespidae оиласи вакиллари тур сони жиҳатдан пардақанотли ҳашаротлар туркуми ичида энг каттаси ҳисобланади. Дунё фаунасида ариларнинг 4800 дан ортиқ тури маълум бўлиб, (262 авлод, 6 кенжа оила), Полеарктикада 81

авлодга мансуб 1046 тур, Россияда бугунги кунда 31 авлодга мансуб 147 турлари учрайди (Курзенко, 1995; 2012).

Табиий комплексда ҳақиқий арилар ҳашаротлар гуруҳи сифатида муҳим роль ўйнайди. Бу оила вакиллари тўғрисида республика ва хорижий давлатларнинг адабиётларида кам маълумотлар келтирилган.

Арилар муаммоси бўйича илмий-тадқиқотлар хорижлик олимлар K.Martius, Michael S. Engel, M. E. Archer, R.Dresden, J.Carpenter, R.Edwards, Grinstead, J.Field, J.Gusenleitner, R. J.Harris, J.Hutcheson, A.Sumana томонидан ўрганилган бўлса, МДХ мамлакатларида Р.Ю.Абашев, Н.В.Курзенко, В.И.Тобиаслар, В.В.Дубатовлов, Ж.И.Агафонова, М.Брайен, А.А.Бируля И.А.Артемов, А.К.Лихотин, О.Ф.Гроров ва бошқаларнинг илмий асарларида ариларнинг тарқалиши, экологияси, уларнинг шаклланиши, хўжаликдаги аҳамияти ва зарари бўйича тадқиқот ишларни кузатиш мумкин.

Республикада асарилар бўйича кенг қамровли ишлар амалга оширилган бўлсада, ҳақиқий арилар (*Vespidae*) бўйича фундаментал тадқиқотлар умуман олиб борилмаган. Шу боис арилар масаласи бўйича ЎзР ФА Зоология институти, Хоразм Маъмун академиясида кенг қамровли илмий-тадқиқотлар амалга оширилмоқда.

Хоразм воҳасида ҳақиқий ариларининг (*Vespidae*) тур таркибини ўрганиш ишлари 2019 йил март-апрель ойлари давомида ҳам антропоген шароитда ҳам табиий шароитда амалга оширилди.

Ариларни тутишда анаънавий услуб энтомологик матрап ёрдамида амалга оширилди. Материалларни йиғишда Мерик тутқич идишидан ҳам фойдаланилди (Голуб, 2012). Тадқиқотлар давомида 3 та турга мансуб 100 дан ортиқ арилар ушланди. *Vespidae* ариларининг тур таркибини индентификация қилиш ишлари хорижий олимларнинг солиштирма жадвалларидан ва ҳашаротлар каталогидан фойдаланилди (Stephen, 2006)

КЕНЖА ОИЛА: *POLISTINAE* АВЛЮД: *POLISTES*

Тур: *Polistes dominula* (Christ, 1791)

Танасининг тузилиши: Олд қанотининг узунлиги: 9,5-13,0 мм (♀♀), 8,5-12,0 мм (♂♂) Сарик-қора рангли.

Тарқалиши: Шимолий Африка, Исроил, Эрон, Афғонистон, Покистон, Сурия, Туркменистон, Туркия, Ўзбекистон, Шимолий Ҳиндистон

КЕНЖА ОИЛА: *VESPINAE* АВЛЮД: *VESPULA*

Тур: *Vespula germanica* (Fabricius, 1793)

Танасининг тузилиши: танасининг узунлиги: 18,0 мм (♀♀), 12,0-15 мм (♂♂) Сарик-қора рангли, нуқтали.

Тарқалиши: Қозоғистон, Монголия, Хитой, Корея, Япония, Ўзбекистон.

Тур: *Vespula rufa* (Linnaeus, 1758)

Танасининг тузилиши: танасининг узунлиги: 15-17 мм (♀♀), 13-17 мм (♂♂)

Тарқалиши: Европа, Россия, Кавказ, Эрон, Қозоғистон, Туркия, Ўзбекистон, Непал, Монголия, Хитой, Корея, Япония, Шимолий Америка.

Олиб борилган тадқиқотлар илк тадқиқотлар бўлиб, келусида Хоразм воҳаси *Vespidae* оиласи тур таркибини тўлиқ ўрганишда ва мавжуд арилар систематикасини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди. Шунингдек, тадқиқотларда уларнинг биоэкологик хусусиятлари ва тарқалиши, зоогеографик таҳлил қилиш, ҳақиқий арилар структураси ва динамикасини ўрганиш ва уларнинг шаклланишининг асосий қонуниятларини очиб бериш каби ишлар амалга оширилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Курзенко Н. В. Сем. *Vespidae* - складчатокрылые осы / Н. В. Курзенко // Определитель насекомых Дальнего Востока России. Т. 4: Сетчатокрылые, скорпионницы, перепончатокрылые. Ч. 1. СПб. : Наука, 1995. С. 264-324.

2. Курзенко Н. В. Сем. *Vespidae* - складчатокрылые осы / Н. В. Курзенко // Аннотированный каталог насекомых Дальнего Востока России. Т. 1: Перепончатокрылые.

Владивосток : Дальнаука, 2012. С. 415-423.

3. Голуб В. Б. Коллекции насекомых: сбор, обработка и хранение материала / В. Б. Голуб, М. Н. Цуриков, А. А. Прокин. М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. 339 с.

4. Stephen A. Marshall. Insects Their Natural History and Diversity // With a photographic guide to insects of eastern North America. Published by Firefly Books Ltd. 2006. P. 732.

RIVOJLANGAN XORIJ MAMLAKATLARINING QISHLOQ JOYLARIDA ISHLAB CHIQRARISH SOHALARINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASINI O'RGANISH VA JORIY QILISH

Kamilov Mirzoxid Zafarjanovich

BTOM tiglovchisi

Evropa Ittifoqi mamlakatlari iqtisodiy tuzilmasida sanoat tendentsiyalari va bozor ehtiyojlariga javob beradigan innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo'naltirilgan kichik va o'rta korxonalar (KO'B) markaziy o'rinni egallaydi. Bu ishsizlik darajasini pasaytirish va ishchilarni malakasini oshirishga yordam beradi, bu esa iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy tenglik uchun ijtimoiy sharoit yaratadi. Evropa Ittifoqi ma'lumotlariga ko'ra, barcha korxonalarining 99% KO'B toifasiga kiradi, bu Evropa Ittifoqining 2003-361-sonli tavsiyanomasida belgilangan, bu erda korxonalar tasnifi xodimlar soni va moliyaviy ko'rsatkichlarga asoslanadi.

Misol uchun, Italiyada kichik va o'rta biznesga alohida e'tibor beriladi, egalarining 77 foizi ishlab chiqarish sohasida o'z bizneslarini muvaffaqiyatli deb hisoblashadi¹. Kichik biznes faoliyati samaradorligi Yevropa Ittifoqida 2016 yilda huquqbuzarliklar sonining 3321 taga kamaygani bilan tasdiqlanadi, bu 2014 yilga nisbatan 700 ta holatga kamdir². Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) ma'lumotlariga ko'ra, bandlikning 60-70% kichik va o'rta korxonalar hissasiga to'g'ri keladi, bu esa Italiya, Yaponiya va AQSH kabi mamlakatlarda barqaror bandlikning asosi hisoblanadi³.

Jahon bankining 2016 yilgi hisobotida kichik va o'rta biznesning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va tadbirkorlik uchun qulay muhit yaratishdagi roli ta'kidlangan. KO'B sub'ektlari faoliyati reytinglari va faoliyatining iqtisodiy tahlili asosida baholanadi (1.3-rasm).

Hududlarda tadbirkorlik ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda muhim o'rin tutadi, chunki kichik va o'rta korxonalar innovatsion rivojlanish, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga hissa qo'shmoqda. Bu hududlarning barqaror o'sishi va farovonligining asosi bo'lib, ijtimoiy tenglikka erishish va aholi turmush sifatini oshirish imkonini beradi.

¹ Jafari-Sadeghi V. et al. Internationalisation business processes in an under-supported policy contexts: evidence from Italian SMEs //Business Process Management Journal. – 2020. – T. 26. – №. 5. – C. 1055-1074.

² Solano F. et al. Characterizing historical transformation trajectories of the forest landscape in Rome's metropolitan area (Italy) for effective planning of sustainability goals //Land Degradation & Development. – 2021. – T. 32. – №. 16. – C. 4708-4726.

³

2-rasm: Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish shart-sharoitlari.

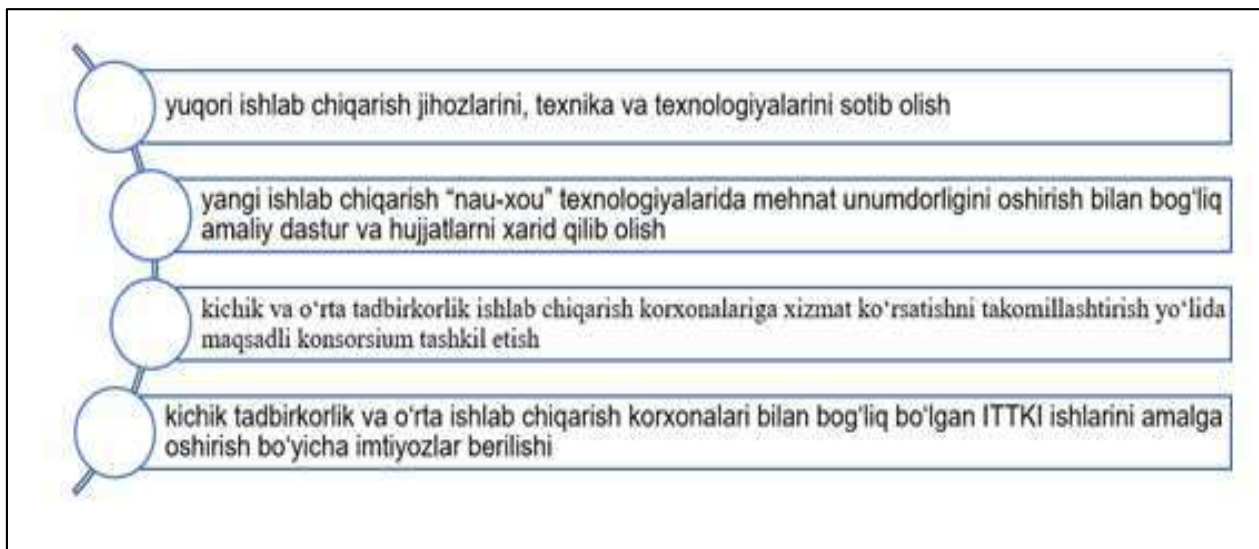
Manba: Manba: Internet ma'lumotlari asosida shakllantirildi.

Kichik va o'rta korxonalarining (KO'B) iqtisodiy ko'rsatkichlarini xalqaro standartlar bilan solishtirish (1.4-rasm) ularning faoliyatini tahlil qilish va faoliyatini yaxshilash strategiyasini ishlab chiqishning asosiy elementi hisoblanadi. Italiyada Iqtisodiy rivojlanish vazirligi ushbu sektorda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun mintaqaviy assotsiatsiyalar va Confindustria sanoat birlashmasi bilan hamkorlikda kichik va o'rta korxonalar bilan faol hamkorlik qiladi. Eksport kreditlarini sug'urtalash va chet eldagi SACE va SIMEST kabi italyan investitsiyalarini qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadigan kompaniyalar KO'Bni zarur yordam bilan ta'minlaydi.

Italiya hukumati kichik va o'rta korxonalariga soliq imtiyozlarini bermasa-da, korxonalar qo'llab-quvvatlashning boshqa shakllaridan, jumladan, asbob-uskunalar va texnologiya sotib olish uchun moliyaviy yordamdan foydalanishlari mumkin. KO'K sub'ektlari ushbu maqsadlar uchun 1 million liragacha imtiyozli kredit olish, shuningdek, asbob-uskunalar sotib olish va etkazib berish bilan bog'liq xarajatlarni qoplash uchun 3 million rublgacha kredit olish imkoniyatiga ega. Ayniqsa, yirik loyihalar uchun 5 million liragacha mablag' mavjud.

1991-yilda 317-sonli "Kichik tadbirkorlik sub'ektlarining xalqaro tenderlarda ishtirokini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qonun qabul qilingan bo'lib, u yangi ishlab chiqarish texnologiyalarini o'zlashtirishda kichik biznes sub'ektlarini tashkiliy va moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kreditlar va imtiyozli kreditlar berishda qaytarilmaydigan asos.

Demak, tadbirkorlik hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda muhim o‘rin tutib, innovatsion rivojlanish, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga salmoqli hissa qo‘shmoqda. Italiya misolida ko‘rsatilganidek, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash ushbu maqsadlarga erishishning asosiy omilidir(2-rasm).

1.4-rasm. KBS faoliyatiga ssuda berish va imtiyozli kredit olish bo‘yicha yo‘nalishlari.

Manba: Internet ma’lumotlari asosida shakllantirildi.

Kichik va o‘rta ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish va rivojlantirish, ularni modernizatsiya qilish, o‘zgaruvchan bozor talablariga moslashtirish va turli mintaqalarning iqtisodiy ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ishlab chiqarish yo‘nalishlarini qayta ko‘rib chiqish konsorsiumlarning tashkil etilishiga olib keldi. Ushbu assotsiatsiyalar kapital xarajatlarini qoplash uchun imtiyozli kreditlar berish orqali KO‘Bni kengroq iqtisodiy jarayonlarga qo‘shishni maqsad qilgan. Janubiy hududlarda bunday kreditlashning ulushi 30% ni, rivojlangan hududlarda - 60% gacha, ba’zan umumiy kredit kapitalining 80% ga etadi. Boshqa iqtisodiy zonalarda qo‘llab-quvvatlash 60% gacha bo‘lishi mumkin.

Modernizatsiya va innovatsiyalarni rag‘batlantirish, jumladan, yangi asbob-uskunalar, avtomatlashtirilgan liniyalar, patent va litsenziyalar olish, shuningdek, ilmiy-tadqiqot laboratoriyalari va konstruktorlik byuolarini rivojlantirish uchun imtiyozli shartlar bilan kreditlar ajratilmoqda. Italiyada 598/94-sonli qonunga binoan korxonalar yetti yil muddatga atrof-muhitga zarar etkazmasdan, 23,0% imtiyozli foiz stavkasida 3 milliard liragacha yordam olishlari mumkin. 2013-yildan boshlab 69-sonli Qonunga muvofiq, kichik va o‘rta biznesni kreditlash shartlari yaxshilandi, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash uchun beriladigan kafolatli va imtiyozli mablag‘lardan foydalanish osonlashtirildi.

So‘nggi yillarda Qozog‘iston Respublikasi jadallik bilan rivojlanib bormoqda. Bunga asosiy sabablardan biri hududining kattaligi (2 724 902 km²) va aholisining hududga nisbatan (19 082 467 nafar) kamligi hisoblanadi. Aholi zichligi dunyodagi yeng past har kvadrat kilometr ga 7 kishidan kam to‘g‘ri keladi.

Qozog‘iston relefiga tekisliklar, dashtlar, taygalar, qoyali kanyonlar, adirlar, deltalar, qorli tog‘lar va cho‘llar kiradi. Iqtisodiyoti asosan uglevodorod sanoatiga ixtisoslashgan. Shuningdek xizmat ko‘rsatish sohasi yaxshi rivojlangan.

Qozog‘istonda hududlarni rivojlantirishda asosan tabiiy mineral resurslar va qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanishga etibor qaratilgan.

Aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan daromadlar o‘rtacha milliy darajagacha yeng yuqori bo‘lgan hududlar Ostona va Olmaota shaharlari kiradi. Mashinasozlikning asosiy korxonalari, asosan, og‘ir, mudofaa zavodlari, oziq-ovqat va yengil sanoat korxonalari Olmaotada to‘plangan. Ostonada qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash bo‘yicha ishlab chiqarish quvvatlari, qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan mashina va uskunalari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyat ko‘rsatmoqda.

Atirau viloyatida xalq xo‘jaligining asosiy tarmoqlari neft qazib olish, neftni qayta ishlash va oziq-ovqat sanoati, Mangistau viloyatida neft qazib olish va neft-kimyo sanoati hisoblanadi.

Sharqiy Qozog‘iston, Qarag‘anda va Pavlodar viloyatlarida tabiiy mineral resurslarga boy sanoat rayonlari bo‘lib, ular negizida mahalliy xomashyodan foydalanadigan yirik tog‘-kon va qayta ishlash korxonalari qurilib, faoliyat yuritmoqda.

Temirtau, Jezkazg‘an, Balxash, Ust-Kamenogorsk, Leninogorsk, Oqsuv, Pavlodar shaharlarida qora va rangli metallurgiya yirik korxonalari faoliyat yuritadi. Qarag‘anda viloyatida katta marganes koni mavjud. Ko‘mirning yirik konlari Qarag‘anda va Pavlodar viloyatlarida to‘plangan.

Ma‘lumki, so‘nggi yillarda Rossiya hududi ijtimoiy-iqtisodiy holati jihatidan bir-biriga zid bo‘lgan hududlarga bo‘lingan. Shu munosabat bilan, mamlakatda iqtisodiyot va ijtimoiy sohaning sifat jihatidan farq qiladigan uchta guruhi mavjud: ishlab chiqarish va inson hayoti yetarlicha yuqori darajada rivojlangan mintaqalar; o‘rta iqtisodiy salohiyatga ega mintaqalar; ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi past bo‘lgan muammoli mintaqalar.

Tabiiy resurslarning katta zaxiralari, innovatsion va intellektual qobiliyatlari bilan Rossiyaning janubidagi hududlar iqtisodiy rivojlanish darajasi bo‘yicha juda kam o‘rin egallaydi va iqtisodiyotlarining raqobatdoshligidan sezilarli darajada orqada qolmoqda.

Janubiy Federal okrugi va Shimoliy Kavkaz federal okrugi 591 ming km² dan ortiq maydonga ega (Rossiya Federatsiyasi hududining 3,5%), 23 millionga yaqin aholi (mamlakat aholisining 16%), shuningdek oziq-ovqat va energiya manbalari, mineral va uglevodorod qazib olishga ixtisoslashgan diversifikatsiyalangan iqtisodiyot mavjud

КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШ СТРАТЕГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

ЭРМАТОВ ДОНИЁР САИДҚУЛОВИЧ

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги БТОМ тингловчиси

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида маркетинг стратегик бошқаришнинг муҳим элементларидан ҳисобланади. Агар маркетинг стратегияси самарали йўлга қўйилмаса, кичик бизнес корхонаси ўзининг фаолиятини юргизиш имкониятига эга бўлмайди. Бунинг учун кичик бизнес корхоналари товар ва хизматларни жойлаштириш мумкин бўлган бозорлар ва уларга талаб бўлиши лозим, буларнинг барчаси пухта ўйланган маркетинг стратегиясини ишлаб чиқишни талаб этади. Кўпчилик маркетингни товар ва хизматларни реализация қилиш жараёни сифатида қарайди, бироқ реализация қилиш бу товарларни ишлаб чиқаришдан олиб истеъмолчига етказишдир, маркетинг бу товарларни бозордан олиб миждозларга етказиш концепцияси ҳисобланади. Иқтисодчи ва мутахассислар кичик бизнес корхоналарида маркетингни “Истеъмолчининг талабани қондириш ва унинг шахсий ишончини қозонишга хизмат қиладиган товарларни яратиш ва етказиб бериш жараёнидир” деган фикрни илгари сурадилар.

Маркетинг стратегиясини ишлаб чиқишда кичик корхона маҳсулот ёки хизматлар баҳосини шаклланиши билан боғлиқ жараёнларни эътиборга олиши лозим. Хусусан, биринчидан, товар ва хизматларнинг харажатлари таркибини ўрганиш орқали, уларнинг таннархини оптимал даражасини аниқлаш лозим. Иккинчидан, бозорнинг талабини аниқлаш, бунда корхона товар ва хизматларнинг қандай баҳосига бозорнинг талаби мавжудлиги ўрганилади, учинчидан, корхона ўз истеъмолчилари кўзи ўнгида қандай тасаввур ҳосил қилиши ва имиджининг шакллантиришини мақсад қилишига боғлиқ.

Кичик корхона товар ёки маҳсулотлар баҳосини шакллантиришда стратегиянинг қатор усулларини қўллаши мумкин. Ушбу усулларнинг ҳар бири стратегик бошқаришнинг ўзига хос шакллантиришни талаб этади. Чунки, стратегик бошқарувнинг у ёки бу усулини кичик бизнес корхоналарида жорий этганда, уларнинг барчаси товар ва маҳсулотларнинг баҳоси билан бевосита боғлиқдир.

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқарувни жорий этишда баҳони шакллантиришнинг қуйидаги жиҳатларига алоҳида эътибор

қаратиш лозим.

- товарларни ишлаб чиқиш ёки хизмат кўрсатиш бўйича қилинган харажатлар ва уларни оптималлаштириш;
- бозорда товар ва хизматларга бўлган талаб ва таклифга таъсир кўрсатадиган омилларни аниқлаш;
- бозорда товарлар ва хизматлар ҳажмига ва уларни реализация қилиш мумкин бўлган ҳажмини аниқлаш;
- кичик корxonанинг рақобатбардошлик даражаси;
- кичик корхонадаги иқтисодий шароит ва бизнеснинг йўлга қўйилганлик даражаси;
- кичик бизнес корхоналарининг бозордаги мавқеи ва уларнинг товар ёки хизматларига истеъмолчиларнинг муносабати;
- товарлар ёки хизматларга бериладиган чегирма ва кредитларнинг ҳолати каби масалалар шулар жумласидандир.

Назаримизда, кичик бизнес корхоналари фаолиятида маркетинг стратегиясини қуйидаги тамойиллар асосида ривожлантиришимиз лозим:

- ўзининг бозордаги ўрнини топиш ва уни чуқур ўзлаштириш лозим;
- товар ёки хизматларни фақат реализация қилиш эмас, балки янги мижозларни жалб қилиш лозим;
- бозорнинг ўзига хос жиҳатларини аниқлаш, унга ўхшаш бўлмаган таклифларни жорий этиш лозим;
- бизнесни индивидуаллаштиришга ҳаракат қилиш керак, яъни бозордаги талабга хос бўлган таклифларни қилиш лозим. Бунда асосий эътибор харидорнинг эҳтиёжи, тўлов қобилияти иноабтга олиниши лозим;
- харидорлар билан имоцианал узвий алоқани йўлга қўйиш керак, асосий мақсад товарларни бугун сотиб харидорлар билан алоқани узиш эмас, балки ўзаро муносабатни доимий равишда чуқурлаштириш ва янги харидорларни топиш стратегиясини юритиш лозим.

Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашуви ва пандемия шароитида ҳар қандай фаолиятнинг асосий мақсади қўшимча фойда олиш ва уни доимий равишда ошириб боришга қаратилади. Фойданинг даражасига эса бозорда шаклланаётган талаб асосидаги бозор баҳосининг таъсири кучли бўлади. Шу жиҳатдан кичик бизнес субъектлари фаолиятини стратегик бошқаришда баҳони шаклланиши жараёнига ва унинг корхона фойда даражасига ижобий таъсирини таъминлаш мақсадга мувофиқ.

Кичик бизнес корхоналари товар ва маҳсулотларига баҳони шакллантиришда, унинг умумий қабул қилинган бошқариш стратегиясига

мос келиши керак. Шунингдек, боҳони шакллантиришда стратегиянинг асосий йўналишларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Хусусан, бозорга таклиф этаётган товар ёки хизматларга ўхшашларининг мавжуд эмаслиги, бозорни эгаллаш мақсадида дастлаб товарлар ёки хизматларга нисбатан паст даражадаги баҳоларни ўрнатиши, бозорга таклиф этилаётган турли даражадаги чегирмаларни тадбиқ этиш, товар ёки хизматларга истеъмолчиларнинг эътиборини тортиш учун фракцион баҳоларни ўрнатиш, масалан, 10000 сўм ўрнига 9900 сўм, 1000 сўм ўрнига 990 сўм тарзида белгилаш ва бошқа шу каби жараёнларни қўллаш шулар жумласидандир.

Кичик бизнес корхоналарида реклама стратегияси - маркетинг стратегиясининг муҳим бўғинларида ҳисобланади. Бу кичик бизнес фаолиятини ривожлантиришнинг жуда муҳим методологик усулларидан ҳисобланади. Реклама кичик бизнес корхонасининг товар ва маҳсулотларига бўлган талабни кўпайтириш орқали, потенциал мижозлар гуруҳини шакллантиради. Чунки, бозорларнинг кўпчилиги ва ундаги товар ва хизматларнинг турли туманлиги ҳақидаги маълумотлар мижозларнинг эътиборига фақат реклама орқали кириб боради халқаро амалиёт тажрибасида жуда сифатли ва арзон товар ишлаб чиқарган кичик бизнес субъектлари ёки корхоналарда реклама яхши йўлга қўлилмаганлиги туфайли инқироз ҳолатига келиб қолганлигининг кўп марта гувоҳи бўлганмиз.

Реклама жуда қулай ахборот инструменти бўлганлиги боис, кичик бизнес субъектлари томонидан ишлаб чиқилган товарлар ёки хизматларни бозордаги истеъмолчиларга таништиради, маълум даражадаги мижозлар банкени вужудга келтиради. Реклама стратегик бошқаришнинг муҳим бўғини ҳисобланиб, корхона учун харажат эмас, балки, унинг келажагига қилинган инвестиция ҳисобланади.

Бизнинг назаримизда, мамлакатимиз кичик бизнес субъектлари фаолиятида рекламанинг методологик асосларини такомиллаштиришда, унинг қуйидаги жиҳатларига эътибор қаратиш лозим:

- реклама қилинаётган товар ёки хизматлар, шунингдек, рекламанинг ўзи ҳам истеъмолчиларнинг дидига ёқиши лозим ва уларнинг асабларини ўйнатмаслиги лозим;
- реклама қилинаётган ахборот воситасини томоша қилувчи ёки ўқувчилар аудиториясини тўғри танлай олиш лозим;
- реклама қилинаётган фаслда истеъмолчиларнинг товар ёки хизматларга бўлган талабига уйғунлиги. Масалан, йилнинг ёз ойида пальтони ёки қишда музқаймоқни реклама қилиш мақсадга мувофиқ эмас;

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқариш методологиясини такомиллаштиришда қуйидаги учта йўналишга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. Биринчи йўналиш корпоратив стратегия, иккинчи йўналиш бизнес стратегия ва сўнгги йўналиш функционал стратегия ҳисобланади. Улар кичик бизнес субъектлари фаолиятида турли даражада, кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқарувни такомиллаштиришда асосий эътиборни функционал стратегия, бизнес стратегия ва корпоратив бошқарувга қаратиш мақсадга мувофиқ.

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқаришнинг бизнес стратегиясида функционал стратегия натижасида ишлаб чиқилган чора тадбирлар амалиётга татбиқ этилади. 1-расмдан кўриниб турибдики, функционал стратегия стратегик бошқаришнинг сўнгги босқичи бўлсада, асосий масалалар шу жараёнда ҳал бўлади. Шу билан бирга, бизнес стратегиясининг ижобий натижаси функционал стратегиянинг тўғри йўлга қўйилганлиги билан изоҳланади.

Ўзбекистонда кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқарувни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари қуйидаги расмда келтирилган.

1-расм. Кичик бизнес субъектларида стратегик бошқаришни такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқариш методологиясини бошқаришнинг учта йўналиши келтирилган. Биринчидан, кичик бизнес корхоналари фаолиятида стратегик бошқарувнинг ташкилий-хуқуқий асослари да жорий этишда биринчидан қуйидаги масалаларга эътибор қаратиш лозим:

- хўжалик юритувчи субъектлар, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш жараёнига бозор механизмларини янада кенгрок жорий этиш мақсадга мувофиқ. Бу кичик бизнес субъектлари ўртасида эркин

рақобатни кучайиши орқали уларнинг товарлари ва хизматлари сифатини ошишига ижобий таъсир кўрсатади;

- кичик бизнес субъектлари фаолиятига маҳаллий ҳокимият ва назорат қилувчи органларни асоссиз аралашувиغا тўлиқ барҳам беришга ҳамда қонун устуворлигини таъминлашга эришиш мақсадга мувофиқ. Бу жараён уларнинг стратегик бошқариш бўйича режалаштирган ишларини амалга ошириш жараёнига салбий таъсир кўрсатади;

- кичик бизнес субъектлари фаолиятини текшириш ва назорат қилиш жараёнини янада соддалаштириш орқали, уларнинг молиявий ҳисоботларни тайёрлаш ва тегишли молия муассасаларига тақдим этиш жараёнини самарали ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

Кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқаришнинг методологиясини ижтимоий-иқтисодий йўналишда такомиллаштиришда қуйидаги масалаларга эътибор қаратиш лозим:

- мамлакатда юз бераётган жараёнларни, айниқса истеъмолчиларнинг талабларидан келиб чиққан ҳолда товарлар ва хизматлар турини ишлаб чиқиш ва тақлиф этиш мақсадга мувофиқ;

- кичик бизнес субъектларида фаолият юритаётган мутахассислар ва ходимларнинг корхона олдига қўйилган вазифаларни бажаришда бир тан бир жон бўлиб бажаришга ҳаракат қилишлари мақсадга мувофиқ;

- кичик бизнес субъектлари фаолиятида стратегик бошқаришни жорий этишда уларнинг молиявий ҳисоботлари ва бошқариш тизимининг шаффофлигини таъминлаш мақсадга мувофиқ. Кичик бизнес субъектларида ишлаб чиқариш ва бошқа жараёнларни ташкил этишда иштирок этаётган раҳбар ва масъул ходимлар ўзаро бир-бирини қўллаб-қувватлаб, ошқора ишни ишни ташкил этишлари лозим;

- кичик бизнес субъектлари фаолиятида ишлаб чиқарилган товарлар массаси билан уларнинг ҳаракатини таъминловчи молиявий ресурслар массаси ўртасидаги микроиқтисодий мутаносибликни таъминлашга эришиш лозим;

- кичик бизнес субъектлари таъсисчилари ва ишчиларнинг иқтисодий манфаатдорлигини ҳимоя қилишга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Хусусан, таъсисчиларга тўланадиган улушлар ҳажмини ошириб бориш, шунингдек, корхона ишчиларига бериладиган иш ҳақидан ташқари уларга моддий ёрдам бериш, саломатликларни тиклаш ва бошқа шу каби ижтимоий-иқтисодий фаолиятларни жорий этиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.
3. Б.Ю.Ходиев, М.С.Қосимова, А.Н.Самадов. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик. Ўқув қўлланма. – Т.:ТДИУ, 2011

English vocabulary and its role

International Islamic Academy of Uzbekistan

E-mail: zizerion@mail.ru

Senior Teacher, Abushaev Amir, +99890 922 25 83

Abstract

Some words you may want to use when meeting or greeting people are “hello,” “goodbye,” and “thank you.” Other words that are commonly used in English for this purpose include “hello,” “good morning,” and “good afternoon.”

To start, let’s talk about “hello”. In English, “hello” is a word that we use to say hello to someone. It can also be used as a term of endearment. For example, if you’re meeting a friend for lunch, you might say “hello” when you meet them outside. Alternatively, if you’re meeting your boss for the first time, you might say “hello” when they walk into the room.

Next, let’s talk about “goodbye”. In English, “goodbye” is a word that we use to say goodbye to someone. Again, it can also be used as a term of endearment. For example, if you’re meeting a friend for lunch, you might say “goodbye” when you leave. Alternatively, if you’re meeting your boss for the first time and they ask you to stay after your meeting is finished, you might say “hello” and then add “see you later”

Key words: room, vision, sidewalk, academic, genius, worshipping, cultural, differentiations, term-related, conceptual

Международная Исламская Академия Узбекистана

E-mail: zizerion@mail.ru

+99890 9222583

Отрывок

Некоторые слова, которые вы можете использовать при встрече или приветствии людей, — это «привет», «до свидания» и «спасибо». Другие слова, которые обычно используются в английском языке для этой цели, включают «привет», «доброе утро» и «добрый день».

Для начала давайте поговорим о «здравствуйте». В английском языке «привет» — это слово, которое мы используем, чтобы поздороваться с кем-то. Его также можно использовать как выражение нежности. Например, если вы встречаетесь с другом за обедом, вы можете поздороваться, когда встретите его на улице. Альтернативно, если вы впервые встречаетесь со своим начальником, вы можете поздороваться, когда он войдет в комнату.

Далее поговорим о «до свидания». В английском языке «до свидания» — это слово, которое мы используем, чтобы попрощаться с кем-то. Опять же, его также можно использовать как выражение нежности. Например, если вы встречаетесь с другом за обедом, вы можете сказать ему «до свидания», когда уходите. В качестве альтернативы, если вы впервые встречаетесь со своим начальником, и он просит вас остаться после окончания встречи, вы можете сказать «привет», а затем добавить «увидимся позже».

Ключевые слова: комната, видение, тротуар, академический, гений, поклонение, культурный, дифференциация, терминологический, концептуальный.

Learning new words in English helps us in multiple ways. It eases the trouble of expression and brings clarity to communication. A rich vocabulary will allow us to use the right set of words at the right time and encourage our listeners to quickly grab the ideas we are trying to convey through communication.

Enriching vocabulary is very vital for acquiring mastery of the English language. Comprehension of new words with meaning boosts the confidence of an individual and empowers one to actively participate in English conversations between friends, family members, and others. Practising new words on a regular basis improves your communication skills. Utilise this article and start learning more words in the English language. Tips for Learning New Words in English

If you are determined to learn, then nothing on this earth can stop you. By regularly practising new words in English with meaning, a person can easily master the English language.

To simplify your effort, start considering learning new words in English as a fun activity, play word games, and use them while conversing with your family and friends. Use the tips mentioned below to expand your vocabulary in the English language.

Always keep a dictionary.

Vocabulary can be introduced to you at any time, so it is better to always keep a dictionary and a thesaurus handy with you. Use whatever version of the dictionary you prefer; it can be an online dictionary or a print one. Use it the moment when you encounter an unknown word and get familiar with it.

Prepare the list of words in a handy book and keep it.

Keeping a separate handy book to enlist and learn new words is a very good move. By doing so, you can easily check the list of English vocabulary whenever you want and clear your uncertainties. This will improve your confidence to participate in conversations.

Read everything – Enhance your reading habit.

Reading books, magazines, and newspapers is one of the easiest ways to enrich your vocabulary. The more you read, the more you get introduced to new words. Try to note down the words which are unfamiliar to you while reading. Learn how to spell and pronounce words correctly. Also, figure out the meaning by checking the context in which the words are used. Even a single word could contain different meanings; it's the context in which the words are used that determines the actual meaning of it.

Watch movies and shows in English.

Learning becomes much easier when we start enjoying it. Watching movies and shows that interest us is the most gratifying way to improve our vocabulary. Try to play the movies and shows with subtitles. Note the words down in your handbook and find their meaning as well so that you learn and remember them. Subscribing to podcasts and youtube channels in English will also help improve your vocabulary.

Try to learn at least a word a day.

You might have heard the proverb, 'Little drops of water make the mighty ocean,' right? The same methodology works here. Learning a word a day is a simple thing, and anyone can effortlessly do it. Realise the fact behind the technique of 'a word a day, and little by little, let's build a wide and varied vocabulary.'

Word games and challenges

There are numerous word games and challenges to improve your comprehension of English vocabulary. Playing word games will help you to discover the meaning of many new words. Games like crossword puzzles, anagrams, jumble solvers, etc., are great tools to expand your vocabulary. You can also challenge your friends and family members while playing such games and learn new vocabulary words in the English language with fun.

Engage in conversations

Engaging in conversation is the best way to improve your vocabulary. Try to use the newly learnt vocabulary in between conversations and familiarise yourself with such usages. Replace your diffidence and start expressing yourselves in the English language

References

Abu Salem, H., Gemal, K.S. and Nosair, A.M. (2021) 'A multidisciplinary approach for delineating wastewater flow paths in shallow groundwater aquifers: A case study in the southeastern part of the Nile Delta, Egypt', *Journal of Contaminant Hydrology*, 236, article number 103701.

Ashbourn, J. (2014) *Biometrics in the new world: the cloud, mobile technology and pervasive identity*. 2nd edn. London: Springer.

Environment Agency (2020) *The flood and coastal erosion risk management strategy action plan 2021*. Bristol: Environment Agency.

Mintel (2019) *Sports and energy drinks - UK*. Available at: <http://www.academic.mintel.com> (Accessed: 5th July 2022).

Nasta, S. and Stein, M.U. (ed.) (2020) *The Cambridge history of Black and Asian British writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tiwari, S. and Ambinakudige, S. (2020) 'Streetscapes and stereotyping: streets named after Martin Luther King, Jr., and the geographies of racial identity', *GeoJournal*, doi:10.1007/s10708-020-10291-4.

World Health Organization (2020) *Salt reduction*. Available at: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/salt-reduction> (Accessed: 24 June 2022).

Interaction and its role in English

International Islamic Academy of Uzbekistan

E-mail: zizerion@mail.ru

Senior Teacher, Abushaev Amir, +99890 922 25 83

Abstract

Communicating clearly is important whether you are communicating with your boss, a colleague, a teacher, or a personal friend. Unclear, vague communication or communicating only some of the information needed can lead to misunderstandings or worse. When communicating in writing, it is important to remember some basic communication guidelines to ensure that you provide all the information needed in an appropriate manner, thus avoiding problems in the future.

Key words: main issue, following, design, clarification, sensational, refusal, digital, figuring out, specific matters, special issues, clarification

Международная Исламская Академия Узбекистана

E-mail: zizerion@mail.ru

+99890 9222583

Отрывок

Четкое общение важно независимо от того, общаетесь ли вы со своим начальником, коллегой, учителем или близким другом. Нечеткое, расплывчатое общение или передача только части необходимой информации может привести к недопониманию или еще хуже. При общении в письменной форме важно помнить некоторые основные правила общения, чтобы гарантировать, что вы предоставляете всю необходимую информацию надлежащим образом и тем самым избегаете проблем в будущем.

Ключевые слова: основной вопрос, следование, дизайн, разъяснение, сенсационный, отказ, цифровой, выяснение, конкретные дела, специальные вопросы, разъяснение.

In written communication, you want to make sure you provide the information needed without overwhelming the recipient with a lot of unnecessary information. Likewise, you want to make sure the information you send is not vague.

One simple way to make sure your meaning is clear is to avoid overusing pronouns. For example, in the sentence “They went and got some,” we can’t tell which people are being discussed, where they went, or what they got. Using pronouns is ok if you have already clearly referred to the items or people in a previous sentence or phrase (e.g., “John told Mark they needed some milk from the store, so they went and got some”).

Another way to ensure that your communication is clear and concise is to delete unnecessary words. For example, instead of using “we are able to,” use “we can”; instead of using “and also,” just use “and.” You should also break up long blocks of text into paragraphs so they are easier to read and ensure that you don’t use run-on sentences. Doing so can vastly improve the clarity of your work. It’s best to read through your written work at least once before sending it to someone else to ensure that you don’t have any errors, your meaning is clear, and you haven’t included any vague or easily misunderstood phrases.

Consider what type of communication you are writing and use an appropriate style

You will write an email to a friend using a different style than you would when writing a business letter or an academic report. Personal communications can often be informal; for example, in an email to a friend, you can use contractions, slang, and emoji. However, when writing something that will be submitted to a colleague, your boss, or a teacher, you should use a more formal writing style.

You should also consider your audience and their level of understanding regarding the topic you are writing about. For example, if you are writing a technical manual for an audience of readers who are familiar with the processes described, you would not need to define every term. However, if you are writing a manual aimed at an audience of laypeople, you would need to provide more detail regarding terms, processes, and equipment used.

References

Alred, G. J., Brusaw, C. T., & Oliu, W. E. (2009). *The business writer's handbook*. New York, NY: St Martin's Press.

Best, A. (2004). *International history of the twentieth century*. Retrieved from <http://www.netlibrary.com>

Easton, B. (2008). Does poverty affect health? In K. Dew & A. Matheson (Eds.), *Understanding health inequalities in Aotearoa New Zealand* (pp. 97-106). Dunedin, New Zealand: Otago University Press.

Flesch, R. (n.d.). *How to write plain English*. Retrieved April 12, 2009, from http://www.mang.canterbury.ac.nz/writing_guide/writing/flesch.shtml

Global warming. (2009, June 1). Retrieved June 4, 2009, from http://en.wikipedia.org/wiki/Global_warming

Li, S., & Seale, C. (2007). Learning to do qualitative data analysis: An observational study of doctoral work. *Qualitative Health Research*, 17, 1442–1452. <https://doi.org/10.1177/1049732307306924>

Radio New Zealand. (2008). *Annual report 2007-2008*. Retrieved from http://static.radionz.net.nz/assets/pdf_file/0010/179676/Radio_NZ_Annual_Report_2008.pdf

Read, E. (2007, November 1). *Myth-busting gen Y*. New Zealand Management. Retrieved from <http://www.management.co.nz>

Speaking is a key tool for development of learners productive skills

International Islamic Academy of Uzbekistan

E-mail: zizerion@mail.ru

Senior Teacher, Abushaev Amir, +99890 922 25 83

Abstract

One of the most important factors in communicating with others is our nonverbal communication. We are aware and in control of the words that we speak, but often the nonverbal cues we send may go unnoticed. “We can reinforce, contradict, substitute, complement, or emphasize our verbal communication with non-verbal cues such as gestures, expressions and vocal inflection.” Nonverbal cues are so strong because they communicate to others on a subconscious level, causing individuals to regard nonverbal communication as “true” communication because it provides real cues and emotions. When verbal language and body language are congruent, this works to enhance the overall quality of the message and allow it to resonate with the individual receiving the message. On the opposite end of the spectrum, there can also be a sense of mistrust developed when body language does not match up to what is being verbalized. When there is a lack of congruence between verbal and nonverbal messages, this acts as a mental red flag to anybody receiving the message, and causes them to be on guard. Body language also works to display confidence and other desirable traits. In the case of a potential job opportunity, displaying confidence can be the driving factor in whether an employee gets hired or not. Likewise, as an employer, it is essential to let applicants know that you are confident in the company and work you do.

Key words: essential, productive, significant, obvious, clear, reality, feelings, withdrawal, conceptual, regarding, felicitations, organizational, data

Международная Исламская Академия Узбекистана

E-mail: zizerion@mail.ru

+99890 9222583

Отрывок

Одним из наиболее важных факторов в общении с другими людьми является наше невербальное общение. Мы осознаем и контролируем слова, которые говорим, но часто посылаемые нами невербальные сигналы

могут остаться незамеченными. «Мы можем усиливать, противоречить, заменять, дополнять или подчеркивать наше вербальное общение с помощью невербальных сигналов, таких как жесты, выражения и интонация голоса». Невербальные сигналы настолько сильны, потому что они сообщают другим людям на подсознательном уровне, заставляя людей рассматривать невербальное общение как «истинное» общение, поскольку оно дает реальные сигналы и эмоции. Когда вербальный язык и язык тела совпадают, это повышает общее качество сообщения и позволяет ему найти отклик у человека, получающего сообщение. На противоположном конце спектра также может возникнуть чувство недоверия, когда язык тела не соответствует тому, что произносится. Когда существует несоответствие между вербальными и невербальными сообщениями, это действует как мысленный красный флаг для любого, кто получает сообщение, и заставляет его быть настороже. Язык тела также помогает продемонстрировать уверенность и другие желательные качества. В случае потенциальной возможности трудоустройства проявление уверенности может стать решающим фактором в том, будет ли сотрудник принят на работу или нет. Аналогично, как работодателю важно дать соискателям понять, что вы уверены в компании и работе, которую выполняете.

Ключевые слова: существенный, продуктивный, значительный, очевидный, ясный, реальность, чувства, уход, концептуальный, относительно, поздравления, организационные, данные.

Speaking is a fundamental language skill. It is the primary way in which we communicate information. When we ask how well we can function in a second language, we ask the question “how well do you speak...?”, so it is the ability to speak well which best represents our proficiency in another language.

As teachers, however, we must be mindful that speaking involves more than simply using words to articulate what we are thinking, and there is more at play than simply asking students to say the words that they know.

1. Communicative competence

Being a ‘good speaker’ requires a range of skills beyond accurate grammar, vocabulary and pronunciation, though these are the basic building blocks that enable a message to be understood.

An effective communicator chooses the words they use, and the way in which they speak to different people in different situations, whether that is ordering a sandwich at a snack bar or giving a keynote speech at an academic event.

The skills involved in how we interact with others in different ways are called communicative competencies: teachable skills which frame the language used in interaction in different settings.

Speaking as a language skill involves these competencies much more than it requires accuracy of language, so when we talk about ‘teaching speaking’, we are talking about something different from grammar or vocabulary practice.

Speaking can be used to practice new language (as is common in question-answer tasks or role-plays held after specific language instruction, but this kind of activity may not teach the skill of speaking itself.

2. Teaching speaking as a set of competencies

Just as we can instruct, present and practice specific grammar features to students, the component competencies which make up speaking as a pure language skill can also be broken down and presented systematically.

Some useful language sub-skills which can be turned into practice activities are:

Avoiding repetition

Responding appropriately while listening

Turn-taking techniques

Politeness

Circumlocution (talking around unknown words using known language)

Extending ideas

Notice that none of these sub-skills make specific reference to grammar, vocabulary or pronunciation, though obviously these are necessary for students to communicate what they want to say.

In order to bring the focus onto these competencies, it is therefore advisable to lead speaking tasks on topics that are familiar to students, and using language that is within their ability. Taking the strain of new language out of speaking activities allows students to focus on the pure sub-skills listed above.

This is similar to the way in which native speakers are ‘trained’ for public speaking or assertiveness in social situations: as native speakers, they are comfortable with the structure of their own language, but want to develop other skills which go along with that.

3. Discourse and organisation of message

Many of these features of speaking fall into the category of discourse – the organisation and style of a message as it is delivered in different situations.

When teaching speaking in a given context, think about how people actually speak in that situation.

Find recordings of people interacting in restaurants, banks, or wherever your lesson will be set, and think about the functional steps of the interaction as it happens.

You will probably find that most interaction that you listen to is quite formulaic and predictable, so can be used as a structure for the dialogues that you present and

practice in class, only with the organisation and ordering of the speech as the focus of the class rather than the specific language used.

Taking an opposite approach, think of situations where the above list of competencies is common.

For example: we often use circumlocution when we are talking about complex, technical subjects, like when we describe a problem we are having with a gas cooker, car engine or plumbing; we may not know the exact name of the part which is not working, but we can still communicate it to a gas fitter, mechanic or plumber.

This is a useful life skill, and one which can be used to harness second-language speaking for language learners.

References

Easton, B. (2008). Does poverty affect health? In K. Dew & A. Matheson (Eds.), *Understanding health inequalities in Aotearoa New Zealand* (pp. 97–106). Dunedin, New Zealand: Otago University Press.

One author, multiple works published in the same year

Rush, E., McLennan, S., Obolonkin, V., Cooper, R., & Hamlin, M. (2015a). Beyond the randomised controlled trial and BMI--evaluation of effectiveness of through-school nutrition and physical activity programmes. *Public Health Nutrition*, 18(9), 1578–1581. <https://doi.org/10.1017/S1368980014003322>

Rush, E. C., Obolonkin, V., Battin, M., Wouldes, T., & Rowan, J. (2015b). Body composition in offspring of New Zealand women: Ethnic and gender differences at age 1–3 years in 2005–2009. *Annals Of Human Biology*, 42(5), 492–497.

English as a global international language

International Islamic Academy of Uzbekistan

E-mail: zizerion@mail.ru

Senior Teacher, Abushaev Amir, +99890 922 25 83

Abstract

English is used as a mother tongue by approximately 400 million people in many countries around the world. Therefore, English is the 3rd most spoken language after Chinese and Spanish. Therefore, worldwide participation in exams such as IELTS is quite high. There is no official definition of “global” or “world” language, but it essentially refers to a language that is learned and spoken internationally, and is characterized not only by the number of its native and second language speakers, but also by its geographical distribution, and its use in international organizations and in diplomatic relations. A global language acts as a “lingua franca”, a common language that enables people from diverse backgrounds and ethnicities to communicate on a more or less equitable basis.

Key words: major, real, vital, significance, priority, visible, reality, domestic, international, viewers, global, solution, specific, obvious, example

Международная Исламская Академия Узбекистана

E-mail: zizerion@mail.ru

+99890 9222583

Отрывок

Английский язык используется в качестве родного примерно для 400 миллионов человек во многих странах мира. Таким образом, английский является третьим по распространенности языком после китайского и испанского. Поэтому участие в таких экзаменах, как IELTS, во всем мире довольно велико. Официального определения «глобального» или «мирового» языка не существует, но, по сути, он относится к языку, который изучается и на котором говорят на международном уровне, и характеризуется не только количеством носителей его родного и второго языков, но и географическим расположением. распространение и его использование в международных организациях и в дипломатических отношениях. Глобальный язык действует как «лингва франка», общий язык, который позволяет людям разного происхождения и национальностей общаться на более или менее равноправной основе.

Ключевые слова: главный, реальный, жизненно важный, значимость, приоритет, видимый, реальность, внутренний, международный, зрители, глобальный, решение, конкретный, очевидный, пример.

Are you a polyglot or you speak only one language? I am sure, you must be speaking more than one languages. Then you are a polyglot. A person who can speak more than one language is a polyglot. So, you speak Hindi which is our national language, you speak your regional language and you speak English which is considered as a global language. In this blog we will discuss English as a global language.

What is Global Language?

A global language is one that is spoken and understood by a large number of individuals on a worldwide scale. Furthermore, the English language is the only one in the world that most closely matches this definition. More information on this subject will be provided in the blog on English as a global language.

English as a Global Language:

One may convincingly argue that there is a relationship between linguistic supremacy and cultural power when it comes to languages. Furthermore, a strong power base—whether it is political, economic, or military—is the primary reason that the languages gain popularity.

Languages like French, Latin, German, and other European languages were the sources from which the English language developed. This may be the cause of the ease with which many Europeans pick up the English language. Linguists also debate whether English's ease of use is the primary factor in its success as a universal tongue.

People seem to find it easier to recognize and understand the Latin script of the English language. Additionally, English pronunciation is simpler than that of other languages, such as Turkish or Korean, for instance.

No culture has completely lost all knowledge of the English language or terms as a result of the extensive British colonial conquests. Because of this, no community should find English to be too foreign or weird. As a result, learning English is not a major deal for most individuals because they already have a basic understanding of it.

How English Became a Global Language

By the late 18th century, the British Empire had spread English through its colonies. Commerce, Science & technology, diplomacy etc all contributed to English becoming its first truly global language. Business and English are prime partners, the world is taking globalisation seriously, and having a common language only makes business easier. With top-notch companies establishing their presence in different parts of the world, communication becomes vital. We cannot speak all the languages of the world and we need a common link language to interact with different people of the world.

In Shakespeare's time, the number of English speakers in the world is thought to have been between five and seven million. According to linguist David Crystal, "Between the end of the reign of Elizabeth I (1603) and the beginning of the reign of Elizabeth II (1952), this figure increased almost fiftyfold, to around 250 million" (The Cambridge Encyclopedia of the English Language, 2003). It's a common language used in international business, which makes it a popular second language for many.

How Many Languages Are There?

There are roughly 6,500 languages spoken in the world today. About 2,000 of them have fewer than 1,000 speakers. While the British empire did help spread the language globally it's only the third most commonly spoken language in the world. Mandarin and Spanish are the two most commonly spoken languages on Earth.

From How Many Other Languages Has English Borrowed Words?

English is jokingly referred to as a language thief because of it has incorporated words from over 350 other languages into it. The majority of these "borrowed" words are Latin or from one of the Romance languages.

By Kenneth Beare

How Many People in the World Today Speak English?

Roughly 500 million people in the world are native English speakers. Another 510 million people speak English as a second language, which means that there are more people who speak English along with their native language than there are native English speakers.

In How Many Countries Is English Taught as a Foreign Language?

English is taught as a foreign language in over 100 countries. It's considered the language of business which makes it a popular choice for a second language. English language teachers are often paid very well in countries like China and Dubai.

What Is the Most Widely Used English Word?

"The form OK or okay is probably the most intensively and widely used (and borrowed) word in the history of the language. Its many would-be etymologists have traced it variously to Cockney, French, Finnish, German, Greek, Norwegian, Scots, several African languages, and the Native American language Choctaw, as well as a nu Chartered Management Institute (2014) Managing for diversity. CMI management checklist 152

References list

- Coffey, B. S. and Anderson, S. E. (2013) Leadership at the edge of the summit. In: Giannantonio, C. M. and Hurley-Hanson, A. E., eds., Extreme leadership. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 72-82.
- Greer, M. (2013) How to survive family projects: 5 PM best practices [Online]. <http://michaelgreer.biz/?p=4869> [Accessed 30 April 2016].
- Nunes, P. F. et al (2013) Converting the nonstop customer into a loyal customer. Strategy and Leadership, 41 (5), pp. 48-53.
- Stanford, N. (2014) Organization design, 2nd ed., Abingdon: Routledge
- of personal names.

English proverbs and their usage
International Islamic Academy of Uzbekistan
E-mail: zizerion@mail.ru

Senior Teacher, Abushaev Amir, +99890 922 25 83

Abstract

Proverbs are popularly defined as short expressions of popular wisdom. Efforts to improve on the popular definition have not led to a more precise definition. The wisdom is in the form of a general observation about the world or a bit of advice, sometimes more nearly an attitude toward a situation. Irrespective of what field or profession one works in, the use of English is very important these days. Communication using English has become pertinent for all professionals in every formal sector. This is why we need to ensure that our command over the language is clear. Apart from ensuring that our grammar is perfect, we must also focus on using tools to enrich our communication. For example, we can use proverbs to explain ideas better.

Key words: main, real, vital, significance, priority, visible, reality, internal, international, spectators, global, decision, specific, obvious, example

Международная Исламская Академия Узбекистана

E-mail: zizerion@mail.ru

+99890 9222583

Отрывок

Английский язык используется в качестве родного примерно для 400 миллионов человек во многих странах мира. Таким образом, английский является третьим по распространенности языком после китайского и испанского. Поэтому участие в таких экзаменах, как IELTS, во всем мире довольно велико. Официального определения «глобального» или «мирового» языка не существует, но, по сути, он относится к языку, который изучается и на котором говорят на международном уровне, и характеризуется не только количеством носителей его родного и второго языков, но и географическим расположением. распространение и его использование в международных организациях и в дипломатических отношениях. Глобальный язык действует как «лингва франка», общий язык, который позволяет людям разного

происхождения и национальностей общаться на более или менее равноправной основе.

Ключевые слова: главный, реальный, жизненно важный, значимость, приоритет, видимый, реальность, внутренний, международный, зрители, глобальный, решение, конкретный, очевидный, пример

that are particular to a certain country. They are short, wise sayings that usually offer some kind of advice, or capture an idea found in life.

Native English speakers frequently use proverbs in their conversations, and they often do this without even realizing it. Proverbs sometimes reveal more about the culture of a country than any textbook can. The values of the population are reflected in its proverbs.

Proverbs are also a critical part of engaging fluently with people of a particular culture. Ask any English tutor from the UK what some common English proverbs are, and they are sure to be different from those of an English tutor from the USA.

That's why we put together this guide of the 30 most popular proverbs in English, so you can know them when you see them (and maybe dish a few of your own).

For more direct help from English tutors, take English lessons online with Preply.

30 Most popular proverbs in English for students & learners

There are probably a thousand proverbs out there, so we curated this list of the most popular need-to-know proverbs in English.

1. Many hands make light work

When many people work together to accomplish a difficult task, it doesn't seem so difficult. That is the general meaning of this English proverb. In other words, if people work together, the work is easier and is completed more quickly.

2. Strike while the iron is hot

This proverb means that you should take advantage of a favorable situation before it changes.

3. Honesty is the best policy

It is best to always be honest and tell the truth. By doing so, you will win the trust and respect of others.

4. The grass is always greener on the other side of the fence

Other people's lives always seem better, happier, and more successful than yours, even if your life is going well.

5. Don't judge a book by its cover

Don't form an opinion or make a judgment about someone or something based on its outward appearance.

6. An apple a day keeps the doctor away

Proverbs and sayings are popular nuggets of wisdom, often in circulation for centuries and even millenniums. This post covers more than 200 common proverbs, each of which is followed by meaning and use in an example sentence.

If you're looking for more proverbs and sayings, you can find plenty of them in the resource below. It contains proverbs on topics such as life, family, friends, love, health, happiness, money, hard work, time, time management, teamwork, leadership, business, education & learning, and more.

Resource on proverbs and sayings

1. A bad workman always blames his tools.

This proverb is used when someone blames the quality of their equipment or other external factors when they perform a task poorly.

Example: X: The food isn't cooked well because the oven is not functioning well. Y: Well, it's the case of a bad workman blaming his tools.

2. A bird in hand is worth two in the bush.

Certainty of having something in hand is better than mere probability of having even more things.

Example: X: Why did you turn down that job offer when you don't have anything concrete in hand at the moment? Y: Well, I'm confident I'll land one of the two jobs I interviewed for last week. And they're better than this one. X: In my opinion, you should've taken it. A bird in hand is worth two in the bush.

3. Absence makes heart grow fonder.

When we're away from loved ones, we long for their company more than in normal times.

Example: When I was with him, he always fought with me, but now he cries for me on phone. I think distance made his heart grow fonder.

4. A cat has nine lives.

Cat can survive seemingly fatal events.

Example: I haven't seen him in months, but I wouldn't really worry about him. Everyone knows a cat has nine lives.

5. Action speaks louder than words.

Action is a better reflection of one's character than words because it's easy to say things, but difficult to act on them and follow through.

Example: The interviewee had an impressive resume, but he struggled to perform the task given during the interview. Actions speak louder than words, don't they?

6. A diamond with a flaw is better than a common stone that is perfect.

A rare, precious opportunity that comes with some problems is better than a regular opportunity that seems to be perfect.

Example: I would advise you to work in a market that is growing fast than in a mature market. The former has its own problems, but that's where you grow fast in your career. A diamond with a flaw is better than a common stone that is perfect.

7. A drowning man will clutch a straw.

When someone is in a difficult situation, s/he will take any available opportunity to come out of it.

Example: After trying all reliable medicines, he is now visiting quacks to get a cure for his baldness. A drowning man will clutch a straw.

A stitch in time, saves nine. Have you ever heard this advice in the context of asking you to act in time to avoid issues later? Or have you ever been told

not to judge a book by its cover, warning you that appearances may be deceptive? These pieces of advice came to you by way of commonly used English proverbs.

The dictionary defines a proverb as “a short, well-known pithy saying, stating a general truth or piece of advice.” These are brief, memorable sayings that tend to stay with you. In fact, you can look at them as shared lessons of life that find a connection across cultures and generations. They have a way of tapping into the human experience at large.

Table of Contents

Is there a difference between proverbs and idioms?

1. Strike while the iron is hot
2. Absence Makes the Heart Grow Fonder
3. A Bird in Hand is Worth Two in the Bush
4. Grass is greener on the other side
5. Rome wasn't built in a day
6. Don't bite off more than you can chew
7. Don't make a mountain out of a molehill
8. Where there is a will, there is a way
9. A rolling stone gathers no moss
10. When in Rome, do as the Romans do
11. Birds of a feather flock together
12. Those in glass houses ought not to throw stones at others
13. Learn to walk before you run
14. The early bird catches the worm
15. Beauty lies in the eyes of the beholder

To Sum Up

Is there a difference between proverbs and idioms?

Simply put, an idiom is a commonly used phrase that has a specific meaning that may not be understood from the meaning of its individual words. Let us take the idiom “to rub someone the wrong way”, which means to annoy someone. The meaning of this idiom will not be clear from its constituent words and you are likely to understand the meaning if you have heard the idiom before.

A proverb, on the other hand, as we discussed earlier, refers to a short and popular saying that offers well meaning advice. In terms of the literal meaning of a proverb, it is far clearer than an idiom, although the intended meanings of several proverbs may not be their literal meanings. Let us try to understand it with an example- in the proverb “Do not cry over spilt milk”, the actual reference isn’t to milk at all. However by making a reference to “spilt milk”, a reference is being made to something gone wrong, as it were.

References

1. Maceachen, D. B. (1950) ‘Wilkie Collins and British law’, *Nineteenth-Century Fiction*, 5(2), pp. 121–139.
2. Bosch, H. (1482) *The last judgement [Triptych]*. Groeningemuseum, Bruges.
3. Stapleton, P. B. (2017). *EFT for Teens*. Hay House.
4. Taylor, A. (2017). *Troubled everyday: The aesthetics of violence and the everyday in European art cinema*. Edinburgh University Press.
5. Watt, B. D., O’Leary, J., & O’Toole, S. (2017). Juvenile fitness for trial: Lawyer and youth justice officer professional survey. *Psychiatry, Psychology and Law*, 24(2), 191–204. <https://doi.org/10.1080/13218719.2016.1220036>
6. Bolton, G. C. (Speaker). (1975). *Towards an Australian environmental history [Speech audio recording]*. Media Services, Murdoch University.
7. Bond, L., Carlin, J. B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *BMJ*, 323, 480-484. <https://doi.org/10.1136/bmj.323.7311.480>
8. Borman, W. C., Hanson, M. A., Oppler, S. H., Pulakos, E. D., & White, L. A. (1993). Role of early supervisory experience in supervisor performance.

Journal of Applied Psychology, 78, 443-449. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.78.3.443>

9. Colclough, B., & Colclough, J. (1999). A challenge to change. Thorsons.

10. Delalande, J. (2019, October 26). Our teens struggle the most. The West Australian, p. 32. Factiva. https://global-factiva-com.libproxy.murdoch.edu.au/ha/default.aspx#./!/?&_suid=1576141953014019681669927131606

11. Department of Health and Aged Care. (1999). Mental health: A report focusing on depression, 1998. Commonwealth of Australia.

12. Department of Health and Aged Care. (2000). National youth suicide prevention strategy. Australian Government. <http://www.health.gov.au/hsdd/mentalhe/sp/nysps/about.htm>

OUTLINE
VOLUME-1, ISSUE-5

1.	АХБОРОТ АСРИДА ЁШЛАР ТАРБИЯСИНИНГ КУРИНИШЛАРИ <i>Ахмедова Маърифат Абдуллаевна</i>	5-7
2.	EVALUATION OF COMPLEX REHABILITATION THERAPY IN PATIENTS WITH MYASTHENIA GRAVIS <i>Orunova Farangiz Faxriddin qizi</i>	8-12
3.	INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA PSIXOLOGIYAGA OID TERMINLARNING CHOG'ISHTIRMA TADQIQOTI <i>DARXONBOYEVA FOTIMA</i>	13-18
4.	SPORTERS WORK-THE MAIN TOOLS THAT RESTORE ABILITY <i>G'aniyev Suxrob Abduvali o'g'li</i>	19-25
5.	NEFT-GAZ SANOAT KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Aliyev Azim Tolib o'g'li Vaxobov Shohjahon</i>	26-31
6.	TARBIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA UMUMTA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARIDA KONFLIKTOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING REFLEKSIV MODELI <i>Xudayberdiyev Oybek Gafurovich</i>	32-37
7.	Современный разговорный английский язык и его роль на мировой арене <i>Абушаев Амир Камилевич</i>	38-45
8.	5-sinf Ingliz tili darsining tipologiyasi va uning xilma-xilligi <i>Begmatova Lola</i>	46-50
9.	O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA OMONIMIYA HODISASI VA UNING AHAMIYATI <i>G'ayratova Gulzoda San'at qizi</i>	51-53

10.	ANTONIMIYA HODISASINING O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O‘RGANILISHI G‘ayratova Gulzoda San‘at qizi	54-56
11.	CREATIVE METHOD OF TEACHING AS A SPORTS SCIENCE Namozov Sherzod Nasimovich	57-60
12.	УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАКТИКИ ВЕДЕНИЯ С УГРОЗОЙ ПРЕРЫВАНИЕ БЕРЕМЕННОСТИ ДО 21 НЕДЕЛИ ГЕСТАЦИИ. Каримов А.Х. Алиева М. Б.	61-62
13.	Определение факторов риска развития гиперплазии эндометрия у женщин репродуктивного возраста Магзумова Н.М., Каримова К.О.	63-64
14.	LINGUOCULTURAL FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK APHORISMS Xudoyberdiyeva Oydin Ismoil kizi	65-67
15.	Bolalar tarbiyasida milliy oyinlarning pedagogik psixologik xususiyati Qo‘yliyeva Shahlo	68-71
16.	MUAMMOLI TA'LIMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI O'rinboyeva Indira Rashid qizi	72-73
17.	National goals of sustainable development Yavmutov Dilshod Shoyimardonqulovich Mansurov Shoxrux	74-82
18.	Geografiya darslarida topishmoq, she'r va maqollardan foydalanishning ta'lim tarbiyaviy ahamiyati Madrimova Madinabonu Otabek qizi	83-84
19.	JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK NAZORATINI TASHKIL QILISH G'aniyev Suxrob Abduvali o'g'li NURQOBILOV ABDIQODIR MUSURMON O'G'LI	85-88

20.	The role and importance of banks in increasing investment activity in Khorezm region Khudoykulov Hamidjon Abdullayevich Bakhtiyorov Khudaibergan Khamdam son	89-92
21.	Homiladorlik davrida sog‘lom ovqatlanish qoidalari Abdullayeva Guzalxan Vladimirovna	93-96
22.	МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИ YOSH GURUHLARIDA VATAN TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISH Qadamboyeva Hilola Umid qizi Abdullayeva Rayxon Atanazarovna Bekchanova Feruza Marimbayevna	97-101
23.	Мактабгача yoshdagi bolalar uchun miya faoliyatini rivojlantiruvchi o‘yinlarning ahamiyati Ibodullayeva Dilafro‘z Rajapovna Yakubova Diana Haydarovna	102-106
24.	Кичик бизнес ва тадбиркорликнинг афзаллик ва камчиликлари Бабамуратова Мақсуда Бахшуллоевна	107-111
25.	КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ Бабамуратова Мақсуда Бахшуллоевна	112-116
26.	ANALYSIS OF TRAFFIC PROBLEMS OF ENSURING TRAFFIC SAFETY AND SUSTAINABILITY IN TASHKENT Suratov Abdumalik	117-120
27.	ANALYSIS OF TRAFFIC PROBLEMS OF ENSURING TRAFFIC SAFETY AND SUSTAINABILITY IN TASHKENT Suratov Abdumalik	121-124
28.	HOW TO IMPROVE SPEAKING COMPETENCE IN EFL CLASSROOMS Boltayeva Barnoxon Botir qizi Matsolayeva Surayyo Quvondiq qizi	125-128

29.	PRODUCTION OPTIMIZATION USING TRIZ TOOLS Khaydarov Aziz Khikmatullaevich	129-132
30.	O‘zbek tili tarixiy matnlari tabdilida “Lahjatu-l-lug‘ot”ning o‘rni Rajabova Umida	133-137
31.	ATOPIK DERMATITLI BOLALARDA OG‘IZ BO‘SHLIG‘I MIKROFLORASI TAHLILI Eshqulova Sh.B.	138-139
32.	SORGHUM VULGARE (PERS.) NAVLARINING XORAZM TUPROQ – IQLIM SHAROITIDA BIOLOGIK XUSUSIYATLARI D.R.Annamuratova, Sapayeva G.A, Z.Z.Raximberganova	140-143
33.	Growing stages of Sorghum Annamuratova Dilorom Raxmanovna Latipova Ruzajon Shavkatovna	144-146
34.	SECONDARY PREDICATE Avazova Zebuniso Salayevna Ayitboyeva Zilola Babajan qizi	147-149
35.	COMPARATIVE ANALYSIS OF INFINITIVE SECONDARY PREDICATES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES Ayitboyeva Zilola Babajan qizi Yo‘ldasheva Fazilat Olimjonovna	150-153
36.	BOSHLANG‘ICH SINFLARDA NUTQNI O‘STIRISH METODLARI Hamdamova Munisa	154-157
37.	Bolalar uchun o‘yinlarning tarbiyaviy ahamiyati Bobonazarova Dildora Jo‘rabek qizi	158-160
38.	FERULA TADSHIKORUM PIMENOV НИ ИЛДИЗИ ВА БАРГЛАРИДАН АЖРАТИБ ОЛИНГАН ЭФИР МОЙЛАРИНИ КИМЁВИЙ ТАРКИБИ Тухтаева Д.Н., Хамраева Д.Т.,	161-162

39.	Mahjuriy ijodining o'rganilish masalasi Saloxiddinova Nigoraxon Inomjonovna	163-166
40.	ХОРАЗМ ВОҲАСИ ҲАҚИҚИЙ АРИЛАРИНИНГ (VESPIDAE) ТУР ТАРКИБИ Абдуллаев Ў.Р Джуманиязова М.П Дўсов Х.Ж	167-169
41.	RIVOJLANGAN XORIJ MAMLAKATLARINING QISHLOQ JOYLARIDA ISHLAB CHIQRISH SOHALARINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASINI O'RGANISH VA JORIY QILISH Kamilov Mirzoxid Zafarjanovich	170-174
42.	КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШ СТРАТЕГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЭРМАТОВ ДОНИЁР САИДҚУЛОВИЧ	175-180
43.	English vocabulary and its role Abushaev Amir	181-184
44.	Interaction and its role in English Abushaev Amir	185-187
45.	Speaking is a key tool for development of learners productive skills Abushaev Amir	188-192
46.	English as a global international language Abushaev Amir	193-196
47.	English proverbs and their Abushaev Amir	197-204
48.	MUNDARIJA	205-209